

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Proměny vztahu člověka k půdě na Valašsku ve 20. století
Changes in Human Relations to the Land in Wallachia in the 20th Century

Lucie Adamová

Vedoucí práce: Mgr. Zbyněk Zicha, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Anglický jazyk a základy společenských věd se zaměřením na
vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Proměny vztahu člověka k půdě na Valašsku ve 20. století potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 7. 2018

Ráda bych zde poděkovala vedoucímu práce Mgr. Zbyňku Zichovi, Ph.D. za jeho rady, připomínky a vstřícnost při vypracovávání bakalářské práce. Mé poděkování patří také účastníkům rozhovorů, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se věnuje lidskému vztahu k půdě a jeho proměně v závislosti na výrazných proměnách politické scény. Vztah člověka k půdě není ovlivněn a definován pouze geografickou polohou, ale také historickým vývojem daného místa a dalšími vnějšími vlivy. Jednou z vnějších podmínek je také politická situace na daném území. Mezi lety 1948 – 1989 na území nynější České republiky vládla komunistická strana, která byla specifická přístupem k osobnímu vlastnictví a k vlastnictví půdy. Komunistický režim se výrazně podepsal také na historickém vývoji Valašska – regionu, pro který bylo a stále je zemědělství a pastevectví charakteristické a na kterém byli místní lidé několik století závislí. Lidé, kteří zde vlastnili polnosti, půdu či statky najednou o své majetky začali přicházet a koncept osobního vlastnictví se začal proměňovat. Tyto změny tak ovlivnily několik generací sedláků a zemědělců, kteří na tomto území žili a žijí. Tato práce má za cíl zmapovat vliv komunistického režimu na lidský vztah k půdě na Valašsku. Teoretická část práce je věnována představení vývoje zemědělství ve 20. století, regionu Valašsko a obecnému popisu lidského vztahu k půdě a životnímu prostředí. Praktická část se pak skládá z nestrukturovaných rozhovorů se sedmi zemědělci a vlastníky půdy. Tyto rozhovory ukazují, že na pozadí událostí dvacátého století byl vztah zemědělců a vlastníků půdy k půdě buď utužen, nebo došlo k jejich odcizení.

KLÍČOVÁ SLOVA

kolektivizace, půda, zemědělství, majetek, Valašsko

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with human relation to the land and its transformation in connection with significant changes in the political scene. Human relation to land is not influenced and defined merely by geographical location, but also by historical development of given area and other external influences and one of them is the political situation. Between the years 1948 – 1989, the Communist Party with its specific approach to personal ownership and the ownership of land ruled the territory of today's Czech republic. The Communist regime has also strongly influenced the historical development of Wallachia. Agriculture and pastoralism have been and still are characteristic for this region and local people have been dependent on these for several centuries. People who owned the fields, land or farms started losing their property and the concept of personal ownership itself started to change. These changes have then influenced several generations of farmers living in this area. The key task of this thesis is to map the influence of the Communist regime on the human relation to land in Wallachia. The theoretical part of the thesis introduces the development of agriculture in Wallachia in the 20th century, the region of Wallachia and the general description of human relation to land and the environment. The practical part consists of unstructured interviews with seven farmers and landowners. These interviews show that the relationship to land of farmers and landowners, affected by the events of the twentieth century, has been either strengthened or estranged.

KEYWORDS

collectivization, land, agriculture, property, Wallachia

Obsah

Úvod	7
1 Teoretická část	10
1.1 Zemědělství a vlastnictví půdy v ČSR	10
1.1.1 Zemědělství a vlastnictví půdy mezi lety 1948 – 1989	10
1.1.2 Zemědělství a vlastnictví půdy v ČR po roce 1989	13
1.2 Valašsko	14
1.2.1 Dějiny Valašska	16
1.2.2 Období první republiky 1918 – 1938	17
1.2.3 II. světová válka	18
1.2.4 Valašsko po roce 1948	18
1.3 Vztah k půdě	19
1.3.1 Zemědělství	22
2 Praktická část	25
2.1 Problém a cíl	25
2.2 Orální historie a kvalitativní výzkum	25
2.3 Výzkumný vzorek	27
2.4 Průběh výzkumu	29
2.5 Analýza rozhovorů	31
2.5.1 Danuše Adamová	31
2.5.2 Rosalie Orságová	37
2.5.3 Josef a Helena Vašutovi	41
2.5.4 Ludvík Stoklasa	44
2.5.5 František Borůvka	47
2.5.6 Dana Podešvová	49

2.6	Interpretace	51
2.6.1	Dva proudy proměny vztahu člověka k půdě	54
2.7	Zhodnocení a diskuze	56
	Závěr	59
	Seznam použitých informačních zdrojů	61
	Seznam příloh	63

Úvod

Vztah lidí k půdě je specifický pro každý kout světa – záleží na geografické poloze, na historickém vývoji daného místa a na mnoha dalších vnějších podmínkách, které jedinec není s to ovlivnit. Obzvláště specifickým pro lidský vztah nejen k půdě samotné, ale také k přírodě a životnímu prostředí, je život na vesnici.

Pro lidi žijící na vesnici půda i v dnešní době mnohdy představuje prvotní zdroj příjmu či zdroj živobytí a nejinak tomu samozřejmě bylo v minulosti. Byla však období, kdy lidé nemohli o svém vlastnictví a majetku přímo rozhodovat a příkladem z nedávné minulosti je právě vláda komunistického režimu. Samotná ideologie komunismu koncept osobního vlastnictví, samozřejmě nejen na vesnici, naprosto překopala a snaha o její aplikaci v československé společnosti pak ovlivnila přímo či nepřímo hned několik generací.

V mé bakalářské práci se zabývám vztahem člověka k půdě právě v tomto období, které podstatu tohoto vztahu zásadně proměnilo. Po komunistickém převratu roku 1948, na pozadí vlády komunistického režimu spojeném s procesem kolektivizace, byly statky a půda, často rodinami vlastněny a předávány z generace na generaci, případně získány tvrdou prací, najednou odcizovány a z rukou sedláků a rolníků v podstatě předávány státu. Reakce na tyto změny ve vlastnictví však podle příběhů, které se v mém okolí objevují, nejsou u všech obyvatel jednoho území stejné.

Pro přiblížení této transformace vztahu k půdě - především drobných zemědělců - jsem zvolila území Valašska. Oblast, ve které jsem se narodila a má rodina zde již po několik generací žije. Události spojené s kolektivizací a následnými restitucemi tedy zasáhly přímo jak mé předky, tak nepřímo také mne a mé vrstevníky pocházející z rolnických rodin.

Práce je rozdělena na část teoretickou, která se věnuje zmapování období kolektivizace, regionu Valašsko a vztahu člověka k půdě obecně a část praktickou – ta je tvořena rozhovory se zemědělci či vlastníky půdy na Valašsku. Pro zemědělce na Valašsku je obdělávání zdejší půdy dodnes problém a i přesto, že život v těchto místech není jednoduchý, zde dále zůstávají a hospodaří. Vztah k půdě mají silný i přes to, že jejich předkové zde nepřišli zase tak dávno a možná si jí váží právě proto, jak tvrdě na ní musí

pracovat. To, že lidé zůstali na tomto místě navzdory vnějším podmínkám i nepříznivým okolnostem mne přimělo zvolit právě tuto oblast.

V první kapitole teoretické části se věnuji popisu doby od roku 1948 po současnost. Díky dostupné literatuře zachycuji události, které zabírání majetků předcházely, samotnému procesu tvorby jednotných zemědělských družstev¹ (dále jen JZD), atmosféře, která na venkově v této době panovala a důležitým mezníkům v tomto období. Na téma zemědělství v Čechách i na Moravě a také kolektivizace venkova existuje poměrně velké množství literatury, často se však jedná o plošný popis událostí a souvislostí, které se týkají celého Československa. Vzhledem k možnosti čerpat informace od pamětníků jsem se však rozhodla zařadit úryvky jejich výpovědí i zde – tyto výpovědi jsou nejcennějším zdrojem, často totiž údaje týkající se přímo území, kterému se ve své bakalářské práci věnuji, nejsou zaznamenány nikde jinde než v denících a zápiscích vedených v některých rodinách nebo jsou předávány ústně z generace na generaci a potvrzovány díky údajům v obecních kronikách.

V druhé kapitole teoretické části představuji území Valašska ležící na východě Moravy, vedle hranic se Slovenskem. Valašsko je osobitým územím, pro které bylo zemědělství, stejně jako řemeslo, vždy důležitou součástí každodenního života. Lidé zde od nepaměti žili v souladu s krajinou, působili na ni, ale také ona na ně – komunistický režim a jeho vláda však tento vztah silně ovlivnili. Příběhy z tohoto období se vyprávějí a předávají z generace na generaci snad v každé rodině, jejíž členové zde tato léta prožili. Nebylo však ovlivněno pouze vlastnictví půdy, statků, či dobytka, ale také budoucnost jejich vlastníků. A právě tyto změny se ve své bakalářské práci mimo jiné pokouším zachytit.

Poslední kapitola teoretické části se věnuje rozboru vztahu člověka k půdě. Vztah k půdě obecně se prolíná celou prací – již na základě zpracování informací ze zdrojové literatury můžeme vidět, jak důležitou roli půda pro Valachy hrála.

¹ Jednotné zemědělské družstvo – uskupení existujících družstev od r. 1949 na základě projektu socialistického družstevního podniku (Beranová, Kubačák, 2010)

Praktická část práce je založena na rozhovorech se statkáři a vlastníky půdy pocházejícími z Valašska, které ukazují, jak se vztah k půdě proměnil ve 20.století. Zemědělci a vlastníci půdy, se kterými rozhovory probíhaly, žijí a hospodaří v nejhornatější části Valašska – ve Velkých Karlovicích, v Novém Hrozenkově a v Jablůnce. Výpovědi těchto pamětníků jsem však, jak je již dříve zmíněno, využila i v části teoretické, věřím totiž, že právě ony a informace, které mi o průběhu kolektivizace a restitucí majetku byli schopni a ochotni předat, jsou klíčové.

Cílem této práce je zmapovat vliv komunistického režimu na lidský vztah k půdě na Valašsku.

1 Teoretická část

Teoretická část bakalářské práce má za cíl nejdříve představit průběh druhé poloviny 20. století v Československu, která je spojena s procesem kolektivizace a následným navrácením majetků, dále charakterizovat region Valašsko a nakonec zachytit vztah člověka k půdě a životnímu prostředí a vytvořit tak pozadí pro praktickou část práce.

První kapitola této části shrnuje vývoj zemědělství a podmínky pro vlastnictví půdy od poloviny 20. století do současnosti.

1.1 Zemědělství a vlastnictví půdy v ČSR

Zemědělství, stejně jako soukromé vlastnictví půdy, má v České republice dlouhodobou tradici, ale s příchodem kolektivizace byly tyto tradice přetřhány. Jak uvádí Karel Jech (2008) ve své publikaci *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, hospodaření se ve všech koutech naší země často dědilo z generace na generaci. A to nejen statky, pole, pozemky či dobytek, ale především také vědomosti a samotný um. Zemědělci byli vždy svébytní a sami rozhodovali o procesech s jejich živobytím spojenými – samozřejmě v souladu s přírodou tak bylo na nich, kdy budou orat, sázet nové plodiny a úrodu sklízet. Tato svébytnost však byla v druhé polovině dvacátého století nahrazena kolektivním řízením.

1.1.1 Zemědělství a vlastnictví půdy mezi lety 1948 – 1989

Únorem roku 1948 je v Československé republice zahájeno období vlády Komunistické strany Československa, které s sebou přináší mimo jiné také radikální proměny v životě na vesnici.

Plánované změny v zemědělství Československa zprvu KSČ odmítala přiznat a naopak se snažila předstírat podporu drobných zemědělců. Veřejně také odmítala sovětské pojetí soukromého vlastnictví – tvoření kolchozů, které vznikaly násilným vyvlastňováním soukromých majetků (Beranová, Kubačák, 2010). Ilustrací této prvotní předstírané podpory osobního vlastnictví může být například vyjádření předsedy strany a vlády Klementa Gottwalda pronesené na celostátním sjezdu rolnických komisí - „*Rolníci, ujišťuji vás, že vám bude vlastnictví půdy ústavně zaručeno. Chceme prostě, aby vám už nikdy nikdo nemohl lhát, že se u nás budou zakládat kolchozy. Napříště si pamatujte, že každý,*

kdo k vám přijde do vesnice s takovou šuškanou, patří k záškodníkům a rozvratníkům a žněte ho z vesnice sviňským krokem“ (Citováno dle: Beranová, Kubačák, 2010, s. 388). Tímto lze také do jisté míry vysvětlit původní podporu komunistické strany jak rolnictvem, tak lidmi bez vlastních polností.

Mimo jiné bylo také vnímání soukromých vlastníků půdy na vesnicích přímo v poválečném období poměrně problematické – vzhledem k tomu, že vlastníci jak menších hospodářství, tak velkostatkáři mohli v rámci možností pěstovat plodiny, chovat dobytek a přežít tak válečná léta ve větším „blahobytu“ než zbytek obyvatelstva, panovala vůči nim jistá nevraživost (Jech, 2008).

Na Valašsku, stejně jako v dalších částech Československa, byla zemědělská družstva – jistá společenství vlastníků pozemků, strojů a zvířat - zakládána již před nástupem vlády komunistické strany. Příkladem může být obec Velké Karlovice. Zde již v roce 1927 vzniklo Vodní družstvo zabývající se meliorací půdy. Pro lidi v této oblasti znehodnocovaly bažiny, kterých se nebyli schopni zbavit vlastními silami, jinak vzácnou a dosažitelnou půdu v údolí. Odvodňováním těchto bažinatých ploch pak vznikala úrodná půda, která byla jinak na Valašsku vytvářena například odlesňováním kopců. Roku 1937 zde vzniklo také Rolnické mlékařské družstvo pro Velké Karlovice a okolí, s. r. o., jehož osud byl však nešťastný. Tohle družstvo patřilo pod Pastvinářské družstvo a jeho členové byli především velcí sedláci z Velkých Karlovic a okolí. V období okupace do něj bylo svázeno a následně v něm zpracovávalo mléko ze všech okolních vesnic. Družstvo se zdárně rozvíjelo, ale nezvládalo zpracovávat takové množství mléka, a proto bylo nutné jej rozšířit. Tento krok sice vedl k jeho zadlužení a vykradení koncem války, hned po válce však byl provoz obnoven. Bohužel nemohl fungovat dlouhou dobu, již v roce 1952 bylo družstvo znárodněno a dostalo se do rukou jednotného zemědělského družstva, které ve výrobě pokračovalo, mlékárna ale roku 1964 vyhořela a provoz již znovu zahájen nebyl (Adam a kol., 2014).

Zemědělská komise ÚV KSČ právě v těchto již existujících uskupeních viděla cestu k co největšímu vlivu nad zemědělci a už v březnu roku 1948 byl položen základ kolektivizace v podobě jednotného družstva (Kaplan, 2012), které mělo za cíl tato již existující zemědělská uskupení sdružovat do jednoho podniku v rámci každé obce - v tzv.

jednotná zemědělská družstva (dále jen JZD). Vzhledem k tomu, že v Československu převládali drobní či střední zemědělci, vytváření těchto družstev mělo vést k úspěšnému budování socialismu a s ním také k růstu zemědělské produkce a k přechodu od malovýroby k velkovýrobě. Tento plán byl oficiálně přednesen na IX. sjezdu KSČ na jaře roku 1949 (Beranová, Kubačák, 2010).

Rokem 1949 začala tzv. první etapa združstevňování a již v roce 1953 existovalo na území Česka i Slovenska 6 679 JZD sdružujících 380 983 zemědělců, kteří obhospodařovali celkem 30% zemědělské půdy a propagace společného obdělávání půdy byla hlavním cílem této první etapy. Mezi lety 1952 – 1953 pak byla provedena analýza zkoumající vývoj družstev a bylo rozhodnuto o jejich upevňování a pokračování (Beranová, Kubačák, 2010).

Půda, kterou JZD disponovala, nebyla jen vnesena členy. Členy vnesená půda sice představovala největší podíl, ale k užívání dostávala družstva taky půdu státní, kterou mohla trvale a bezplatně užívat. Mimo jiné však mohlo JZD na základě vládních nařízení využívat k vlastní potřebě také půdu patřící soukromým vlastníkům – půdu malých či středních rolníků, kteří ji nemohli sami obdělávat, případně takových, kteří ji cíleně neobdělávali. O tomto rozhodovaly výkonné orgány místního národního výboru, v případě rolníků, kteří se o půdu nestarali z vážných důvodů k tomu mohlo dojít také vzájemnou dohodou. Tato nařízení však sloužila pouze k donucení zemědělců ke vstupu do družstev a omezovala soukromé zemědělce. Těm po vstupu zůstala pouze část hospodářství – záhumenek². JZD však nebralo pouze polnosti, do družstva se musely vnést i věci, které sedláci tehdy vlastnili a které jim sloužily k provozu hospodářství – některé stroje, dobytek i koně, zásoby, které měli a v neposlední řadě se stávalo, že v obytných budovách si družstvo dokonce vyčlenilo místnosti, které měly sloužit členům družstva, aby nemuseli na tyto hospodářství dojíždět a bydleli tak přímo v nich (Beranová, Kubačák, 2010). Tohle bylo pro mnoho zemědělců likvidační, neboť jim zůstalo minimum, družstvo jim vyčlenilo malou část pozemku a většinou i minimum zvířat. Po vyvlastnění strojů jim zároveň nezůstávalo nic, čím by půdu mohli obdělávat. Nejenže tak sedláci přišli o majetek ale pro

² Záhumenek – „byl základem vedlejšího pomocného hospodářství a nikoliv hlavním zdrojem obživy družstevní rodiny.“ (Beranová, Kubačák, 2010, s. 390)

mnoho z nich tato ztráta majetku byla i velice psychicky náročná. JZD sepsala se zemědělci, kterým majetek odebrala, zápis, kde byl vypsán všechen živý a mrtvý inventář a ohodnotila ho. Tohle však většině lidí nepomohlo, protože peníze zdaleka nemohly nahradit to, co vyprodukovala zabraná zvířata.

Soukromí zemědělci tedy pracovali s minimem mechanizace a nezbylo jim většinou nic jiného, než do družstva buď vstoupit, nebo zemědělství opustit. Roku 1953, po projevu Antonína Zápotockého, který přislíbil umožnění vystoupení z JZD, začalo množství zemědělců skutečně vystupovat. Představovali si, že budou moci začít hospodařit tak, jak dříve hospodařili, což však kvůli nastaveným odvodům nebylo možné a tento krok pro ně byl v podstatě likvidační. Často se pak museli do družstev opět vracet. Na konci padesátých let již existovala družstva v 75% obcí (Beranová, Kubačák, 2010). Na půdě nevznikala pouze jednotná zemědělská družstva, ale také subjekty jako státní statky, které byly vytvářeny a řízeny státem.

Mezi lety 1960 – 1975 úroveň zemědělských družstev stoupala, družstva byla podporována státem a lidé pracující v rámci JZD byli lépe odměňováni, zájem o práci v družstvě byl tak větší než v padesátých letech. Ze strany státu byla snaha o soběstačnost a i v této době někteří doposud samostatně hospodařící rolníci do družstev vstupovali, neboť to pro ně bylo ekonomicky výhodnější (Beranová, Kubačák, 2010).

V období od roku 1975 až do roku 1989 rozvoj družstevního a státního zemědělství dále pokračoval, vnitřní ekonomika těchto uskupení se stále rozvíjela. Manuální práce sice ubývala, ale produktivita práce – vzhledem k mechanizaci družstva – narůstala. V návaznosti na to však ubývala potřeba pracovníků v zemědělství (Beranová, Kubačák, 2010).

1.1.2 Zemědělství a vlastnictví půdy v ČR po roce 1989

JZD se s příchodem roku 1989 a pádem režimu nerozpadla, avšak nebyla schopna nadále fungovat bez podpory státu – proto „*postupně měnila jak svoji vlastnickou podstatu, tak i svoji formu, výrobní zaměření apod. Z jejich podstaty vznikala reformovaná zemědělská družstva či privatizované akciové společnosti.*“ (Jech, 2008, s. 230). Některá družstva se také postupně přetransformovala v několik dalších subjektů a majetek se postupně vytratil. Osoby, které na něj měly nárok, už nemohly být vypořádány. Pro

soukromé zemědělce, pro které byla do této doby existence téměř nemožná, se však otevřely nové možnosti v podnikání a místo centrálně řízeného hospodářství se otevřela cesta k individuálnímu plánování a přístupu. Karel Jech (2008) však uvádí, že příchod období restitucí neznamenal, že začne automaticky docházet k novému rozkvětu soukromého zemědělství na místech, kde se mu dříve dařilo – vzhledem k tomu, že majetek a pozemky často restituovali potomci či dokonce vnuci kolektivizací zasažených zemědělců, tito lidé již často neměli k zemědělství žádný vztah a tak navrácenou půdu viděli jako zdroj příjmu a rozhodli se tedy pro její pronájem či prodej. Období restitucí, které začalo rokem 1991, však nepřineslo vyrovnání zdaleka všem, kterým byly půda či majetek odebrány. Na základě zákona č. 229/91 Sb. o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku se lidem měl vracet majetek, který jim byl v padesátých letech neoprávněně zabaven a měl tak křivdy z tohoto období napravit, ale dodnes je spousta lidí, kteří nebyli vypořádáni.

1.2 Valašsko

Je také důležité charakterizovat region, ve kterém je tato bakalářská práce, a především její praktická část, ukotvena. Jedná se o svébytnou oblast a historie jeho obyvatel sice nesahá tak daleko, jako v jiných koutech republiky, o to je však možná zajímavější jejich povaha. Je proto důležité zmínit vývoj této oblasti a popsat způsob hospodaření – tento způsob totiž kraj naprosto změnil.

K osidlování Valašska docházelo již od první poloviny 16. století, kdy na Moravu přicházeli pastevcí Karpatským obloukem ze Sedmíhradska. Označení Valach je důvodem sporů a různých teorií o jeho vzniku - některé jsou doloženy díky pečlivé práci několika generací etnografů, jiné vznikly díky všímavým lidem se zájmem o rodný kraj a jeho dějiny. Jeden z výkladů odvozoval pojmenování Valach od latinského slova „*vallis*“, což znamená údolí - možná právě proto, že pastevcí se svými stády pronikali na nové horské pastviny údolími, ve kterých trávili zimu a léto pak výše v horách. Další teorie pak odvozuje název od řeky Váh, od které Valaši přecházeli na Moravu. Jiná teorie hovořila o původu slova Valach od válení se po trávě a mechu při pastvě a další také o německém původu pojmu, kdy byli Keltové označováni jako „*welsch*“, „*valah*“, „*valh*“. Valaši si dochovali zajímavý důkaz o svém původu přímo v nářečí, které je dodnes živé a obecně se

soudí, že lidé z Valašska mluví buď nářečím - a pak jim nemusí být rozuměno – nebo nadstandardně spisovnou češtinou (Štika, 2007).

Valašská kolonizace probíhala postupně. Pasterci přicházeli převážně do již vzniklých obcí a začali osidlovat horské svahy. Za to, že je zúrodňovali svým způsobem hospodaření – salašnictvím - byli na nějaký čas osvobozeni od roboty i daní. Jelikož se ukázalo toto hospodaření na zdejších neúrodných horách jako velmi vhodné, většina původního obyvatelstva ho přijala za své a pak byli také nazýváni Valachy. Dá se tedy říci, že Valach není člověk, který se na území Valašska narodil, ale ten, který se živil salašnictvím. Byli to lidé, kteří odpradáвна využívali jisté výsady od vrchnosti (tzv. Valašské právo) a tím se řídili celou dobu kolonizování Karpat. Při osidlování území tak mohli působit jako rebelové (zbojníci). Vrchnost však jejich nátury dokázala také využít a přijímala je do zemské hotovosti (portáši) (Štika, 2007).

Nejjednodušeji se dá území Valašska vymezit obcemi Brumov, Malenovice, Valašské Meziříčí a Horní Bečva jak to udělal Klvaňa v soupisu valašských krojů z roku 1916 (Klvaňa in Štika, 2007). Problém při ujasňování hranice byl, že jak nářečí, tak i kroj a lidová kultura pronikaly dále a samo obyvatelstvo se tomu nijak nebránilo. Tyto rozlišovací znaky společně s geografickými podmínkami a lidovou architekturou na druhou stranu etnografům sloužily jako vodítko pro stanovení hranic (Štika, 2007).

Valašská kolonizace a s ní nerozlučně spojen způsob hospodaření – salašnictví - vznikali také víceméně z nutnosti, protože v nížinách nastal nedostatek půdy. Jiří Langer rozděluje ve své knize Co mohou prozradit lidové stavby kolonizaci severozápadních Karpat na **údolní** (vnitřní) a **pasekářskou** (vnější). Ke konci 15. století byla úrodná půda v nížinách a horských údolích obsazena, rozdělena mezi feudální panství a poddaní se na ní živili rolnictvím. Za dědičné právo užívání půdy byli povinni odvádět část úrody a robotovat. V rámci vnější kolonizace bylo nutné si pozemky pronajmout od vrchnosti, šlo často o velké plochy lesů v horách. Takto vznikající hospodářství s sebou nesla také úplně jiný ráz osidlování. Díky vnitřní kolonizaci vznikala řetězovitá sídla, kdežto ta vnější přinášela do krajiny dvorcová sídla roztroušená po svazích hor. Tradice salašnictví se utvářela celá staletí a vytvářeli ji lidé, jejichž život se řídil přírodními podmínkami krajiny, kterou osidlovali. Do hornaté krajiny Karpat přicházeli se stády ovcí a koz. Tato zvířata

jsou nenáročná na pastvu a schopná dlouhých, sezónních přesunů z údolí do hor a zpět. Posun kolonizace ovlivňovalo problematické spojení salašnictví s rolnictvím (protože zúrodnit svahy hor je velmi náročné), ale také živelné pohromy, klimatické podmínky, války, po určitém čase odvod daní a roboty i velká úmrtnost lidí v té době či společenské a majetkové proměny. Tradiční salašnictví poskytovalo Valachům možnost přežít bez závislosti na vlastnictví půdy - díky využití neosídlených pohraničních hor a lesů. Na obydlená místa byli však vázáni nutností odbytu svých produktů – sýra, vlny a kůží. Během staletí se utvářela silná tradice, všichni se jí dobrovolně řídili. Ovce se vyháněly nejdříve po svátku sv. Jiří, spíše v průběhu května, po stříhání vlny. Dobytek se pásal na prudkých svazích a ty přístupnější se pokosily a tráva se nasušila na zimní krmení. Zpět se pastevcí se stádem vraceli po svátku sv. Michala, k podzimnímu stříhání ovcí, spasení otav a zimnímu ustájení (Langer, 1997).

1.2.1 Dějiny Valašska

Kolonizaci horských území dnešního Valašska prováděl koncem 13. století řád templářských rytířů, olomoucké biskupství a bohatší šlechta. Na začátku 14. století, v době, kdy začínal být ve Francii řád templářských rytířů pronásledován a jejich majetek zabírán, převzali území pánové z Kravař a majitelé okolních panství. Ke skutečnému osidlování Valašska však dochází až v 16. a 17. století, kdy se na Valašsku ustálily dva územní celky: panství – rožnovské a vsetínské. Část jejich území bylo již odlesněna a na zbytku byl stále jedlobukový prales. Z té doby jsou známa městečka Krásno, Pržno, Rožnov, Vsetín a město Valašské Meziříčí (Nekuda, 2002).

V 18. a v 19. století vznikaly sklárny, páliho se dřevěné uhlí, dřevo se zpracovávalo na řezivo i šindel. Vše organizovali majitelé panství. Později však byly podniky pronajímány a některé odprodány zájemcům. Šlo také o palírny, mandlovny, soukenictví, mlýny, pily či valchy. Velkou nadějí pro zlepšení podmínek pro život na Valašsku bylo zrušení roboty v r. 1848. Na zemědělství byla závislá většina obyvatel, koneckonců i ti, kteří se živili obchodem a řemesly. Vyprodukovat na neúrodné půdě prodejný nadbytek bylo téměř nemožné, proto bylo velkou úlevou zbavit se povinností vůči vrchnosti. Ještě v polovině 19. století nebyla na většině území železnice a veškerá přeprava se řešila formany. Ve druhé polovině 19. století obdělávali půdu z větší části drobní zemědělci. Asi

2/3 z nich hospodařily na menší výměře než 5 ha. Méně bylo těch, kteří měli do 20 ha a více obdělávalo pod 2 ha. Hospodářství nad 20 ha mělo jen 4% zemědělců. Až do roku 1918 fungovalo jakési společné vlastnictví luk a pastvin, kde se přeháněly ovce. Osvětovou činností mezi zemědělci, kteří byli zvyklí hospodařit pouze podle tradic svých předků, se dosáhlo lepšího stavu půdy a vyšších výnosů. Změnila se také skladba dobytka, přibýlo skotu a výrazně ubylo ovcí a koz (Nekuda, 2002).

Ve druhé polovině 19. a na začátku 20. století proběhlo několik vln vystěhovalectví, lidé odcházeli nejen z důvodu špatných životních podmínek na Valašsku, ale také kvůli své víře – konkrétně evangelíci. Většina z nich odcházela do Ameriky, méně pak do Argentiny, Chorvatska a Slovinska (Nekuda, 2002).

Další úbytek obyvatelstva a pracovních sil přinesla I. světová válka, která mimo jiné způsobila také ještě větší propad životní úrovně. Továrny propouštěly zaměstnance, bylo zavedeno přidělové zásobování a ceny stoupaly. Pěstitelé byli nuceni v lepším případě prodávat zásoby vojsku, v horším případě jim byly zabavovány. S dobytkem se nesmělo volně obchodovat. V letech 1917 a 1918 přišla navíc neúroda. Do Československé legie se dostalo více než 1500 zajatých vojáků z Valašska – bojovali v Itálii, Rusku a Francii. Jistě však chyběli doma při obdělávání půdy (Nekuda, 2002). Na statcích tedy zůstaly ženy, děti a starci.

1.2.2 Období první republiky 1918 – 1938

Nejsilnější stranou byla v době vzniku první republiky Česká strana agrární několikrát přejmenována. V roce 1919 na Republikánskou stranu československého venkova a v roce 1922 na Republikánskou stranu zemědělského a maloroľnického lidu. Československá ústřední domovina domkařů a maloroľníků byla vlastně odborovou organizací venkova, kterou zemědělci založili, aby dosáhli pozemkové reformy. Ta byla chudšími zemědělci vítána, neboť poměr k půdě byl v té době velmi silný – kdo si za války mohl alespoň něco vypěstovat, netrpěl tolik hlady. I. pozemková reforma přinesla velkou změnu ve vlastnictví půdy. Část jí bylo ponecháno vlastníkům v záboru, část rozdělena mezi malé roľníky a část nabídnuta k prodeji a „na Vsetínsku byl rozdělen v rámci reformy zejména velkostatek Thonetů.“ (Nekuda, 2002, s. 258). Tak získalo pozemky také Pastervní družstvo Javornické ve Velkých Karlovicích a snažilo se o obnovu chovu ovcí a koz.

Kromě vnějších, historických, hospodářských a sociálních vlivů působilo na úbytek pasekářských salaší také to, že svahy Javorníků a Vsetínských hor byly odlesněny pastvou a těžbou dřeva pro sklárství natolik, že půdu začala ohrožovat eroze a povodně, tím pádem se přikročilo k zalesňování. Vliv člověka na krajinu byl tak velký, že ho přinutila vrátit alespoň zčásti les tam, kde byl před jeho příchodem (Adam a kol., 2014).

1.2.3 II. světová válka

Stejně jako zbytek republiky, také Valašsko se v září 1938 mobilizovalo a připravovalo na obranu. Po Mnichovské dohodě a odtržení Slovenska se však stalo pohraničím a bylo obsazeno jednotkami VIII. armádního sboru SS. Jelikož Valaši svou krajinu velmi dobře znají, posloužili ve válečných letech jako převaděči přes hranice. Horské statky zase jako úkryty pro uprchlíky a často také jako zásobitelé. Bohužel ne vždy bez následků pro celou rodinu. Po zavedení potravinových lístků došlo opět na skupování potravin, pašování i černé porážky. Kvůli nedostatku látek a obuvi se lidé znovu vraceli k chovu ovcí i koz. Po válce došlo k dalšímu odlivu lidí z Valašska. Využili možnosti odejít do pohraničí na statky po vysídlených Němcích. Půdu, kterou opustili, si rozebrali drobní rolníci. Národní správa byla uvalena na majetek velkostatků německých vlastníků. Byly to však převážně lesy. Poválečná obnova hospodářství vyžadovala investice do zemědělství. Problém byl také v tom, že většina statků měla výměru menší než 5 ha, málo úrodné půdy a téměř žádnou mechanizaci. Vznikala zemědělská strojní družstva, která dokázala využít výhodných úvěrových podmínek a pořizovala novou mechanizaci. Ke zlepšení stavu půdy přispívala také meliorační družstva. Tento vývoj zastavil rok 1948 (Nekuda, 2002).

1.2.4 Valašsko po roce 1948

Kolektivizace po roce 1948 šla na Valašsku velmi pomalu, ještě v roce 1953 nebyly družstva ve všech obcích a do následujícího roku se jich hodně rozpadlo. Zdejší okresy byly na posledním místě v zakládaných JZD. V druhé polovině 50. let se kromě ekonomického tlaku (předepsané dodávky) více využily i jiné druhy nátlaku. Přesto byl poměr zabrané půdy pod celostátním průměrem i v 60. letech. Vliv na to měla jistě i pro mechanizaci těžko dostupná půda nevhodná pro společné hospodaření. Krajina se však opět postupně začala měnit. Mizela terasovitá pole s remízky, které zabraňovaly

odplavování kvalitní půdy. Ubylo ovcí a přibylo krav. V 70. letech, v době normalizace, došlo ke změně ve struktuře družstev – ta se sjednotila ve větší celky. Z původních 70ti jich bylo 16 (Nekuda, 2002).

Hospodaření družstev nebylo ve zdejších podmínkách jednoduché, časem také chyběla u lidí motivace k udržování těžko dostupných pozemků. Pozemky začaly zarůstat keři a stromy. Lidé byli také nuceni ke hledání zaměstnání, jinak se stali příživníky a tak odcházeli z vesnice, kde bylo málo pracovních příležitostí. Po roce 1989 měli vlastníci půdy možnost domoci se svých vlastnických práv zpět, ne každý však měl výdrž či čas na dlouhé tahanice se zástupci JZD. Svou roli sehrály také osobní vztahy a vazby. Spory často skončily u soudů. Od kolektivizace uběhlo 40 let, navrácení majetku se tak většinou domáhali lidé v důchodovém věku. To jakým způsobem se hospodařilo dříve bylo nenávratně pryč a lidem chyběl čas na to, aby mohli své statky každodenně obhospodařovat a vylepšovat. Pokud dostali svůj majetek zpět, pak většinou ve špatném stavu – chátrající budovy, mechanizace buď žádná, nebo zastaralá. Lidé se museli domoci svého majetku, zorientovat se v možnostech, které zemědělství nabízí a začít tvrdě pracovat na obnově svých hospodářství. Nová pravidla dotování zemědělství byla natolik složitá a složitě organizovaná, že vznikla nutnost zřídit jakýsi zprostředkovatelský ústav. Tuto úlohu plnil nejdříve Státní fond tržní regulace v zemědělství a od roku 1993 Státní zemědělský a intervenční fond, jejichž agentury pomáhají zemědělcům dodnes.

Hlavním problémem však bylo, že od počátků kolektivizace lidé pracovali někde jinde - často v průmyslu - a pro někoho jiného, zatímco jejich statky a půda byly zase obhospodařovány cizími. Tyto politické změny tak ovlivnily i to, jak se lidé k půdě vztahovali a vztahují.

1.3 Vztah k půdě

Každý člověk na světě má nutně jakýsi vztah k přírodě, k životnímu prostředí a potažmo také k půdě. Tento vztah vyplývá z povahy naší existence – aby člověk mohl na zemi přežít, musel se jakýmsi způsobem adaptovat na své prostředí. Podle Soukupa (2009) „*všichni lidé na světě volí nějaké subsistenční strategie, které jim umožňují přežití v určitém ekosystému.*“ (Soukup, 2009, s. 50). Tyto strategie pak závisí na tom, kde žijeme a jsou jimi lov, sběr, zahrádkaření, pastevectví a zemědělství. Člověk je schopen osídlit

téměř cokoliv, ale záleží především na něm, jakým způsobem k tomu dojde a jaké subsistenční strategie zvolí – přírodu může za krátkou dobu zdevastovat, nebo žít v souladu s ní – tím způsobem na daném místě vydrží déle. Svému prostředí se přizpůsobovali také Valaši a to nejen v minulosti - jejich styl života se udržel dodnes. Vzhledem k hornatému povrchu tohoto území zde bylo hlavním způsobem hospodaření pastevectví, které umožňovalo získávat z přírody jen nutnou potravu pro ovce a kozy. Tento styl života byl v souladu s krajinou a často jí byl ku prospěchu.

Lidský vztah nejen k půdě, ale i k přírodě a k životnímu prostředí, se liší člověk od člověka – není tak možné hovořit přímo o vztahu živočichů k přírodě obecně, ale je spíše důležité jej lokálně či časově ukotvit a zabývat se individuálními případy, které pak mohou tvořit do jisté míry ucelenější obraz. Jan Krajhanzl uvádí, že „*chování k přírodě a životnímu prostředí je aktem jedinců (v kontextu uvedených vlivů), ať již jsou občany, zemědělci, učitelé, manažery nebo politiky.*“ (Krajhanzl, 2014, s. 17). Těmito vlivy, které na člověka působí a tím jej jistým způsobem formují a utvářejí také jeho pohled na věc, jsou podle Krajhanzla politika, ekonomika, právo či masmédiá (Krajhanzl, 2014).

Lidským působením na přírodu a působením přírody na člověka se do jisté míry věnuje mnoho disciplín. Na tomto místě je také důležité zmínit dvě z nich, které se věnují studiu lidského působení na přírodní prostředí a jeho využívání člověkem. Jednou z nich je lidská ekologie – je to teoretická věda sledující vztah mezi člověkem a jeho prostředím. Tato disciplína však nemá vlastní teorii - tu spolu s přístupy přebírá od ostatních věd, které se danými tématy zabývají a díky tomuto je disciplínou tvárnou a dynamickou. Je schopna přizpůsobovat se novým problémům a zkoumat nové teorie. Druhou vědou, která přímo spadá pod lidskou ekologii, je kulturní ekologie. Zakladatelem této vědy je Julian Steward, který jako jeden z prvních antropologů zkoumal lidská společenství a jejich přizpůsobení se okolí (Anderson, Sutton, 2010).

Již samotné osidlování všech koutů země, kterému se právě disciplína kulturní ekologie věnuje, představuje působení na krajinu. Sutton a Anderson (2010) zmiňují takzvaná schémata osidlování – lidé patřící k různým kulturám by stejné místo vždy osídlili jiným způsobem, který by odrážel právě jejich kulturu. Schéma osidlování záleží na více faktorech a jedním z nich je například dostupnost moderních technologií. Původní

evropští farmáři se tak v dobách před vynálezem pluhu stahovali do oblastí s dobře zpracovatelnou půdou, bez pluhu by totiž nebyli schopni obdělávat například jílovou půdu, která tvořila velkou část povrchu země. Díky pokrokům v technologiích a s nimi spojenou modernizací v zemědělství se však postupně začalo území pro zemědělce dostupné a výhodné rozšiřovat (Anderson, Sutton, 2010).

Také Boukal (2012), který ve své knize *Ekologická antropologie* hojně čerpá z děl již zmiňovaného amerického antropologa Juliana Stewarda, se věnuje lidskému uspořádání v přírodním prostředí. Uvádí, že farmářské společnosti jsou většinou organizovány komunitně a jejich sídla jsou umístěna buď ve vzájemné blízkosti nebo rozptýlena v rámci bližšího okolí. Díky tomu jsou farmáři schopni užší spolupráce, která poté spolu s rozvojem moderní technologie vede k proměnám malé stejnorodé společnosti ve větší – v té se již může nacházet dělení pracovních pozic a rolí. Nejprve tak dochází ke vzniku menších farmářských komunit, které postupem času mohou vést k organizovaným společnostem (Boukal, 2012). Tato spolupráce na vesnicích víceméně přetrvala doteď a díky osobním vztahům mezi obyvateli dochází k užší spolupráci a vzájemné výpomoci mezi zemědělci.

Lidé a kultury na celém světě mají tendenci si životní prostředí a přírodu jistým způsobem domestikovat – ovládat své okolí a využívat jej pro svůj prospěch a Sutton a Anderson (2010) tvrdí, že *„pokud kultura ‚ovládá‘ své životní prostředí, tohle životní prostředí je tak domestikováno.“* (Anderson, Sutton, s. 117).

Sutton a Anderson (2010) také zmiňují manipulaci se životním prostředím, která probíhá nejen v malém měřítku, tedy skrze působení rozličných kultur na dané místo, ale také v měřítku velkém – jedná se o proměnu celé krajiny. Po osídlení jistého místa tak lidé přírodu utvářejí ve svůj prospěch. Jako příklady této manipulace uvádějí:

- **vypalování** – tato metoda slouží k odstraňování porostů pomocí řízených ohňů, které odstraní nežádoucí rostliny, traviny, ale mnohdy také zvířata
- **kultivace** – kultivací lidé získávají půdu pro rostliny či plodiny, které pěstovat chtějí. Aby se tak však stalo, musí nejdříve odstranit původní porost, který se na daném místě vyskytuje přirozeně

- **umělá tvorba krajiny** – přetváření krajiny, které slouží k lepší využitelnosti člověkem

Ideálním příkladem umělé tvorby krajiny může být právě zemědělství, ne vždy je však tohle přetváření pro krajinu prospěšným. Člověk může krajinu využívat intenzivně či extenzivně. Intenzivní využití slouží především k většímu zisku zemědělce, přičemž na krajinu není brán ohled. Po několika letech podobného působení může dojít dokonce ke zničení krajiny – dochází k půdní erozi, sesuvům půdy či k povodním – děje se tak v případě, že je půda oseta pouze jedním druhem plodiny, případně není na daném místě ponecháno přirozené prostředí pro zvířata, což vede až k vyhynutí některých druhů. Extenzivní využití krajiny prospívá dlouhodobé udržitelnosti krajiny a přírodních zdrojů a může být pro krajinu také přínosným. Může se jednat například o vytváření mezí a teras, které sice znamená zásah do přírody, ale také se touto výstavbou snižuje nebezpečí půdních erozí a udržuje se voda v krajině. Příkladem jedinců, kteří se v evropské společnosti snaží o prosazování extenzivního využití krajiny jsou třeba ekologičtí zemědělci, kteří hospodaří v souladu s přírodou, ale také s tradicemi a za využití tradičních metod.

Lidská činnost má na přírodu vliv pozitivní i negativní a právě zemědělství je odvětvím, které přírodu ovlivňuje a také modifikuje oběma způsoby. Sutton a Anderson (2010) vidí negativní dopad zemědělské činnosti například na zvířatech a rostlinách – kvůli získávání půdy vhodné k obdělávání jsou často vytlačováni či hubeni živočišné přirozeně žijící na daném místě, což často vede ke vzniku ohrožených druhů. Dalším problémem je získávání vody z řek pro zavlažování půdy, což může mít za následek vysychání pramenů. Samotná půda a zemský reliéf se v rukou zemědělců proměňuje nejvíce.

1.3.1 Zemědělství

Zemědělství je podle Soukupa (2009) jednou ze subsistenčních strategií.

Lidé na přírodu působili od svých počátků a v důsledku tohoto působení je ve střední Evropě již ve středověku téměř nemožné nalézt místa, kde by byla příroda nedotčena. Ve 13.století se již na území českých zemí nachází více míst, která byla uměle odlesněna vytvářením pastvin, luk, polí, zahrad, umělých vodních ploch či sídel než těch,

kteřá by pokrývaly lesy. I tyto lesy však sloužily člověku – pásal se zde dobytek, těžilo dřevo nebo pátilo dřevěné uhlí.

Dalším významným obdobím pro rozvoj zemědělství je 16.století a do tohoto období spadá také salašnická kolonizace Valašska - Valaši osidlovali původně těžko dosažitelné horské oblasti. V tomto období dochází k dalšímu rozšiřování obdělávaných ploch, ke zdokonalování a specializaci zemědělské výroby a využití nových plodin a postupů při jejich pěstování. Tento vývoj byl však zastaven a na dvě století zpomalen důsledky třicetileté války. Ta obyvatele vyhnala ze sídel, vesnice se tak vylidnily a pole pustla (Bahenský a kol., 2014).

K výrazné obnově došlo ve druhé polovině 18.století. V této době dochází opět k zalidňování stále větších ploch a také k rozšíření rozsahu půdy, která je určena k obdělávání. Rozvoj venkova a venkovských sídel lze pozorovat až do druhé poloviny 19.století, poté dochází k migraci obyvatelstva do měst a venkov se vylidňuje – venkované tak přestávají být primárním prostředkem, který krajinu formuje (Bahenský a kol., 2014).

Období kolektivizace ve druhé polovině 20.století mělo na přírodu také hmatatelný dopad – docházelo zde ke spojování polí a rušení do té doby typických mezí, remízků a cest. Stejně tak se na vesnicích rozšiřovala výstavba zemědělských budov a ve městech bytoven. Negativní vliv na krajinu mělo také zvýšení těžby surovin (Bahenský a kol., 2014).

K životu na české vesnici zemědělství (jinými slovy rolnictví) neodmyslitelně patří. Kniha *Velké dějiny země koruny české* (2014) uvádí, že „význam zemědělství pro každodenní život, vnímání prostoru a času, přírodních cyklů, duchovní a sociální kulturu, slovesný i hudební folklor byl tak značný, že pro lidovou kulturu venkova se dokonce někdy používá označení *tradiční agrární kultura/společnost*.“ (Bahenský a kol., 2014, s. 67). Vlastnictví půdy na venkově mimo jiné určovalo společenské postavení, ale k úspěšnému hospodaření nikdy nestačily pouze hmotné podmínky, kterými jsou například nejmodernější nástroje, stroje či budovy. Jednou z nejdůležitějších podmínek byly a jsou vědomosti – předávané z generace na generaci. Předci tak potomkům předávali své znalosti okolí a řemesla a vytvářeli pro ně lepší podmínky pro život a cestu k úspěšnému životu (Bahenský a kol., 2014). Vlastnictví půdy a její předávání z generace na generaci

mimo jiné umožňuje také hluboké zakořenění na jednom místě a vytvoření tak pevné základny pro potomky. I přes to, že vnější okolnosti někdy lidi donutí tyto základny opouštět, často se i po mnoha letech strávených na jiných místech vracejí „domů“ - na statky, pozemky či do měst a vesnic, ze kterých pochází oni a jejich předci.

2 Praktická část

Hlavním cílem praktické části bakalářské práce je zkoumat vztah člověka k půdě na Valašsku a zjistit, jakým způsobem se proměnil v období vlády komunistického režimu.

20. století s sebou přineslo mnoho událostí, které tento vztah, do jisté míry typický pro všechny a na celém světě, musely nutně poznamenat. Změna ve vnímání osobního vlastnictví však nepřicházela pouze zvenčí – na pozadí první a druhé světové války a následné vlády komunistického režimu někteří lidé sice o majetky přicházeli a další je nabývali, ale vliv mělo také například vzdělání zemědělců a vlastníků půdy a především také rodinná situace – finanční zaopatřenost, počet členů rodiny, jejich povahy a také plány. Ne všichni proto tyto změny způsobené událostmi 20. století vnímali stejným způsobem a mým cílem bylo zmapovat příběhy těchto rodin a pomocí nich se dopracovat k podobnostem a rozdílům, které se zde ve vztahu k půdě objevují.

2.1 Problém a cíl

V této části bakalářské práce, po představení teoretického pozadí, se věnuji samotnému vztahu lidí k půdě. Zajímalo mne jestli a případně jak se tento vztah zemědělců a vlastníků půdy na Valašsku proměnil na pozadí významných politických a historických událostí.

Cílem tohoto výzkumu je zmapovat vliv komunistického režimu na lidský vztah k půdě na Valašsku, zjistit k jakým proměnám v tomto vztahu došlo, ale také zda mají proměny nějaké společné rysy, čím jsou charakteristické a čím se odlišují.

2.2 Orální historie a kvalitativní výzkum

Zvolila jsem metodu orální historie, a jak uvádí ve své publikaci Třetí strana trojúhelníku Mücke & Vaněk (2011), „*tazatel (historik, student historie, zájemce o historii) by měl být už při zahájení projektu orientován v historii sledovaného období. Obeznamenost s místem, týkající se zkoumaného tématu, je velmi užitečná. Rovněž seznámení se s pracovními termíny toho či onoho oboru, žargonem nebo technickými hesly souvisejícími s tématem usnadňuje vlastní vedení rozhovoru.*“ (Mücke, Vaněk, 2011, s. 112). Tuto podmínku jsem již předem splňovala – vzhledem k tomu, že jsem na Valašské vesnici strávila celé dětství a velkou část svého mládí, s orientací v historii regionu, v

nářečí s ním spojovaným a také v termínech spojovaných se zemědělstvím jsem neměla problém. Velká část mých znalostí však pramenila právě z vyprávění místních pamětníků, která jsem ráda poslouchala již od dětství. Proto se právě v teoretické části opírám o literaturu, která na dané téma vznikla. Je však pravdou, že tématu vztahu člověka k půdě, především takto lokálně ukotvenému, se mnoho publikací nevěnuje, proto věřím, že tyto rozhovory jsou velice cenným zdrojem informací a jejich zachycování vnímám jako nesmírně přínosné.

Jedná se také do jisté míry o kvalitativní výzkum. Závěry kvalitativního výzkumu, metody, která je v práci také prostředkem analýzy informací získaných od pamětníků, jsou často těžko zobecnitelné, tento fakt však nebyl překážkou. Neočekávala jsem, že by bylo možné dojít k jistému specifickému a unifikujiícímu závěru, jistému výsledku proměny, který by byl u všech stejný. Pozitivní vlastnosti kvalitativního výzkumu tak převažovaly – jedinci byli zkoumáni v prostředí pro ně přirozeném, rozhovory proto probíhaly nenuceně, bez jakékoliv známky napětí či nedůvěry. Charakter kvalitativního výzkumu je rovněž velice pružný. Samotné zkoumané teorie vznikají během výzkumu a jeho cílem tak není zkoumání již předložených teorií, k čemuž v průběhu tvorby praktické části bakalářské práce přesně docházelo (Hendl, 2005).

Pro svůj výzkum jsem také zvolila kombinaci techniky nestrukturovaného rozhovoru a životopisného vyprávění. Zprvu, před tím, než proběhly první rozhovory, jsem se spíše přikláněla k polostrukturovanému rozhovoru. Ten „*vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek*“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 160).

Původní schéma otázek k rozhovoru:

- 1.) Sahají vaše kořeny na Valašsku daleko do minulosti?
- 2.) Jak jste se k zemědělství či k vlastněné půdě dostali?
- 3.) Získali jste vztah k zemědělství a půdě od rodičů, nebo jiným způsobem?
- 4.) Jak se vám nebo vaší rodině žilo před a během období komunismu?
- 5.) Jak jste vnímali užívání vašeho majetku družstvem?
- 6.) Jak se váš život proměnil po pádu režimu?

7.) Jak jste vnímali proměny ve vztahu k půdě a vlastnictví, ať už vaše, tak i ve vašem okolí?

8.) Co pro vaši rodinu tyto změny spojené s obdobím vlády komunistické strany znamenaly?

9.) Proč jste se rozhodli majetek zpět získat/nezískat?

Nejprve se objevují otázky zaměřené na minulost dotazovaných a jejich předků a jejich cestu k vlastněné půdě či zemědělství s cílem zjistit, kolik generací žilo na daném místě a jaký vztah k němu měli.

Dále se otázky týkají života ve dvacátém století a jeho proměně v poválečném období a v období vlády komunistického režimu, aby se ukázalo, jak tato doba zemědělce či vlastníky půdy ovlivnila.

Na závěr jsou otázky zaměřeny na život po převratu s cílem zjistit, k jakým proměnám došlo v pohledu na osobní vlastnictví, jak probíhalo navrácení majetků a jak s ním bylo naloženo poté.

Hned po prvním rozhovoru se však ukázalo, že lepší bude zvolit techniku životopisného vyprávění. Životopisné vyprávění představuje volnější formu rozhovoru a dotazovaný je v tomto případě pouze povzbuzován k volnému vyprávění (Mücke, Vaněk, 2011). Tato technika byla adekvátnější mému výzkumu a jeho cíli – díky prostoru, který byl dotazovaným poskytnut, se mi dostalo podstatně většího množství užitečných informací, než by tomu bylo v případě strukturovaného nebo polostrukturovaného rozhovoru. Atmosféra také byla uvolněnější a zároveň tohle uvolnění nevedlo k odbíhání od tématu.

2.3 Výzkumný vzorek

Lidmi, se kterými jsem rozhovory vedla (vyhýbám se záměrně slovu „respondenti“, které jaksi svádí k plošnému pojetí tématu a směřuje k univerzalitě, které jsem se v práci snažila vyhnout) byli členové Valašských rodin tradičně se věnující zemědělství či vlastníci půdy, kteří pocházejí z obcí Velké Karlovice, Jablůnka a Nový Hrozenkov - jejich představení a popisu se dále detailně věnuji v následujících kapitolách.

Vzhledem k tomu, že sama pocházím z rodiny, která se zemědělství již několik generací věnuje, prostředí pro mne nebylo neznámým a výběr respondentů tak byl snazší. Dalo by se říci, že jsem k výběru drobných zemědělců, se kterými jsem rozhovory vedla, použila tzv. metody nabalování sněhové koule, díky které „*se badatel od prvních oslovených narátorů dozvídá jména dalších osob, s nimiž by z hlediska jeho výzkumného projektu bylo užitečné vést rozhovor*“ (Mücke, Vaněk, 2011, s. 117). S dotazováním jsem začala přímo u členů rodiny. U rodiny (konkrétně babičky, Danuše Adamové) jsem začala i z toho důvodu, že jsem měla přístup k velkému množství dokumentů a podkladů k práci – cenných písemností, které dokumentují dobu a přinášejí tak svědectví o tom, jak vše probíhalo. Tyto dokumenty pak také sloužily babičce jako podklad při rozhovorech, i přes to, že jsou pro ni údaje týkající se tohoto období stále v živé paměti.

K dalším drobným zemědělcům, kteří by byli ochotni se mnou rozhovor vést, jsem se pak dostala jak díky vzpomínání babičky, tak právě díky osobním kontaktům na vesnici. Pravdou je, že rodiny zemědělců a sedláků se zde i v dnešní době v rámci jednotlivých vesnic dobře znají a často zde také stále funguje vzájemná reciprocita, která byla v minulosti samozřejmostí – kdo má baličku na seno, půjčí baličku nebo přijede seno nabalíkovat, kdo sekačku, ten louku sousedovi či známému poseče apod. Není tomu tak vždy a u všech, ale díky tomu, že se má rodina v podobném kruhu nachází, měla jsem možnost oslovit větší množství zemědělců, kteří mi ochotně vyhověli.

Tyto známé jsem oslovila nejdříve pomocí telefonu – většina z dotazovaných patří ke starší generaci, sociální sítě proto nepřipadaly v úvahu. Po telefonu jsem se všem krátce představila a především jsem vysvětlila, co mne vedlo k tomu je kontaktovat, představila jsem téma a cíle mé bakalářské práce a v návaznosti na to je požádala o spolupráci.

Na závěr jsem se také pokusila oslovit doc. Polácha, jehož pohled na celou věc mne velice zajímal. Docent Polách v devadesátých letech napomáhal zemědělcům k navrácení jejich majetků, byl by tak určitě schopen poskytnout mnoho cenných podkladů i k teoretické části práce, bohužel se mi s ním nepodařilo spojit ani po telefonu, ani písemně. Podle informací od lidí, kteří s ním restituce po roce 1989 probírali a kterým pomáhal, na Valašsko již nejezdí. Na telefony ani dopisy bohužel nereagoval.

2.4 Průběh výzkumu

Před samotnými rozhovory jsem si připravila soubor otázek, které budu lidem klást. Nutno však poznamenat, že jsem nakonec přistoupila k dotazování částečně rozdílných otázek v každé rodině, držela jsem se však tématu a vždy bylo jasně vytyčeno, jaké základní otázky mají být zodpovězeny a jak mají zaznít. Přístup k lidem se však musel lišit, stejně, jako se lišili oni samotní. Nestalo se však, že bychom odbíhali od tématu – kladení jiných otázek v rodinách jsem zvolila také po prvních setkáních s několika členy. Po těch se ukázalo, že informace, které mi mohou a především chtějí poskytnout, jsou natolik ucelené a jejich představa o tom, na co se jich ptám, je jasná - volným rozhovorem jsem tak získala větší množství informací, než jaké bych získala kladením striktně daných dotazů. Dopředu jsem totiž také měla stanoveno, že mi nejde o získání vzorků, ze kterých poté budu usuzovat jasné závěry, ale spíše o zaznamenání příběhů jednotlivých rodin, pomocí kterých snad budu schopna vidět jakousi spojitost a zároveň rozdílnosti, které ve vztahu k půdě ovlivněným událostmi 20. století mají.

Všechny rozhovory probíhaly u rodin doma vzhledem ke vzdálenostem a také k povaze jejich práce, případně osobní situaci, pro mne bylo samozřejmostí vyrazit k nim, jednalo se totiž buď o lidi v důchodu, pro které by cestování na jakékoli předem určené místo představovalo problém, nebo právě současně aktivní zemědělce, kteří jsou pracovně a tak i časově velice vytížení. Vzhledem k podkladům pro mne dojíždění do jejich domovů bylo výhodné, neboť si během rozhovorů často odskočili pro dokumenty, které by jejich vykládání dokládaly, nebo se přeptali dalších členů domácnosti.

Na začátku setkání jsem vždy opět představila svou bakalářskou práci, to, čím přesně se chci zabývat a jakou roli hrají v této práci právě oni. Otázky jsem, jak je již zmíněno dříve, přizpůsobovala každému člověku či rodině. Byly pro mne důležité nejen přímé odpovědi, ale také veškeré dodatečné informace, ze kterých jsem mohla čerpat i pro část teoretickou – odborné literatury a s ní tedy psaných podkladů na toto téma v dané oblasti totiž neexistuje mnoho. Vzhledem k tématu sledujícímu právě ony proměny ve vztahu k půdě a přístupu k majetkům bylo jasné, že otázky nemohou být uniformní, ale musí být přizpůsobené jednotlivým osobám. Rámec dotazování však musel zůstat stejný a tato podmínka byla také vždy dodržena.

Respondenti dopředu věděli, že:

- a. Sleduji vztah člověka k půdě
- b. Snažím se popsat vliv komunistického režimu na tento vztah

Rozhovory byly nahrávány na mobilní telefon, případně přímo zapisovány, s touto skutečností byli vždy všichni seznámeni a souhlasili. Dvě jména byla však na přání účastníků změněna. Rozhovory, které jsou k nahlédnutí v části Přílohy, jsou přepsány doslovně, většinou se proto objevují prvky nářečí či sprostá slova.

Atmosféra během rozhovorů byla vždy uvolněná a přátelská a ze strany dotazovaných jsem se setkala se zájmem o problematiku a s chutí podělit se o osobní zkušenosti a především pocity, které v nich tohle téma vyvolalo – problematika vztahu k půdě na pozadí vlády komunistického režimu je totiž - a samozřejmě nejen na Valašsku - stále palčivým tématem.

První rozhovor se konal ve Velkých Karlovicích s mou babičkou, Danuší Adamovou. Rozhovor jsme vedly doma, na statku na kopci Oslové. Babička je v důchodu, byla tak schopna se mi časově přizpůsobit, ale vzhledem k poutavosti jejího vyprávění jsme se k rozhovoru střídavě vracely několikrát. Babička totiž byla připravena dohledávat veškeré dostupné materiály, které příběh její a její rodiny dokládají a které se nacházejí v rodinném archivu. Rozhovory byly uvolněné a odpovědi na mé otázky velice přínosné a detailní, podložené dobovými písemnostmi.

Druhý rozhovor probíhal v obci Nový Hrozenkov s Rosalií Orságovou. Rosalie byla zpočátku nervózní a velice opatrná – má deficit paměti a je si své diagnózy vědoma, snažila se tak soustředit, ale i přesto se v rozhovoru občas informace rozcházejí. Mimo záznam, kdy byla klidnější, jsem se však poté ujistila, která z informací je ta správná (jedná se například o rok vstupu do JZD) – události si pamatuje živě, jen některými konkrétními daty si nebyla jistá.

Třetí rozhovor jsem vedla s manželi Vašutovými „zpod Jezera“ na jejich statku v Jezerném. Oba manželé jsou skvělí vypravěči, takže i v momentě, kdy jsem měla pocit, že jsou již mé otázky zodpovězeny, přišli s dalšími nápady a poznatky k tématu.

Čtvrtý rozhovor probíhal v domě pana Ludvíka Stoklasy v údolí Podřáté ve Velkých Karlovicích. Pan Stoklasa je na svůj věk neuvěřitelně aktivní člověk (v současnosti je mu 97 let, ale chová včely, slepice a stará se o vlastní políčko a les). Vzhledem k tomu, že je opravdu pamětníkem, byla jsem velice ráda, že mám tu možnost si s ním nějakou dobu popovídat. Rozhovor probíhal za přítomnosti jeho manželky a vnučky, pan Stoklasa je skvělý vypravěč, takže jsem měla možnost dozvědět se množství informací z historie života lidí ve Velkých Karlovicích.

Pátý rozhovor probíhal v domě Františka Borůvky v Jezerném. Jméno tohoto člověka bylo na jeho přání změněno, všechny ostatní uvedené informace jsou však pravdivé. Pan Borůvka je velice svérázný člověk a téma rozhovoru ho velice rozohnilo – z dané doby si odnesl množství křivd, které v něm zůstaly dodnes. I přes to má však silný vztah k místu, ve kterém žije a ke svým předkům, rozhovor tedy byl přínosný.

Poslední rozhovor probíhal na statku Dany Podešvové v Jablůnce. I v tomto případě bylo na žádost respondenta změněno jméno, ostatní uvedené informace jsou pravdivé. Rozhovor byl uvolněný a velice příjemný, paní Podešvová se při vzpomínání vyjadřovala velice pokorně, ale bylo na ní vidět, že se jí o věcech, na které jsem se dotazovala, nemluví snadno. I tak byla však velice vstřícná a téma ji zaujalo, sama se proto pomalu rozpovídala.

2.5 Analýza rozhovorů

Nyní se budu věnovat rozboru rozhovorů. Ty byly zpracovány díky přepisu audiozáznamu, citace pochází vždy přímo z těchto prepisů, které jsou umístěny v sekci Přílohy a jsou ponechány v původním znění – může se tedy objevovat nářečí či sprostá slova.

2.5.1 Danuše Adamová

Danuše Adamová, rozená Potocká, se narodila roku 1945 ve Velkých Karlovicích, na statku svého dědečka, Františka Zapletalova matce Anně Zapletalové a otci MVDr. Oldřichu Potockému. Nemá žádné sourozence, od 4 let vyrůstala s rodiči v Moravském Krumlově a u prarodičů na Valašsku trávila veškeré prázdniny. Vystudovala jedenáctiletou střední školu a Průmyslovou školu dopravní v Břeclavi, na vysokou školu veterinární nebyla kvůli původu přijata. Pracovala jako administrativní pracovnice ve FN Brno na

interním a dětském oddělení, v ČEDOK Brno, v montážním závodě Brno, v podniku Vodohospodářské stavby Břeclav a na Střední průmyslové škole Břeclav. Roku 1966 se vdala za Ing. Josefa Adama, spolu pak měli dva syny, roku 1969 Josefa a roku 1973 Jiřího. Po prodělané těžší nemoci dostala roku 1985 plný invalidní důchod a následně se spolu s rodinou přestěhovala natrvalo do Velkých Karlovic, kde se začali opět věnovat hospodaření. Není praktikující katolík, ale za ateistu by se neoznačila, tvrdí, že je věřící, ale ne pod záštitou jakékoliv organizace. Citace použité v textu níže pocházejí z přílohy č. 1.

Nejdříve je důležité zmínit počátky usedlosti na Oslovém, jejíž vlastníkem se Danuše měla několik desítek let po narození stát. Statek, který její dědeček vlastnil (a který je nyní po všech peripetiích, které jsou dále popsány, v jejím vlastnictví), pořídil v roce 1929 a začal jej postupně rozšiřovat. Ve vesnici se však na něj a jeho rodinu lidé dívali nedůvěřivě. *„Musím ale teda říct, že dědečkovi tady místní lidé dost vyčítali, že měl tak velký statek a mysleli si, že je kulak a že k těm penězům přišel nějak podivně. Dědeček ještě navíc nebyl přímo z Valašska a pocházel z Horky u Olomouce.“* Majetek Františka Zapletala byl důvodem k zášti ze strany mnoha místních, kteří často pochybovali nad cestou, která vedla k jeho nabytí. Byl pro ně navíc cizákem, který se na místo přistěhoval a půdu nezdědil, ale zakoupil ji – postrádal tak Valašské kořeny, které zde měly velkou váhu. Jeho manželka, Bedřiška Strašilová (Straschil), byla navíc Rakušanka. František však k penězům přišel prací v různých zemích Evropy, do kterých se i spolu se svou ženou vydával jako geometr.

Na Valašsko se František přesunul s vidinou založení vlastní usedlosti. *„Vždycky ho přitahovaly Beskydy, je tu spousta lesů, to ho fascinovalo, chtěl si pořídít menší statek, chovat zvířata, hospodářské plodiny, věnovat se lesům a tak.“* Malý statek, který původně v roce 1929 zakoupil, začal rozšiřovat – nešlo mu však jen o velikost, ale především o modernizaci, která by vedla k efektivnějšímu a lepšímu způsobu hospodaření. *„No a proto si nechal udělat projekt, začal budovat, rozšířil dům, postavil nové hospodářské budovy, novou velkou stodolu, chlévy, silážní jámy, sklepy - na brambory a na řepu, dole v zahradě vybudoval studny a vodárnu.“* Tyto snahy o modernizaci a rozšiřování probíhaly před válkou a Danuše věří, že František k těmto krokům přistupoval především s vidinou lepší

budoucnosti pro své děti a vnoučata. Na statku s ním a jeho manželkou Bedřiškou žila také hospodyně Pepa, svobodná matka ze Slovinska s dcerou Martinou, které František poznal právě na cestách Evropou a rozhodl se je přivést na statek spolu s ním. Pepa se vzhledem k vytíženosti Františka i Bedřišky starala nejen o svou dceru, ale také o Danušinu maminku, Annu. *„Moje babička, Bedřiška, se domácnosti moc nevěnovala, otevřela si obchod se dřevem a věnovala se podnikání.“*

Do roku 1948 tedy docházelo k rozšiřování statku, pořizování zemědělských zdrojů a ke snaze vylepšit současné způsoby zemědělské práce. Od znárodnění v roce 1948 se však věci změnily – aby celý statek nebylo možné znárodnit, Františkovi jeho známý poradil přepsat jej na tehdy tříletou Danuši. Vzhledem k tomu, že nebyla plnoletá, s majetkem se nedalo disponovat a nebylo ho tak možné ani vyvlastnit. Mezi lety 1948 – 1949 byl však František Zapletal odsouzen – *„pro zločin sabotáže podle paragrafu 36 odstavce 1 zákona č.231/48Sb. Údajně zatajoval 3 až 7 Ha orné půdy a dalších devět Ha měl hlášeno jako les, ačkoliv se jednalo o louky a pastviny, čímž zkrátil podle nich veřejné zásobování o vejce, vepřové a hovězí maso a obiloviny v množství dávek na jedno zásobovací období pro několik set osob.“* Byl poslán do věznice v Uherském Hradišti, ze které byl však po 100 dnech propuštěn kvůli špatnému zdravotnímu stavu. *„To, že po válce tu komunisté zvítězili, i to na dědečka působilo psychicky velice špatně, protože se tomu hospodářství najednou nedařilo, soukromé podnikání najednou začalo být protikomunistické, kdo majetek vlastnil byl kulak. Třeba ty výše dodávek, co se stanovovaly pro statky, co všechno musí odevzdávat, ty byly tak vysoké, že ty statky to prostě nebyly schopné zvládnout vůbec, že jim pak vůbec nic nezbylo.“* František se z vězení sice vrátil, ale jeho zdravotní stav se již nikdy nezlepšil, z pobytu ve vězení se nikdy nevzpamatoval a v roce 1952 zemřel. Podle slov Danuše byl František člověk, který se ke všemu, co získal, dostal tvrdou prací, která však s příchodem roku 1948 přišla vniveč.

Na statku tak zůstala Bedřiška s rodinou Diatků (přiženěný Cyril Diatka byl manželem Martiny, dcery Pepy), po smrti Františka to však vypadalo, že o dům přijdou. *„Tatínek udělal takovou věc, protože oni byli schopní ji odsud normálně vyšoupnout, že se stal členem JZD s tím, že jako člen toho družstva jim to předává ke společnému užívání.“* Tímto krokem, který učinil Oldřich Potocký, Danušin otec, tak mohla Bedřiška s ostatními

na statku zůstat. Nepatřil jim tak už sice celý dům, ten přešel do společného užívání JZD, ale alespoň byt v něm. Družstvo statek užívalo do roku 1953, kdy se Oldřichu Potockému podařilo celý statek pronajmout Krajské inseminační správě, která na něm až do roku 1963 chovala plemenné býky. *„Chtěl mít na statku nějaké lidi odjinud, co se opravdu zabývali chovem, než aby byl ponechán těm družstevníkům, komunistům bez zkušeností a vůbec bez zájmu tady něco podnikat pro dobro toho statku.“* Statek tak byl alespoň nějakou dobu využíván správným způsobem a nechátral – starali se o něj lidé se zájmem o věc.

V roce 1963 však statek opět převzalo družstvo, které na něm začalo chovat jalovice. *„Starali se o to tu dál pan Diatka i paní Diatková. V těch hospodářských budovách mohli sami mít jednu krávu a pět ovcí jako členové družstva, ale moje maminka a babička tu nemohly mít nic, protože ty nebyly členky družstva a nemohly to využívat.“* Pozemky, které dříve představovaly úrodnou půdu, se proměnily v travní porosty. Ke statku patřily i stodoly, jedna z nich byla používána jako letní ustájení. Tyto budovy však byly ponechány svému osudu a lidé z JZD, kteří je užívali, se o ně nestarali. Takto tomu bylo až do roku 1975, od kterého už družstvo na statku nic nechovalo. Jediné, o co se starali, bylo posečení a sklizení sena, budovy však byly ponechány ladem a postupně se rozpadaly.

Změny ve vlastnictví vnímala Danuše v dětství i přes to, že se před dětmi rodiče snažili situaci tajit, měli totiž strach, že by děti vyslechnuté informace šířily dál, což bylo v této době obzvláště nebezpečné. *„Věděli jsme, že je to něco, co je špatně. Že dědeček s babičkou přišli o něco, co tak těžce budovali a právě už v těch letech ve mě narůstala nechuť a nechci říct nenávisť...proti těm komunistům, protože jsme viděli, že tu nemůžeme o ničem rozhodovat, protože to je pod vlivem družstva a jim tu zbylo jen trošičku a hrozně nás to mrzelo.“* Na statek na Oslovém se každé prázdniny vracela velice ráda, ale změny, které se ve světě dospělých kolem ní objevovaly, vnímala i přes to, že se ji před nimi snažili ochránit.

Danuše sice na statku nestrávila celý život, vyrůstala totiž na Jižní Moravě, ale vztah k němu měla velice silný. Na prázdniny na statku u prarodičů se vždycky těšila. *„Vnímala jsem to pořád tak, že je to náš majetek, že i v tom malém je třeba se o to starat, byť jsme se už nemohli starat o pozemky a užívalo to tu družstvo. Vnímali jsme to i tak, že*

jsme prostě i tu jednu krávu a pět ovcí museli pást, krávu jsme měli na řetázku, to jsme nesnášeli.“ Tento vztah jí zůstal až do dospělosti a vypěstoval si jej i její manžel, Josef, a společně se rozhodli pro návrat na vesnici. *„Všechno se tu muselo opravovat, do nekonečna, byly to těžce vynaložené peníze, ale už tím můžeš vidět, že ten vztah k tomu byl fakt silný, místo, abychom si užívali někde ve městě, se tu člověk nezastavil.“*

Danuše se na statek natrvalo vrátila spolu s rodinou roku 1989 – v této době zde bydlela její maminka, o kterou se starali. Už nyní je vidět, že Danuše nikdy neuvažovala o tom, že by se statku a pozemků vzdala, případně, že by je po navrácení prodala. Po dočasném návratu do Karlovic, ještě v roce 1986, kdy nebylo jasné, jak se bude politická situace vyvíjet a jestli někdy dojde k tomu, že jim bude jejich původní vlastnictví navráceno, se spolu s manželem rozhodli pro opravu stodoly a domu – na JZD podali žádost o povolení k opravám, která jim však byla zamítnuta. *„Tak jsme zašli na družstvo a podali jsme žádost o opravu těch hospodářských budov tak, aby se daly používat, protože vzhledem k té době, jakou byly neudržovány, byly v otřesném stavu. Družstvo nám na tohle napsalo, že ne, že s tím nesouhlasí. Tak jsme nic nedělali a vlastně jsme udělali dobře, protože v rámci restituce nám museli oni všechno tohle zaplatit, to znehodnocení těch budov.“* Stav, v jakém byly pozemky a majetek ponechány, několikrát během rozhovoru zdůrazňuje a vyzdvihuje především tuto paradoxní situaci, kdy byli s manželem nuceni ponechat vše kolem sebe nadále chátrat.

Změna se však objevila po roce 1989, konkrétně roku 1990. Došlo ke změně vlastnických práv a Danuše v této situaci viděla příležitost znovunabytí majetků, které jí a její rodině původně patřily. Nejprve se snažila s družstvem domluvit, to však nefungovalo. *„Proto jsem 30. 8. 1991 požádala na základě zákona o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku z 21. 5. 1991 o vrácení veškerých pozemků.“* Družstvo jí sice pozemky předalo, ale pouze do užívání. S tímto nesouhlasila, vnímá tento krok jako pokus o odrazení jí od dalších snah. *„Na základě transformačního zákona bylo JZD povinno vypracovat transformační projekt a na jeho základě se vyhotovily podílové listy pro oprávněné osoby. Podílový list jsem obdržela, ale neodpovídal vloženému majetku a tak jsem nakonec přistoupila k soudnímu vypořádání.“* Než došlo k soudnímu vyrovnání,

uběhlo 12 let – družstvo bylo sice tak nuceno vyplatit také úroky z prodlení, ty však dobu čekání na vyrovnání nemohly nahradit.

Danuše samozřejmě nebyla jediným zemědělcem, který se v podobné situaci ocitl – ve Vsetíně, krajském městě, se od roku 1991 konaly tzv. schůzky vlastníků, které organizoval doc. Polách. Ten se lidem, kterých bylo zpočátku přibližně 40, snažil pomoci v cestě ke znovunabytí jejich majetků, ne všichni se však dočkali. *„Je pravda, že hodně těch majitelů usedlostí se vypořádání vůbec nedočkalo, protože dost družstev se přetransformovalo do jiných společností a tím pádem ty pohledávky pak nebylo na kom vymáhat, hodně lidí, co tam jezdilo a ten čas tomu věnovalo, kvůli těm změnám o majetek přišli. Někteří taky zemřeli, zajímalo se o to taky dost lidí a někteří odpadli kvůli poplatkům.“* Ne všichni tak viděli smysl ve snaze o něco, čím si nebyli jistí. Některým chyběla motivace, někteří během tohoto procesu zemřeli a některým chyběly finanční prostředky na to, aby se mohli domoci něčeho, co původně patřilo jim.

Danuše vliv komunistického režimu pociťuje stále velice silně. Její vztah k půdě nebyl režimem přetrhán, ale z tohoto období si odnáší mnoho dalších křivd - na jejím příběhu je však vidět několikagenerační vývoj tohoto vztahu. Danušin vztah k půdě a majetku, který vlastnila její rodina, období utvářelo – viděla, jak její dědeček tvrdě pracoval, aby zajistil dobrý život nejen pro sebe, ale především pro další generace v rodině. S příchodem vlády komunistického režimu pak ale také viděla, jak jeho snaha přichází vniveč a vše, co rodině patřilo, je postupně odcizováno. Jako velký problém taky vidí fakt, že s propadnutím statku JZD se půda a zvířata dostaly do rukou lidí, kteří této práci nerozuměli a nezajímala je, vše tak pod jejich vedením chátralo – nejenže tak o majetek rodina přišla, ale musela také být svědky úpadku toho, na čem její předkové těžce dřeli.

I přes to, že po návratu do Velkých Karlovic roku 1986, v době, kdy vlastně ještě nebylo jisté, zda se někdy vrátí přímo do jejich rukou, byly začátky těžké, nikdy nepřemýšlela o tom, že by boj vzdala, nebo že by se majetku po jeho případném navrácení zbavila. *„I kdybychom netušili, že se všechno vrátí zpět a ten režim padne, budeme žít tam, kde jsem se narodila, kde máme přátele, kamarády a známé, naši synové to tu měli rádi, i přes to všechno, že bychom tu neměli to pohodlí, co bychom měli ve městě, nic nás neodradilo od toho tu být.“* Během rozhovoru však také zmínila, že kdyby nebyla

jedináčkem, možná by věci vnímala jinak – vzhledem k tomu, že si byla vědoma toho, že její dědeček vše budoval proto, aby se další generace v jeho rodině měly dobře, možná cítila jakousi potřebu v tomto pokračovat. Kdyby měla sourozence, byl by v rodině další člověk, který by se o jeho dědictví mohl starat, což by její rozhodování dost možná ovlivnilo.

2.5.2 Rosalie Orságová

Rosalie Orságová, rozená Valíčková, se narodila roku 1941 Anně Šipulové a Františku Valíčkoví v Novém Hrozenkově, přímo na statku Bařina, na kterém pak strávila celé své mládí. Původně měla devět sourozenců, ale čtyři bratři v dětství zemřeli. Zůstalo tedy celkem šest sester – Rosalie, Zdenka, Jana, Marie, Blažena a Ludmila. Vyrůstala s rodinou na samotě až do své svatby roku 1965. Vystudovala základní školu a pracovala jako dělnice v TESLA Rožnov pod Radhoštěm a jako uklízečka v mateřské škole a v mezidobí byla v domácnosti a starala se o své děti – těch měla s manželem, Miroslavem Orságem, celkem 5 - Rostislava, který zemřel ve věku tří let, dále Janu, Miroslava, Jarmilu a Pavlu. Celý svůj život strávila na jednom místě, v obci Nový Hrozenkov. Nyní je v důchodu. Hlavní životní náplní se pro ni stala rodina (sama ráda vzpomíná na to, že plavat se naučila v šedesáti letech kvůli svým vnoučatům) a hluboká křesťanská víra, která ji však provázela celý život, stejně tak, jako její předky. Citace použité v textu níže pocházejí z přílohy č. 2.

Předci Rosalie Orságové žili v Novém Hrozenkově po několik generací. Její příjmení, jak za svobodna Valíčková, tak Orságová po svatbě, jsou pro Nový Hrozenkov typické. I křestní jméno Rosalie je s Hrozenkovem spojeno – obec totiž dostala jméno po manželce vlastníka Vsetínského panství Rozině.

Její rodiče měli původně statek a pozemky v údolí Vranča, ke kterému patřily také pozemky na Bařině (kopec nad Novým Hrozenkovem). Na Bařině byl pouze malý domeček, který sloužil jako odpočívadlo pro pasáka – salaš. Pasáci v něm vyráběli ovčí sýry a přespávali během léta, kdy se ovce vyháněly na kopce pást a přes zimu zůstávala salaš opuštěná. Rodiče Rosalie se ale rozhodli osamostatnit – statky, na kterých původně žili, byly totiž několikagenerační. Jako nejstarší syn zdědil otec Rosalie František Valíček salaš a k ní přílehlé pozemky na Bařině a díky tomu se tam v roce 1928 vydali spolu s

manželkou bydlet nastálo. Salaš přestavěli, rozšířili a vzniklo tak nové hospodářství – dům s jednou světnicí, kuchyní a komorami a sklepy na sýry, mléko, smetanu či máslo, které se na statku vyráběly a také na zásoby na zimu. Statek totiž ležel poměrně daleko od obce – do té se členové domácnosti, kromě dětí, když začaly chodit do školy, moc nevypravovali. *„Takže jsme chodili z kopce pět kilometrů do školy a hospodařilo se tam a vlastně na tom se musela rodina uživit. Byly tam i lesy, 30 hektarů lesu a 10 hektarů zemědělské pudy, takže na tem jsme se musili uživit.“*

Rosalie spolu se sestrami na statku od dětství pracovala a pomáhala rodičům. Braly to jako samozřejmost. *„Protože to nás živilo, musili jsme pomáhat rodičům, pást, dělat na poli, to bylo plno samozřejmostí. No nikdo ti neřek ‚já nepůjdu, já nemožu‘ nebo něco podobného, takže tak to bylo.“* Jejich statek patřil v celé obci mezi ty největší. Ve škole s ostatními dětmi porovnávali, kdo má jaké hospodářství – překvapivé pro mne bylo zjištění, že Rosalie záviděla dětem, které bydlely na menším. To pro ně totiž znamenalo méně práce a starostí, které si s životem ve velkém hospodářství spojuje. Děti musely na statcích rodičům pomáhat se všemi činnostmi – bylo třeba starat se o lesy, pole, zvířata a o běžný chod domácnosti. Vzhledem k tomu, že v rodině po smrti chlapců zůstaly samá děvčata, byly nuceny vykonávat také tvrdou práci vyžadující sílu – orat, pracovat s koňmi, dobyt看em a v lese. Také musely zpracovávat domácí produkty – maso a mléko, ze kterého pak rodina vyráběla máslo, smetanu či sýry. Prodej těchto produktů tvořil téměř celou výši rodinného výdělku.

Po válce a v 50. letech statek a půda stále patřily její rodině a ne JZD, to však znamenalo, že měli předepsané odvody živočišné i rostlinné výroby. *„No, kdo měl víc, odváděl víc. To dycky – kráva, tele, prase – odevzdávka masa byly čtyři metráky hovězího a myslím čtyři metráky vepřového, takže čtyři prasata se zavezly na kontingent a až to páté sa zabilo.“* Tohle období má spojené právě s odevzdávkami, které byly pro její rodinu nezvladatelné. Odvody existovaly i v minulosti, ale ani ty válečné nebyly tak velké, jaké nařídil komunistický režim. Vzpomíná také například na to, jak musela nosit po cestě do školy v batohu 5 kg másla, které museli vyrobit a odevzdat – a kdo měl méně, nemusel odevzdávat tolik. Rodina se postupně neměla téměř z čeho uživit, to, co jim po povinných odevzdávkách zbylo, nestačilo pro všechny. Proto musely všechny dcery nastoupit do

práce – to však také znamenalo ztrátu pracovní síly, přičemž velikost odevzdávek zůstávala stejná. Radostně vzpomínali na situaci před válkou. V té době měli služebné, hofery, kteří pracovali na polích a práci z větší části odváděli oni. Bydleli v domku, který jim rodina Valíčkových přidělila. Měli tedy dům, stravu a jakýsi plat, ale po válce odešli do pohraničí, kde jim byl přidělen statek po odsunutých Němcích.

Poté, co její rodiče zůstali na práci na statku úplně sami, se nakonec její otec rozhodl roku 1959 do JZD vstoupit. Půda, hospodaření a chov zvířat se jim staly přítěží a nebyli schopni péči o ně zvládat.

Její rodiče měli vztah k půdě rozdílný – sice i přes to, že jim pozemky už nepatřily, stále brali starost o ně a o to, co jim zbylo, jako své povolání, protože nezažili nic jiného a snížily se jim odvody a tím také starosti, každý situaci vnímal jinak. František vstup do JZD odsouhlasil, ale bral to jako křivdu, naopak Anna v tomto viděla úlevu - „*tatka přišel dom a řekl ,tak už sem to podepsal‘. A mamka na to řekla ,chvála Bohu‘ a ho to hrozně rozčílilo, protože to byl jeho majetek a najednou ta mamka viděla, že už nemusí tolik odevzdávek, tolik povinností, tolik dřiny a bylo to vždycky napřed odevzdávka, pak my“*. Po vstupu do JZD si museli vystačit s důchodem, který pro oba dohromady dělal 440 korun a s drobným výtěžkem z prodeje mléka od jedné krávy, která jim zbyla. Starat se ale museli jen o sebe, protože všechny dcery se postupně během šedesátých let provdaly.

Všem dcerám vstup do JZD také ulevil, po odchodu z domu se totiž nemusely tolik strachovat o to, jak se jejich rodiče uживí. Jedna ze sester také na nějakou dobu bydlela v domě po služebných – do chvíle, než dostala byt ve Vsetíně. Všechny docházely i se svými manžely pomáhat. V roce 1980 František Valíček, otec Rosalie, zemřel, její maminku si k sobě do bytu do Vsetína vzala jedna ze sester a na Bařinu se rodina vracela jen o svátcích.

Zajímavý je osud majetku, který rodina Valíčková vlastnila po roce 1980 až do současnosti. K jeho navrácení nedošlo až po převratu, ale už během osmdesátých let. „*Tam to JZD už o to nestálo, protože to je práce, starosti, daně a to všechno. A je to na kopci, takže to už bylo na přítěž spíš. Byli ochotní to vrátit a tak se to v tej době aj rozdělilo“*. Proto Rosaliina maminka již v tuto dobu sepisovala závěť – její představa byla, že si dcery majetek rozdělí a budou si navzájem pomáhat. Zvykem bylo, že statek dostávalo jedno

z dětí v rodině – většinou nejstarší - které pak v hospodaření pokračovalo, ale v případě Valíčků tomu tak nebylo a majetek se rozdělil – „*nikdo to nechtěl celé, ale každý chtěl něco. Pak se rozdělily aj ty hory, kdo co bude mít a k tomu aj to pole.*“ Jediný, na koho se nic z majetku nedostalo, byla sestra Blažena. Ta totiž emigrovala do Ameriky a rodina neměla peníze, kterými by ji vyplatila. Pole a lesy se rozdělily mezi sestry a Rosalie dostala chalupu a pozemky na Bařině. Chalupa totiž potřebovala velké opravy a její maminka věřila, že dům Rosaliin manžel Miroslav dokáže dostat do původního stavu.

Dům na Bařině, který tedy přešel do rukou Rosalie a jejího manžela, byl sice opraven, ale její rodina se přestěhovala dolů do údolí, do domu Miroslava Orsága a jeho rodičů. Její část pozemků se až dodnes pronajímá – část si nechali pro sebe a sekli a sklízeli seno pro zvířata, které ještě nějakou dobu na statku u Orságů chovali, co nepotřebovali, pronajali lidem, kteří se o sečení postarali a seno pak měli pro svou potřebu. Stejně tak je to s pozemky jejích sester.

Rosaliin vztah k půdě byl velice znatelně utvářen právě dobovými událostmi, ale také její rodinnou situací. Narodila se ve válce, situaci před ní, na kterou její rodiče tak rádi vzpomínali, proto nezažila a nevěděla, jak to v jejich hospodářství vypadalo dříve. Rodina sice nikdy nebyla bohatá, ale hospodaření pro ně bylo profesí, živili se jím a byli schopni se tak uživit. Po válce však přišel komunismus a s ním povinné odvody, které rodinu pomalu ničily – nebyli schopni se kvůli jejich výši uživit, viděla, pod jakým tlakem rodiče žijí a proto sama hodnotí vstup do JZD kladně – jako vykoupení z tíživé situace. Ne však kvůli sobě – byla zvyklá pracovat tvrdě, ale spíše kvůli rodičům. Ještě před vstupem si musela najít práci, aby pomohla s finanční situací, po vstupu viděla, že rodiče jsou na tom lépe a dokáží se uživit a postupně se osamostatnila.

V 80.letech, kdy byl rodině majetek po domluvě s JZD navrácen, došlo k jeho dělení. Zvyklostí bylo, že se majetek přepisoval vždy na jednoho z potomků a ostatní se museli postarat. Rosaliina matka však majetek rozdělila, protože o celek neměl nikdo zájem – vidina oprav a obnovy hospodářství představovala asi moc velký závazek. Ve výsledku tak každá z dcer, až na Blaženu, která emigrovala, dostala nějakou část – pole, lesy nebo dům. Statek byl opravdu velký a v případě, že by se dostal do rukou jednoho člověka, obnovit jeho chod by bylo snazší. V tomto případě se však rozdrobil – každá

dostala kousek, ale nic z toho v podstatě nemají. Dnes pozemky pronajímají za peníze, které neodpovídají jeho hodnotě, ale nevdá jim to. Žádná ze sester se však nemůže výtěžky z pronájmu či prodeje uživit.

Po převratu už Rosalie žila s manželem u jeho rodičů, vychovávala čtyři děti a spolu s manželem se snažili rodinu uživit. Špatně placená práce v zemědělství tak nepřipadala v úvahu. I kdyby se rozhodli na Bařinu vrátit, čekaly by je opravy, renovace a investice, které si nemohli dovolit, proto k tomuto nikdy nedošlo.

Největší proměna, kterou komunismus přinesl, byla v tomto případě zřejmě demotivace – nejen Rosaliina rodina, ale také několik generací jejích předků, na statcích a v hospodářstvích tvrdě dřelo, půdu si udržovali a vážili si jí. I přes práci, která rozhodně nebyla snadná, ale byla jejich živobytím, tohle řemeslo předávali v čase. V období kolektivizace však nešlo tento životní styl udržet, odevzdávky byly nastaveny tak, že nebylo možné je dodržovat a do JZD nakonec museli vstoupit všichni. Rosalie najednou záviděla těm, kteří měli majetků méně a nemuseli se trápit s odevzdáváním. Po vstupu do JZD pro ně přišla úleva, po převratu se u nich pak objevuje nezáměr a především nemožnost jejich hospodářství obnovit.

2.5.3 Josef a Helena Vašutovi

Josef Vašut se narodil roku 1973 ve Vsetíně a jeho manželka Helena roku 1974 tamtéž. Josef ve Velkých Karlovicích, kde žil spolu s rodiči na statku, vystudoval základní školu a poté se ve Vítkově vyučil autoelektrikářem. Helena má základní školu v Karloince a dále vystudovala střední odborné učiliště elektrotechnické v Rožnově pod Radhoštěm. Josef pracoval jako autoelektrikář v ČSAD Rožnov pod Radhoštěm, kde strávil dva roky. Poté začal pracovně jezdit do Itálie, kde v roce 1995 zjistil, že chce pracovat sám na sebe a rozhodl se naplno věnovat zemědělství. Helena pracovala v Tesle, kam však musela dojíždět, našla si proto místo v šicí dílně ve Velkých Karlovicích. Od prvního těhotenství pracuje spolu s Josefem na statku. Mají spolu čtyři děti, tři děvčata a jednoho chlapce. Oba jsou věřící. Citace použité v textu níže pocházejí z přílohy č. 3.

Josef a Helena spadají do mladší generace valašských zemědělců – aktivní začali být až v roce 1995, doba však ovlivnila i je, především skrze lidi v jejich okolí. K zemědělství se dostali díky Josefově rodině, která ve Velkých Karlovicích začala

hospodařit ještě 4 roky před založením obce, v roce 1710. V jeho případě je tedy zemědělství dáno generačně. Helena, která pochází ze sklářské rodiny, se na statek přivdala ze sousední vsi, Karolinky.

Vztah k zemědělství si Josef vypěstoval až v dospělosti, v dětství k němu měl odpor, musel totiž spolu s rodiči tvrdě pracovat, když měli ostatní volný čas. Změna ale přišla poté, co začal pracovně jezdit do Itálie – *„jezdil jsem přes to Rakousko, viděl jsem ty statky, jak to tam vzkvétalo, jak tam jezdily traktory. Byly to plus mínus takové statky jak tady, v kopečkách a když jsem to viděl, tak jsem si říkal, to kdybych měl taky.“* K rozhodnutí věnovat se zemědělství naplno ho vedla především jeho touha nebýt závislý na zaměstnavateli a představa soběstačnosti. Helena vztah k hospodaření získala až s příchodem na statek, ale nejvíce ji také lákala představa soběstačnosti – to, že si vše budou moci vypěstovat a vyrobit sami.

Dobu před revolucí sice na statku Josef strávil, ale ještě neměl k zemědělství a práci na hospodářství vztah a ani představu o tom, že by se mu jednou chtěl sám věnovat. Jak to u nich ale v minulosti vypadalo ví díky rodičům. Do JZD vstoupili v roce 1953 a od té doby se vše družstvu podřizovalo. *„Chlévy byly předělané na záhumenek jenom, tam bylo místo pro dvě tři krávy, dřív byly chlévy, které tu bývaly před čtyřicátým osmým, tu mívali koně, bylo víc dobytka a všeho no a tím, jak to přešlo do družstva, tak to všechno zredukovali, takže některé chlévy se zbouraly a zredukovalo se to na místo pro jednu dvě krávy, době to bylo přizpůsobené velikostně. Obhospodařoval se jenom záhumenek, což bylo asi hektar a půl, který zůstal nám a nebyl ve družství.“* Jeho rodiče v té době na statku pracovali, ale nebyli schopni se tak uživit, otec proto ještě vozil s koňmi. Do družstva vstupovat nechtěl, ale nakonec to bylo jediným východiskem – přišli o stroje a tak se neměli jak o svou půdu starat.

Po převratu roku 1989 se JZD dostalo do problémů, Josefově rodině se vrátily pozemky, ale k úplnému vyrovnání nedošlo, protože Josef nevěří, že by se mu to podařilo vzhledem k velikosti dlužné částky. Jeho otec, který tou dobou už odcházel do důchodu, by také byl raději, kdyby majetek zůstal ve fungujícím družstvu – měl za sebou již dlouhá léta dřiny, dál tvrdě pracovat nechtěl. Rozhodně mu však nebylo jedno, jak to s majetky dopadne a o pozemky se postarat chtěl. Poté, co se majetek a pozemky navrátily do

vlastnictví Vašutů, JZD nevrátilo stroje, nebylo tak s čím se o půdu starat a pro rodinu to znamenalo další investice. Vzhledem k tomu, že si nechtěli na nákup strojů (senomet, sekačka, obrabečka) brát úvěr, museli část pozemků prodat a z výtěžku z prodeje stroje nakoupit, aby půdu mohli obdělávat.

Do rukou Josefa se statek dostal v roce 1995 a od počátku spolu s Helenou pracovali jako zemědělci „na plný úvazek“, zpočátku jim pomáhala Josefova maminka, on občas ještě jezdil do Itálie za přivýdělkem a Helena byla na mateřské. Jsou ale přesvědčeni, že nebýt dotací, nebyli by se schopni jen zemědělstvím uživit. Výdělek však pro ně není to nejdůležitější – peníze, které vydělají, jsou opět investovány v rámci hospodářství.

Josefa i Helenu však od převzetí statku odrazovali jejich příbuzní – „*tatka onemocněl, byl v nemocnici, přišly tam jeho sestry a všechny prostě Jožkovi řekly ,vykašli se na to, nedělej to‘. Místo, aby ho podpořily, udržely ho tady, tak viděly, jak jsou všichni tady jako nadělaní, tak nás z toho tak nějak sráželi.*“ Nesnažili se je přesvědčit jen aby statek prodali, ale také aby se odstěhovali na Jižní Moravu. I přes to, že tam by to bylo jednodušší, už jen vzhledem k úrodnější půdě, rozhodli se to zkusit v Karlovicích. Otec na ně přepsal pozemky, aby nezůstaly ladem. Josef věří, že ho přesvědčila vidina soběstačnosti a je rád, že i nyní využije svého původního povolání a je schopen nejen sobě, ale i přátelům vypomoci s opravami strojů. Helena jejich rozhodnutí zůstat na Valašsku vnímá jinak. „*Vzhledem k tomu, že víš, že jsme věřící, tak to musím pojet tak, že to duchovno mě s tou přírodou spojuje, jo. Že je tam ta svoboda, ty kořeny, to není člověku jedno to jen tak zahodit. Tohle vše spadá do toho duchovna, ta víra myslím, že nás hodně drží v práci*“. Hlavní roli tedy hrají kořeny a duchovno, Helena také věří, že to podobně vnímá mnoho zemědělců – že víra je něco, co člověka při tak těžké práci dokáže povzbudit a motivovat.

Problém vztahu k půdě vidí v tom, že lidé z generace o něco starší, než jsou oni, soukromé zemědělství nezažili – majetky už byly pod vládou JZD a po návratu pro ně představovaly rychlý výdělek a zisk – „*dřív to v Karlovicích byly jednotlivé usedlosti, které měly kolem sebe pozemky, tam bylo to hospodářství. Ještě ti majitelé využívali pro stavbu ty horší místa a pěkné pozemky a roviny si nechávali na pole, teď když se podíváš po*

Karlovicích, tak všechno je zastavěné, roviny, absolutně žádný vztah k tomu ti lidi nemají.“
Tohle však vnímají jako krátkozraké řešení.

Josef s Helenou plánují v zemědělství pokračovat, v okolí byli v minulosti jedni z prvních, kteří se mu začali v mládí naplno věnovat. Do budoucna uvažují pouze nad jeho zmenšením.

Proměna vztahu k půdě se v případě Heleny a Josefa objevuje především v jejich okolí. Členové rodiny je od pokračování v zemědělství odrazovali, ale oni se i přes vidinu snazšího života v jiných koutech republiky rozhodli zůstat. Zůstali na místě, které je spojeno s jejich rodinou – Helena tohle rozhodnutí vysvětluje například i vírou, která jim dodává motivaci. Jejich vztah k půdě je velice silný. Doba ovlivnila také Josefovy rodiče a pro jeho otce nebylo snadné vrátit se po převratu opět k tvrdé práci, kterou na statku vykonával dříve – pozemky v JZD pro něj byly snazší, ale zároveň nechtěl, aby po jejich navrácení byly zanedbávány a chtěl se o své okolí postarat. Josef a Helena však spíše vnímají obecnou změnu lidí ve vztahu k půdě na Valašsku, která byla způsobena kolektivizací, než změnu u nich samých. Jsou si vědomi toho, jak moc se krajina proměnila a rozdrobila, půda se rozprodala a v současnosti lidé dostatečně neuvažují o svém okolí a o jeho budoucnosti.

2.5.4 Ludvík Stoklasa

Ludvíku Stoklasovi je 97 let a je nejstarším občanem Velkých Karlovic. Narodil se v roce 1921 svobodné matce, Marii Stoklasové, která chodila po službách a snažila se v těžké době zaopatřit sebe i syna. Její bratr, Josef Stoklasa, však nemohl mít děti a tak se s manželkou Anežkou pana Ludvíka ujali a vychovali jej. Matka k nim docházela a se synem se vídala, zemřela však mladá a upracovaná. Po Josefu Stoklasovi zdědil malé pole, dřevěnici a kousek lesa – to bylo pro chlapce, kterému se celé dětství všichni smáli, že nemá otce, bohatstvím. Většina jeho vrstevníků odešla po válce do pohraničí, on byl však vděčný za to, čeho se mu dostalo a nikdy nepomýšlel na to, že by mohl mít víc, než měl. Nikdy ho nenapadlo odejít, ani neměl ambice být úspěšný. Celý život tvrdě pracoval, hodně práce bylo také kolem hospodářství – obstarat dobytek ve chlévě, kde měl 4 krávy, 2 ovce, slepice a králíky. Postaral se také o pole, naučil se strouhat šindele, tesat trámy, léčit ovocné stromy a kácet les, kosil louky a ještě stihl postavit vedle svého domu chatu pro

turisty. Oženil se až ve 38 letech a první dítě měl, když mu bylo 40. Bydlel s manželkou a rodiči v chalupě, která měla 2 místnosti. Jeho největší radostí je pozorovat přírodu a odhadovat, jakou úrodu bude mít v sadu, kolik slivovice vypálí, jak velké budou brambory nebo kolik medu vytočí – včelařem je již 70 let. Je to skromný Valach s vrozenou úctou k předkům – první zmínky o jeho rodu jsou z roku 1800, kdy do Karlovic přišli první Stoklasovi, velká a chudá rodina, která se živila pouze zemědělstvím. Pan Stoklasa je věřící, každou neděli chodí do kostela a v současnosti žije s manželkou v domě, který zdědil, chová slepice, králíky a včely, stará se o své pole a pracuje kolem domu. Svou slivovici pije jen někdy a jen s někým. Citace použité v textu níže pocházejí z přílohy č. 4.

Pan Stoklasa pochází z chudé rodiny, která se již od příchodu do Velkých Karlovic několik generací zpět živila zemědělstvím. Vztah k místu, ve kterém se narodil a k hospodaření mu byl dán již od narození, nezažil nic jiného a od malička musel pracovat, z obce na nějakou dobu odjel pouze na vojenskou službu. Hospodaření bylo těžké už během války – chovali zvířata pro vlastní potřebu, ale aby mohli dodržet odevzdávky, museli také začít chovat více prasat – *„no, měli jsme 4 kusy velké, které musely tahat, třeba tři krávy, jedna jalůvka, ovce jsme mívali dvě tři a prasata, jedno prasa Dokud nebyla totalita a Němci enem jedno, potom jsme museli chovat dvě, abysme jedno odevzdali.”* Těsně po válce a s nástupem totality se situace jen zhoršila – odevzdávky se začaly zvětšovat a musely se plnit, ne vždy to však bylo možné. Pan Stoklasa se však vstupu do JZD bránil – v roce 1953 si jej spolu s asi dalšími devíti lidmi, kteří odmítli podepsat, pozvali na obec a pokusili se je donutit, ani v tu chvíli však, ještě spolu se sousedem, nesouhlasili. *„My jsme to nepodepsali, tak jsme šli dom a za čtrnáct dní už nám přišly výměry. Našu půdu nám zebrale a dali nám buď na Soláni nebo na Beskydě. A jed'te tam tři hodiny s kravami“.* Byli tedy nuceni podepsat – nebylo pro ně možné se o už tak špatnou půdu, kterou jim přidělili, postarat. Po vstupu do JZD jim zůstal záhumenek spolu s jedním hektarem půdy a jedna kráva, vše ostatní přešlo do užívání družstva. Pan Stoklasa se stal lesníkem a musel se starat i o pozemky, které dříve patřily jeho rodině – *„Najprv jsem dělal nádeníka, takové všecky ty horší práce, pak si vzpomněli, že máme moc lesůch, tak udělali takú partu dřevařůch a byli jsme až tře. To byly naše lesy, ale oni z nich těžili. A nic my jsme za to nedostávali“.* Byla to práce tvrdá, peníze dostávali jen za ni a navíc museli pracovat na pozemcích, které jim byly zabaveny. V létě občas vyžíнал plochy, kam se

nedostaly traktory nebo koně a nebo pracoval se senem. Na tohle období se mu vzpomíná těžko – *„to bylo takové zlé, měl jste to a nebyl jste temu pánem. Jak ten les, tož vám tam těžili a nic vám za to nedali, tam jste měl za tu práci jen.“* Stav lesů a pozemků v jeho okolí upadal a také se jejich těžebním proměnily zalesněné plochy z bukových na smrkové. Jeho paní v této době pracovala v kravínu a také spolu s ostatními ženami z obce stloukala boty. Ještě před převratem chtěl s prací v lese skončit, vidina vyššího důchodu ho však na místě udržela. Nyní dostává o 1000 Kč více.

Pozemky se rodině vrátily ještě před rokem 1989 – pro JZD už nebyly výhodné, ale k úplnému vyrovnání nedošlo - *„já jsem tam nešel sa domáhat' a dodnes tam máme balu peněz a ty v životě už nebudeš vidět.“* Po rozpadu JZD se majetek rozděloval a podle pana Stoklasy se přihlásili pouze ti „s ostrými lokty“, on však takový nebyl a vyrovnání se nedomáhal. Vrátil se ale zpět k zemědělství, měnit profesi nebo dokonce místo bydlení ho ani nenapadlo. Na svých pozemcích pracuje dodnes – seká trávu, řeže dřevo a jeho vnučka, která u rozhovoru byla, tvrdí, že dělá vše - i to, co má zakázané. Na období komunismu se mu vzpomíná těžko a je rád, že nyní je to jinak. To, že je člověk smířený a vyrovnaný však neznamená, že by byl pasivní a minulost ho netrápila, to vše však vyplývalo už z rozhovoru jako celku, přímo se ale negativně ke komunismu vyjadřuje také – *„to mňa šťve. Co ti nadělali, kolik lidí ztrápili, kolik lidí zabili, kolik rodin rozbili, všečen majetek zničili. Každý byl kulakem u nich, kdo měl něco, dobytek mu zebrale, pole mu zebrale, jeho zavřeli a roba sa musela vystěhovat aj s děcký, dali ju kdesi daleko. Horší než za války, to byl špatný systém. A jak jsi otevřel hubu, už bylo zle“.* O politické dění se zajímá i v současnosti.

Pan Stoklasa je nesmírně vyrovnaný a smířený člověk, proto by se na první pohled z jeho vyprávění mohlo zdát, že jeho vztah k půdě nebyl natolik silně ovlivněn – celý život zůstal na svém statku, hospodařil nebo se staral o pozemky ve vlastnictví JZD a po pádu režimu se k zemědělství opět navrátil. Od roku 1953 až do konce 80. let 20. století však pracoval na půdě, která měla patřit jemu a jeho rodině a přitom ji někdo odebral. Musel dít na půdě, která tak už nebyla jeho, dívat se na to, jak krajina kolem něj upadá a žádný prospěch z této práce neměl. Proto má svou půdu, které je nyní pánem, o to raději – po převratu sice dřel opět tvrdě a dodnes vykonává fyzicky náročné práce, ale stará se „o své“

a nikdo mu do jeho rozhodnutí nezasahuje. Jeho rodina měla od počátku málo, co měli, museli si sami odpracovat a v padesátých letech jim bylo odebráno i to málo. Pan Stoklasa je člověk, který je podle všeho zvyklý na to starat se sám o sebe a ne o záležitosti cizích lidí, ale ani tohle mu nebylo umožněno a i to málo, co měl, musel dát cizím lidem. Nyní ho tedy práce „na svém“ naplňuje o to víc a jeho vztah k půdě je opravdu silný.

2.5.5 František Borůvka

František Borůvka se narodil roku 1959 v Šumperku. Na Valašsko, do obce Velké Karlovice, však od dětství dojížděl každé léto na dva měsíce prázdnin ke své babičce, která bydlela na statku na samotě. Vystudoval základní školu v Jindřichově na Moravě a v Branné a poté se vyučil automechanikem. V 17 letech se oženil a s manželkou Alenou mají tři dcery. Žili v Šumperku, do Velkých Karlovic nejdříve dojížděli jen na prázdniny, ale v roce 2005 se sem přestěhovali nastálo. V současnosti je vlastníkem hospody, kde také tráví většinu svého volného času. Není věřící. Citace použité v textu níže pocházejí z přílohy č. 5.

Pan Borůvka je velice rázný člověk, ještě před zapnutím diktafonu se tak rozohnil na téma komunismu.

Kolikátá generace jeho rodiny v Karlovicích žije neví, vzpomíná pouze na svou babičku, která se do rodiny přizemnila a o hospodaření se starala právě ona. Měla celkem 10 dětí a vzhledem k tomu, že bylo zvykem hospodářství předávat pouze jednomu, v tomto případě tomu nejstaršímu, Františkova matka ze statku odešla. To, že by jej nezdělala, však nebyl jediný důvod – „*moje mama se tady narodila, moje mama to tady nesnášela, tak ona tady ani nechcela jezdit, když jsem to začal spravovat, ani tu nechcela jet.*“. Hlavním důvodem jejího odchodu byla především tvrdá práce, která ji netěšila. Neměla vlastní příjem a proto se rozhodla osamostatnit se – „*v 18, jak přišli komunisti měla dost dřiny, utekla do Šumperka a poprvé v životě měla peníze – pracovala v Hedvě, poprvé tam dostala výplatu*“. Po znárodnění statek opustila a začala se starat sama o sebe – František ale tvrdí, že ač je „*antikomunista jako sviňa*“, věří, že pro jeho matku tohle rozhodnutí bylo dobré – vztah k místu, ve kterém se narodila, neměla a dokonce nerada vzpomínala na mládí.

I pár let po Františkově narození na statek do Karlovic odmítala jezdit a s manželem jen jeho spolu s bratry posílali na celé prázdniny pomáhat stařence na statek. Jeho prarodiče vlastnili jak zvířata - 3 krávy, ovce a slepice, tak pozemky. Od roku 1949 začaly povinné odvody, které se stále zvyšovaly a rodině tak zůstala pouze jedna kráva. Jeho babička nejenže se starala o domácnost a hospodářství, ale chodila si také přivydělávat k lesmistrovi, který bydlel přes kopec.

Františkovi prarodiče do JZD nikdy nevstoupili – proto se odevzdávky stále zhoršovaly. Vzpomíná, že byli sotva schopni uživit rodinu – „*musela odevzdávat, mléko pětadvacet litrů sa dávalo, ranní a večerní, ráno sa to nosilo do Miloňova, vláčalo sa to ke kravínům.*“ Nejenže tak přicházeli o produkty, které je normálně živily (museli odevzdávat vše, občas se jí však podařilo stlouct si nějaké máslo), ale i samotný proces odevzdávání byl náročný – Františkův dům je na samotě, přibližně pětakilometrová cesta s mlékem, máslem a smetanou do údolí Miloňov tedy představovala fyzicky náročnou aktivitu. I tak vstup do JZD odmítli a s jednou kravkou přežívali, dokud mohli. Zůstal jim pouze záhumenek, všechny lesy jim vzali. František věří, že jeho babička v této době a díky vládě komunistické strany sice trpěla, ale byla smířená – „*ty ona chodila do kostela, ona si šla trikrát hodit otčenáš, jako víš co...*“, on však nespravedlnost této doby vnímal velice silně.

Františkův děda zemřel roku 1967 a stařenku si vzali k sobě do Šumperka, nemohla se už totiž o hospodářství starat, její vztah k místu, kde strávila celý život, byl však velice silný – „*vozili jsme ju sem jak bylo kopno, zpět do Karlovic – chtěla být tady, kde se narodila, ale nemohla zůstat sama, nestačila by na hospodaření*“. Zpočátku se František po její smrti na statek nechtěl ani vracet – místo mu připadalo prázdné a opuštěné a až do převratu byl přesvědčen, že by na tom místě nechtěl nikdy bydlet, prakticky žádný majetek tady totiž jeho rodině nezůstal a on byl tak neměl nic, kdyby k převratu roku 1989 nedošlo. To, že až do roku 2005 nebydlel v Karlovicích, ho nyní mrzí – žádné jiné místo mu nepřiřostlo k srdci stejně, jako Velké Karlovice.

K zemědělství má František vyloženě negativní vztah – vidí za ním tvrdou dřinu, která v minulosti přišla vniveč a jeho jako dítě také nebavila – všechno si pěstovali na poli, protože v obchodech zboží chybělo a navíc na něj neměli peníze – „*jsme museli makat, víš, všude záhony, furts měla plet, chtělas jít hrát fotbal a né, ne, nejdřív to vypleješ.*“ Nešlo

však tolik o to, že musel sám na statku pracovat, ale hlavně o odevzdávky, které jeho stařenka musela plnit a které její rodinu ničily – vidí, kolik práce stálo za tím, aby se sama uživila a jak tvrdě musela dřít. On sám se tedy o zemědělství nezajímá, ale naopak vztah k půdě má velice silný.

Vzhledem k tomu, že Františkův otec chalupu opravoval a spolu s manželkou se o stařenku starali, přepsala ještě před rokem 1989 chalupu, lesy a pozemky na ně. Jeho matka však nebyla nejstarší (a o majetek opravdu nestála, nevěděla, co by si s ním počala), majetek měl připadnout její sestře. Ta však chtěla vše prodat. O Vánocích odvezla stařenku k sobě a nutila ji podepsat přepsání majetku – to však Františkova babička odmítla a vrátila se zpět k jeho matce. Po převratu se jim pozemky vrátily a v roce 1992 je František dostal od matky darem k 33. narozeninám.

Do roku 2005 na chalupu jezdili pouze na prázdniny, pozemky si nechávali jen posekat, seno však zůstalo ležet na místě. Tahle údržba je stála hodně peněz a proto se rozhodli dát pozemky do pronájmu - tak tomu je zčásti dodnes. V roce 2005 se vrátili natrvalo – *„ať máme klid a že to tady miluju. Miluju přírodu a klid, na zemědělství já ale nejsem“*. To, že pozemky pronajímá, neznamená, že k půdě nemá vztah – *„takový vztah, že ju neprodám, aj kdyby čert na žebrákovi rejtoval, protože nevím, co bude“*. Má tři dcery a věří, že díky jejich pozemkům jsou zaopatřeny, kdyby se někdy chtěly či potřebovaly vrátit. Prodal pouze část lesa, když potřeboval peníze na koupi hospody – v té nyní pracuje jeho manželka, František je nyní soukromník – vlastní firmu na těžbu dřeva. Stejně tak má velice silný a kladný vztah k Valašsku, které hodnotí jako nejkrásnější oblast.

2.5.6 Dana Podešvová

Paní Dana Podešvová se narodila roku 1950 ve Vsetíně, ale celý svůj život prožila na statku v Jablůnce – vesnička ležící nedaleko Vsetína. V Jablůnce vystudovala základní školu a měla v plánu pokračovat na Střední uměleckoprůmyslovou školu v Uherském Hradišti, ale kvůli původu nebyla přijata. Proto nakonec vystudovala Střední průmyslovou školu strojnickou ve Vsetíně, po studiu se začala živit jako inspektorka jakosti a tato profese jí vydržela až do důchodového věku. Stále žijí spolu s manželem na statku v Jablůnce a aktivně se podílí na jeho chodu a chodu domácnosti, statek však již patří její

dceři s rodinou. Dana miluje zvířata, v důchodovém věku si dokonce splnila svůj velký sen a pořídila si koně. Citace použité v textu níže pocházejí z přílohy č. 6.

Usedlost, na které paní Dana strávila celý život, je ve vlastnictví její rodiny a předků již přes 200 let. Její matka se na statek přivdala a společně tam žilo několik generací. Podle jejích slov se nejednalo o nijak velký statek – bylo to přibližně 10 ha polí a asi 6 ha lesa, protože po první světové válce se původně velké hospodářství rozdrobilo – Danin dědeček padl ve válce, její otec tedy již jako tříletý osiřel (jeho matka zemřela o něco později při porodu) a majetek si různě „rozebrali“ strejdové a další rodinní příslušníci.

Snem a plánem jejích rodičů bylo statek rozšířit a zvelebovat, ale s příchodem komunistického režimu nic podobného nebylo možné. Danini rodiče do JZD vstoupit nechtěli a poměrně dlouhou dobu se proto museli vyrovnávat s vysokými odevzdávkami – když se jim jednou nepodařilo splnit, nejdříve jim hrozili vypnutím elektřiny, kterou neměli, poté pokutou 30 000 korun, které také neměli a nakonec byl její tatínek uvězněn – *„ale nebyl tam dlouho, zase potřebovali, aby někdo tady ty kotáry obdělával.“* Ani tohle je do JZD nepřiměřelo vstoupit, mezitím už na jejich hospodařil někdo jiný, jim zůstal pouze dům. Ke vstupu je přinutila až pohrůžka toho, že její sestra s manželem přijdou o práci. Dana říká, že i přes to, že rodiče mohli odejít, rozhodli se zůstat – byli s místem spjatí a ani tvrdá práce a nepříznivé podmínky je neodradily.

Daně se během rozhovoru těžko vzpomínalo na dobu, kdy přešly všechny pozemky do užívání JZD. Původně to vypadalo, že bude muset pracovat v zemědělství i ona, ale její matka se zasadila o to, aby šla studovat. Dana ale silně vnímala proměnu přírody a půdy v jejím okolí – *„ty paseky, ty usedlosti doslova vylidnili a už sa najde málokdo, kdo by chcel to obnoviť. To byly krásné polička, střídaly se na tom ty maky, řepa, brambory, pohanka, krásné obdělané polička, terasovité, nádherné. Dneska je to zarostené, jak to JZD opustilo, dává sa to těžko do porádku.“* Na Valašsko se podle ní vydávají lidé spíše jen dočasně a není nikdo, kdo by se o pozemky, které leží ladem, postaral. Sama se musela dlouhé roky dívat na to, jak jejich půdu užívá někdo jiný – navíc někdo, kdo zemědělství buď nerozumí, nebo o něj nemá zájem. To, že byly zabírány pozemky i na Valašsku vidí jako nesmyslné, protože půda nebyla úrodná a byla těžko obdělávatelná – *„tady není Haná, tu to byl nesmysl, dělat náké ty JZD, nemělo smysl, ale byla ta idea – prostě to tak musí*

být, tak to tak bude. Já to radši zapomenu všechno.“ Podobně nesmyslně postupovalo JZD při vybírání odvodů – nerespektovali přírodní zákony (to, že obilí se nedá sklízet dvakrát za rok, nebo že prase také nějakou dobu roste), ale s největší pravděpodobností to byl podle Dany jen jeden z donucovacích prostředků ke vstupu do družstva.

Po roce 1989 bylo složité dostat majetek zpět – Dana byla jedním z účastníků pravidelných schůzek s doc. Poláchem, který zemědělcům pomáhal s restitucemi. Nejdřív bylo navráceno pouze to, co se JZD už nehodilo a pozemky na strategických místech si drželi. Znovuobnovování hospodářství bylo o to těžší – *„tým pádem když nebyly pozemky, nemohly být dotace a vlastně sa nemohlo pořádně hospodařit, nemohl být dobytek, nám to trvalo...“*. Nakonec se u soudu v Ostravě domohli alespoň částečného vyrovnání – pozemky se jim vrátily, dostali také starý traktor a několik kusů dobytka – to vše však pouze z jednoho družstva (jejich majetek spadal pod dvě JZD, jedno v Ratiboři a druhé v Bystřičce).

Dana se s spolu s manželem rozhodla, že se pokusí dát jejich hospodářství zpět do původního stavu. Povedlo se jim získat pozemky a obnovit chov zvířat, ale jakožto drobní zemědělci se cítí být znevýhodněni. K rozhodnutí pokusit se o znovuobnovení statku ji přiměl stav, ve kterém byla půda ponechána – *„mě k tomu přivedlo hlavně to, jak jsem viděla dokola, jak to zebrali a kašlali na to. My tady kolem toho domu, je to kopec, ale je to ucelený areál, nějak 7 hektarů, to mě přimělo, že jsem to zpět chtěla a chtěla jsem, aby to trošku vypadalo“*. Obnova však bude ještě podle Dany dlouho trvat, některé z ploch, které byly dříve polnostmi se navíc proměnily v pastvy nebo v zastavěnou plochu. Problém vidí také v dnešní byrokracii – *„ted' už to není tak fajn, jak to bylo – jak si dřív byl sedlák chudobný ale svobodný, ted' už není svobodný, ale svázaný směrnice“*. Dana však doufá, že se statek v rodině i nadále udrží.

2.6 Interpretace

Tato bakalářská práce zkoumá vztah zemědělců a vlastníků půdy na Valašsku k půdě. Jejím hlavním cílem bylo zjistit, k jakým změnám v tomto vztahu ve 20. století na Valašsku došlo.

Rozhovory, prostřednictvím kterých byly proměny vztahu k půdě zkoumány, jsem vedla se sedmi lidmi – jednalo se o tři ženy (Danuše, 73 let; Rosalie, 77 let a Dana, 68 let) dva muže (František, 59 let a Ludvík, 97 let) a jeden manželský pár (Josef, 45 let a Helena, 44 let).

Danuše hospodaří na statku, který je v její rodině od roku 1929, dodnes. I přes to, že na místě až do roku 1989 nežila a pouze dojížděla na prázdniny, silně vnímala změny ve vlastnictví a především změny ve vztahování se k půdě a v péči o ni. Tyto změny ji vedly k obnově hospodářství ještě před tím, než jim bylo navraceno a před pádem režimu. U Danuše se zároveň nejedná pouze o jednogenerační proměnu vztahu – nejsilnějším vlivem na její motivaci statek a hospodaření znovuobnovit byla právě její rodina a předci. Po převratu tak neuvažovala nad opuštěním usedlosti či zanecháním zemědělství a místo toho se rozhodla pokračovat v tom, co její předci začali, ale co komunistický režim několik desítek let ohrožoval a ovlivňoval. Přestože z rozhovoru vyplynulo, že v Danuši zanechal komunistický režim mnoho křivd, její vztah k půdě spíše utužil.

Rosalie již na statku, na kterém zpočátku hospodařila s rodinou a který byl později na ni a manžela přepsán, nežije ani nehospodaří. Statek opustila brzy poté, co její rodiče vstoupili do JZD, neboť se jim pracovně ulevilo a ona se tak mohla osamostatnit. Přestože byly půda a hospodářství na ní umístěné předávány v rodině několik generací, už Rosaliina maminka před smrtí přepsala části majetku na různé členy rodiny a tak došlo k jeho rozdrobení. Po převratu již Rosalie zůstala v domě svého manžela a nedostatek financí, které by byly k znovuobnovení hospodářství potřeba, ale také věk a rodinná situace spolu s nedostatkem motivace způsobili, že o půdu ztratili zájem. Půdy se však nevzdala a to, co vlastní, pronajímá hospodařícím zemědělcům. V období vlády komunistické strany se Rosalie zaměřila na jinou činnost a během této dlouhé doby ztratila zájem se znovu k hospodaření a tvrdé práci na usedlosti, do které by se muselo investovat, navrátit.

Josef a Helena se narodili v 70. letech, komunistický režim je tak neovlivnil přímo, ale spíše skrze lidi v jejich okolí. Jejich příbuzní (o generaci starší) se k půdě stavěli podobně jako Rosalie a po převratu se je snažili přesvědčit, aby nepokračovali – ty tedy období komunismu demotivovalo od znovuobnovování hospodaření, ale půdu, která jim byla navracena, si udrželi. Josef a Helena však nebyli režimem zasaženi přímo (přeci jen

byli velice mladí), soustředili se proto na pozitiva a viděli především tvrdou práci jejich předků a tradici, kterou by chtěli udržet. Komunistický režim je ovlivnil skrze jejich příbuzné, kteří i pod jeho vládou tvrdě dřeli a v rámci možností udržovali své okolí, ale zároveň jim nebylo umožněno hospodařit na svém a o vlastní půdu se starat. Josef s Helenou viděli, jak mnozí přistupují k prodeji půdy a také to, jak je obecně půda využívána a proto se rozhodli navázat na hospodaření svých předků a usedlost znovu vybudovat. Tuto motivaci přičítali mimo jiné víře.

Ludvík, nejstarší občan obce Velké Karlovice, je skutečným pamětníkem a pamatuje tak na i dobu před druhou světovou válkou. Již na začátku období vlády komunistické strany byl dospělým člověkem. Režim jeho vztah k půdě ovlivnil nesmírně silně – mnohá léta musel dít na půdě, která byla původně jeho, ale byla ovládána někým jiným. Zároveň vnímal to, jak tvrdě museli pracovat jeho předkové, jejichž snažení bylo s příchodem roku 1948 znehodnoceno. Celý život strávil na jednom místě a musel se starat sám o sebe, ale od počátku padesátých let mu bylo znesnadněno i tohle. Po převratu se k hospodaření navrátil a půdu dodnes obdělává. Režim a události minulého století vztah k ní také utužili, mohl totiž opět začít budovat něco, za čím sice stojí tvrdá práce, ale je to jeho vlastní, což v minulosti nebylo možné.

František byl, podobně jako Josef a Helena, poměrně silně ovlivněn především lidmi ze svého okolí. I přes to, že až do roku 2005 nežil na statku v obci Velké Karlovice, dojížděl na něj za babičkou, která zde musela opět tvrdě dít aby se užívala. Do JZD nikdy nevstoupila a tak se musela potýkat s odevzdávkami, které pro ni byly téměř nezvladatelné a František jí jezdil pomáhat, kdykoliv mohl. Na Valašsko se vrátil, protože k němu má silný citový vztah, stejně jako k půdě, na které žili jeho předci. Režim jej však silně odradil od pokračování v hospodářství – i přes to, že miluje místo, na kterém žije, zemědělství nenávidí a vidí za ním opět dřinu svých předků, která přišla pod vládou komunistického režimu vniveč. Na statku nyní žije, pozemky by sice nikdy neprodal, ale v současnosti je pronajímá. Opět jej tedy komunistický režim odradil od pokračování v zemědělské tradici, která se dlouhá léta udržovala v jeho rodině, změnil profesi, ale silný vztah k půdě mu zůstal.

Dana také dodnes žije celý život na statku, který je v jejich rodině přes 200 let. Období komunismu prožila spolu s rodiči, kteří se zemědělstvím živili právě tam a její vztah k půdě byl opět režimem zasažen. Dana byla stejně jako ostatní dotazovaní svědkem úpadku krajiny, odcizování půdy a majetku a především snah jejich rodičů o uživení rodiny. To, že byla zabírána i půda v tak neúrodném prostředí, jakým Valašsko bylo, vnímá o to negativněji, stejně jako neprofesionalitu těch, kteří na jejich půdě do roku 1989 hospodařili. Režim však Danin vztah k půdě opět ještě utužil. I přes to, že se cítí jakožto drobný zemědělec znevýhodněna, statek se spolu s manželem rozhodla obnovit a nyní na stejném místě v hospodaření pokračuje i jejich dcera s manželem.

Tento kvalitativní výzkum tedy ukázal jakési dva pomyslné proudy, kterými se proměna vztahu Valachů k půdě ve 20. století ubírala.

2.6.1 Dva proudy proměny vztahu člověka k půdě

Zemědělce a vlastníky půdy na Valašsku ve vztahu k půdě značně ovlivnil komunistický režim a ze šesti rozhovorů právě se zástupci této skupiny můžeme vypožorovat dva směry, kterými se tito lidé po roce 1989 a po otevření možnosti znovunabytí svých majetků vydali.

Některé zemědělce a vlastníky půdy režim ovlivnil tak, že došlo k **upevnění vztahu k půdě**, která jim byla navracena. Zde se jednoznačně jedná o Danuši, Danu a Ludvíka. Všichni tři popisují vliv režimu dosti podobně i přes to, že se každý z nich nacházel na jiném místě a jeho rodinné podmínky se lišily. Hlavní roli v tomto upevnění vztahu hrají především předci a rodina. Lidé na Valašsku svým potomkům předávali statky, pozemky a hospodářství s vidinou jejich údržby. 20. století přineslo mnoho změn – obě válečná období poznamenala krajinu i lidi, ale ještě neohrozila vlastnické vztahy. Komunistický režim měl však vliv právě na ně a tak půda, která se z generace na generaci předávala a udržovala či v lepším případě neustále zvelebovala, najednou přešla do rukou někoho, kdo na jejím obdělávání neměl jiný než ekonomický zájem, velice často ani to ne. Všichni lidé, se kterými rozhovory vznikaly, byli právě tohoto svědky – nejenže sami museli doma tvrdě pracovat „na cizím“ a smířit se s tím, že co patřilo jejich rodině chátrá, ale museli se také dívat na své rodiče či prarodiče, kteří vše to, co jim bylo zabráno, vybudovali. Po roce 1989 tedy nepřemýšleli nad prodejem statků a pozemků či jejich pronájmem a změně

zaměření, ale rozhodli se pokračovat v rodinné tradici i přes to, že je často spojena s tvrdou dřinou. Pro velkou část těchto lidí tento návrat však nebyl snadný, neboť většina z nich musela změnit profesi a zemědělství se až do roku 1989 přestali věnovat. Po roce 1989 a potom, co se jim majetek vrátil a oni se rozhodli jej k zemědělské činnosti opět využívat, vědomosti spojené se zemědělstvím, které měly generace před nimi, si museli znovu nastudovat. Režim je tedy k půdě připoutal ještě silněji, neboť po jeho pádu se mohli opět starat o to, co dříve patřilo jim, jejich rodičům a prarodičům.

U další skupiny zemědělců a vlastníků půdy však období vlády komunistické strany a proces kolektivizace vedly k částečnému **odcizení** od půdy. Tato skupina do jisté míry potvrzuje tvrzení Karla Jecha (2008) o zemědělských restituentech, kteří *„jsou již natolik vzdáleni povolání svých předků, že se sami v tomto oboru neangažují, působí mimo zemědělství a půdu získanou v restituci prodávají či pronajímají jako zdroj vedlejšího příjmu.“* (Jech, 2008, s. 231). Do této skupiny můžeme zařadit Františka a Rosalii s tím rozdílem, že ani jeden z nich půdu neprodává, oba navíc v tomto povolání vyrůstali – nejednalo se tedy pouze o práci jejich předků a něco, co by jim bylo cizí. I přes to (nebo možná právě proto), že tito lidé v tomto režimu vyrůstali a zemědělství bylo do určité doby povoláním nejen jejich rodičů či prarodičů, ale také jich samých, rozhodli se v něm nepokračovat a půdu, která rodině dlouhou dobu patřila, pronajmout. Navrácení se k hospodaření totiž představovalo problémy, náklady a změny v jejich dosavadním životním stylu. Konkrétně Rosalie a František se však také odlišují, i když obecně mohou být oba zařazeni do této skupiny. František má k půdě silný vztah - stejně jako skupina lidí, jejichž vztah k půdě se pod vládou komunistické strany utužil - právě proto, že byl svědkem tvrdé práce jeho předků, která byla režimem znehodnocena. I přes to se však k zemědělství právě kvůli tvrdé práci odmítl vrátit a udržovanou půdu pronajímá ostatním. Rosaliin vztah k půdě byl poznamenán velice silně. I přes to, že je nadále udržována ve vlastnictví její rodiny a pouze pronajímána, po převratu nehledala cestu k jeho obnovení a události spojené s kolektivizací pro ni byly víceméně vysvobozením – nemusela spolu se sestrami pracovat tak tvrdě a nemusela se bát o zdraví svých rodičů. Návrat k hospodaření na místě, kde vyrůstala, pro ni a její rodinu nebyl možný ani finančně, vztah k půdě u ní sice zůstal stále silný, ale změnil se podmínky hospodaření a tím pádem už nikdy neměla zájem či motivaci se k hospodaření vrátit.

Josef a Helena nejsou zařazeni ani do jedné z těchto skupin. Co se vztahu k půdě týče, spadali by do skupiny první – jejich vztah k půdě upevněn byl, ne však úplně přímým vlivem komunistického režimu, ale spíše vlivem komunistického režimu na jejich okolí a rodinu. Josef a Helena se rozhodli statek obnovit a zvelebit i přes to, že je příbuzní odrazovali – právě ti příbuzní, kteří věděli, kolik dřiny je s tímto spojeno a kteří období kolektivizace prožívali. Oni sami však cítili silný vliv tradice, náboženství a duchovna, což je k pokračování motivovalo – vztáhli se tak spíše ještě k dávnější minulosti.

Tento výzkum však nepopsal pouze vliv komunistického režimu na lidský vztah k půdě na Valašsku a dva významné „směry“ této proměny (tj. přilnutí k půdě a odcizení), ale přinesl také mnoho nových otázek, které je potřeba klást a dále zkoumat. Jakou roli zde hraje například vzdělání, finanční situace, do jaké míry třeba také prostředí nebo dokonce náboženství?

2.7 Zhodnocení a diskuze

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo zmapovat vliv komunistického režimu na lidský vztah k půdě na Valašsku. Po nastínění doby, ve které změny probíhaly (tj. období od roku 1948 až do současnosti), představení regionu Valašsko, ve kterém je tento vztah lidí k půdě zkoumán a také nastínění toho jak se lidé ke svému okolí vztahují přišla na řadu část praktická, která je tvořena rozhovory se 7 vlastníky půdy či zemědělci. Všechna důležitá sdělení týkající se změny tohoto lidského vztahu k půdě již byla v předchozích kapitolách zmíněna, na tomto místě se zaměřím především na celkové zhodnocení.

Na základě rozhovorů se sedmi zemědělci a vlastníky půdy z regionu Valašsko se ukázaly dva druhy dopadu komunistického režimu na tyto lidi – někteří z nich k půdě ještě více přilnuli a jejich vztah se utužil, u jiných pak došlo k odcizení. Jak jsem však v průběhu výzkumu zjistila, jedná se o téma podstatně komplexnější, než jsem očekávala. Z tohoto důvodu vyvstávaly otázky, které by mohly samotný výzkum posunout dále a odhalit více informací. Vliv komunistického režimu popsán a představen byl, avšak to, aby byl člověk a jeho vztah k půdě touto dobou daným způsobem ovlivněn a poznamenán (a patřil by tak buď ke skupině lidí, kteří se k půdě ještě více upnuli, nebo naopak k těm, u kterých byl vztah k ní přetřán) musely jistě ovlivnit i jiné, již dříve zmíněné okolnosti. Těmi by mimo jiné mohlo být například dosažené vzdělání těchto lidí, jejich náboženství a

vůbec to, zda věřícími jsou, jejich rodinná situace (třeba to, kolik mají sourozenců či potomků, zda měli či mají partnera apod.), finance a v neposlední řadě také věk. Právě věkové rozdíly se ukazují již v této práci (především srovnáme-li výpovědi Josefa a Heleny se všemi ostatními). Na všechny lidi, se kterými byly rozhovory v praktické části vedeny, působily tyto vnější vlivy a byli do jisté míry podmíněni určitými již vrozenými či předanými dispozicemi, které pak mohli mít vliv právě na to jakým způsobem se budou k půdě vztahovat i po prožití událostí 20. století.

Pro takto komplexní výzkum by však bylo zajisté potřeba dlouhodobější zkoumání a především také větší počet respondentů. Právě jejich nízký počet v případě výzkumu provedeného v této bakalářské práci je limitující, i přes to se však podařilo naplnit cíle stanovené na počátku jeho provedení. V případě dlouhodobějšího výzkumu by bylo docíleno větší otevřenosti a důvěry mezi respondentem a výzkumníkem a tak k lepším výsledkům.

Věřím, že v tomto výzkumu jsem byla do jisté míry zvýhodněna právě osobními kontakty a faktem, že se v dané skupině již od mládí pohybuji. Ač se velmi dobře znám pouze s Danuší, nikdo z ostatních pro mne nebyl vyloženě cizím (nebo já pro ně). Diskuze o tématech, která pro nikoho z dotazovaných nebyla příjemná a vyžadovala poměrně dost energie, byla tak přirozenější a otevřenější a tito lidé často neváhali poskytovat i informace týkající se nejen přímo kladených otázek. Vzhledem k tomu, že například mohu porovnat průběh rozhovorů a informace z nich získané, věřím, že rozhovor s Danuší byl nejotevřenější. Zde se však nejednalo pouze o fakt, že jsme si blízké, ale také o to, že Danuše veškeré materiály, které události dané doby dokládají, pečlivě uchovává a byla ochotna se o ně podělit. Ostatní byli také velice ochotní, ale i v mém případě se objevovaly otázky, které jsem se ostýchala pokládat i přes to, že odpověď na ně by mohla být pro výzkum užitečná.

Citové zabarvení však může hrát v kvalitativním výzkumu negativní roli. Výsledky mohou být poté zkreslené a nereflektují čistou realitu, ale realitu do jisté míry zabarvenou osobností, která výzkum provádí. Vzhledem k tomu, že jsem již odmalička ve svém okolí slýchala příběhy z této doby a o tom, jak komunistický režim rodiny na Valašsku ovlivnil, můj názor na jeho vliv byl již předem utvořen. Vzhledem k otevřenosti lidí, se kterými

byly rozhovory vedeny, jsem mohla nahlédnout do jejich historie a historie jejich předků a v tomto případě se citové zabarvení projevit může, výsledky by však ovlivnit nemělo.

Na základě výsledků rozhovorů, které se v práci objevily, a kvalitativního výzkumu proměn vztahu člověka k půdě je možné i částečně předpovídat, či alespoň odhadovat vývoj, jakým způsobem se tento vztah bude rozvíjet dál.

Co se zemědělců a vlastníků půdy, se kterými jsem rozhovory vedla, a jejich potomků týče, vývoj bude s největší pravděpodobností opět pokračovat různými směry. Po roce 1989 skončila doba vylidňování venkova – od roku 1948 do převratu byla práce v zemědělství jako každá jiná – lidé, kteří půdu v rámci družstev obdělávali, k ní často neměli žádný vztah. Těm, kteří k ní vztah měli, byla naopak odcizena. Práce to nebyla snadná a pro většinu se z ní vytratilo potěšení – nemohli se starat o své a vše kolem nich chátralo. Proto dali mnozí přednost změně profese či v mnohých případech také změně bydliště a zvolili život ve městech. V této době zemědělství opustilo množství dobrých a zkušených sedláků, což vedlo k hospodaření, které nebralo ohled na přírodu. Za posledních 30 let se však situace na venkově změnila a i přes to, že práce v zemědělství stále znamená často velice tvrdou dřinu a nutnost podřídit se sezónnímu náporu či být připraven na všemožné přírodní katastrofy, které mohou zemědělce připravit o vše, rok 1989 byl pro tohle odvětví převratný. Došlo k alespoň částečnému napravení křivd a v dnešní době se už začínají projevovat výsledky šetrného hospodaření. Je sice pravda, že velká část zemědělců není úplně spokojena například s výší dotací, které dostávají a drobní zemědělci pocítují znevýhodnění vůči těm velkým, okolnosti jsou však mnohem příznivější. Mladí zemědělci, ať už začínající nebo ti, kteří statky a pozemky dědí po svých předcích, mají díky lepší mechanizaci a organizaci lepší podmínky pro hospodaření a život na venkově.

Závěr

Již před vznikem této bakalářské práce, jejíž cílem bylo zmapovat vliv komunistického režimu na lidský vztah k půdě na Valašsku, jsem byla přesvědčena, že událostmi vycházejícími z tohoto období byl ovlivněn každý zemědělec či vlastník půdy a praktická část této práce tohle přesvědčení potvrdila.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou.

V teoretické části byly nejdříve představeny události od roku 1948 do současnosti, které měly vliv na vývoj zemědělství a vlastnických vztahů v Československu a v pozdější České republice. Nejednalo se ani tak o konkrétní data a zlomové situace, ale spíše o obecné směřování vývoje druhé poloviny dvacátého století, který znamenal naprosté přetvoření konceptu soukromého vlastnictví a venkov zasáhl pravděpodobně ještě silněji, než města. Dále byl představen region Valašsko – život zde je totiž poměrně specifický a vždy znamenal soužití s přírodou, vyžadoval porozumění okolí a důležité mezníky této svébytné oblasti, které byly v práci zmíněny, pak přibližují charakter jeho obyvatel. Nakonec byl obecně popsán lidský vztah k životnímu prostředí.

Praktická část práce se po definování problému a cíle výzkumu snažila dopracovat odpovědi na otázku vlivu komunistického režimu na lidský vztah k půdě na Valašsku. Prostřednictvím nestrukturovaných rozhovorů v kombinaci se životopisným vyprávěním drobní zemědělci a vlastníci půdy pocházející z Valašska zodpověděli nejdříve otázky týkající se období před kolektivizací, následně období od roku 1948 do pádu režimu a konečně otázky vztahující se k současnosti. Tyto rozhovory následně odhalily dva druhy dopadu, jaké měl na respondenty a jejich vztah k půdě komunistický režim. Pro jednu skupinu z nich znamenalo navrácení půdy a majetku silnější upevnění vztahu. Na tomto upevnění vztahu k půdě mají do velké míry velký podíl předci zemědělců – vzhledem k práci, kterou na statcích odváděli a k tomu kolik sil vynaložili pro to, aby byly jejich pozemky a majetek udrženy v rámci rodiny a předávány z generace na generaci došlo u jejich potomků – jedné skupiny lidí, se kterými rozhovory vznikaly – k jakémusi zatvrzení a rozhodnutí pokračovat v rodinné tradici a snaze o obnovení toho, co jim bylo s počátkem kolektivizace zabaveno. U druhé skupiny dotazovaných došlo k opaku – fakt, že jejich rodinám byly zabaveny pozemky a hospodářství v těchto lidech vyvolal odcizení od půdy.

Byli totiž nuceni opustit tyto statky a za 40 let, během kterých je obhospodařoval někdo cizí a oni byli nuceni se těmto lidem zodpovídat, se po převratu už k zemědělství nevrátili. Půdu však i oni udrželi, přestože je pronajímána nebo se rozdrobila mezi rodinné příslušníky, zůstali jejími vlastníky.

I přes to, že od dob prvních restitucí uplynulo již hodně přes dvacet let, ne všichni se dočkali vyrovnání a ti, kterým byla půda a majetek navráceny jsou minulostí stále silně poznamenáni. Tato práce zachycuje příběhy alespoň několika z nich.

Seznam použitých informačních zdrojů

ADAM, Josef a kol. *Velké Karlovice 1714-2014*. Velké Karlovice: Obec Velké Karlovice, c2014. ISBN 978-80-260-6749-8.

BAHENSKÝ, František a kol. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-000-2.

BERANOVÁ, Magdalena a Antonín KUBAČÁK. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-113-4.

BOUKAL, Tomáš. *Ekologická antropologie: kapitoly z dějin oboru*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012. ISBN 978-80-7395-475-8.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960): Část druhá: Venkov*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. Česká společnost po roce 1945. ISBN 978-85-8275-155-3.

KRAJHANZL, Jan. *Psychologie vztahu k přírodě a životnímu prostředí: pět charakteristik, ve kterých se lidé liší*. Brno: Lipka - školské zařízení pro environmentální vzdělávání ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, 2014. ISBN 978-80-87604-67-0.

LANGER, Jiří. *Co mohou prozradit lidové stavby: lidové stavební tradice v severozápadních Karpatech a jejich kulturní funkce*. Rožnov pod Radhoštěm: Ready, 1997. ISBN 80-238-1007-3.

NEKUDA, Vladimír, ed. *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*. Valašské Meziříčí: Hvězdárna Valašské Meziříčí, 2002. Vlastivěda moravská. ISBN 80-7275-024-0.

SOUKUP, Martin. *Základy kulturní antropologie*. Praha: Akademie veřejné správy, 2009. ISBN 9788087207031.

SUTTON, Mark Q. a E. N. ANDERSON. *Introduction to cultural ecology*. 2nd ed. Lanham, Md.: AltaMira Press, c2010. ISBN 978-0-7591-1248-3.

ŠTIKA, Jaroslav. *Valaši a Valašsko: o původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších*. V Rožnově pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2007. ISBN 978-80-254-0836-0.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. ISBN 978-80-7285-145-4.

Seznam příloh

Příloha 1 – Rozhovor č. 1: Danuše

Příloha 2 – Rozhovor č. 2: Rosalie

Příloha 3 – Rozhovor č. 3: Josef a Helena

Příloha 4 – Rozhovor č. 4: Ludvík

Příloha 5 – Rozhovor č. 5: František

Příloha 6 – Rozhovor č. 6: Dana

Přílohy

Rozhovor č. 1: Danuše Adamová

Babi, jak ses dostala na Valašsko?

Na Valašsku jsem se v roce 1945 narodila a to na statku mého dědečka, Františka Zapletala. V Beskydech, ve Velkých Karlovicích.

Měl dědeček ten statek dlouho, nebo ho koupil někdy před tvým narozením?

Ne ne, dědeček tu usedlost, tady na Oslovém, koupil v roce 1929 od Malinů, kteří ji prodávali, protože měli dva syny a oba odešli do Argentiny za prací. Statek by tak i přes to, že byl v tu dobu malý, nezvládali obhospodařovat. Musím ale teda říct, že dědečkovi tady místní lidé dost vyčítali, že měl tak velký statek a mysleli si, že je kulak a že k těm penězům přišel nějak podivně. Dědeček ještě navíc nebyl přímo z Valašska a pocházel z Horky u Olomouce, život neměl lehký, protože jeho tatínek byl alkoholik a nakonec tomu alkoholu i podlehl a zemřel, takže se o něj musela starat maminka, ta pak brzy zemřela taky. Dědeček měl štěstí, že měl tetu, která byla svobodná a bezdětná, která se o něj pak starala a díky ní mohl vystudovat dvě vysoké školy, nejprve lesnicko-zemědělskou a pak zeměměřičskou. Díky absolvování těch vysokých škol tak jezdil po Evropě jako geometr a při těch pracovních cestách se seznámil se svou budoucí ženou, Bedříškou Strašilovou, která žila ve Vídni, ale předtím ještě jako malá vyrůstala na zámku v Aspangu, kde její tatínek pracoval jako zahradník. Babička v 9 letech přišla o maminku, takže se o ni vlastně staral jenom její tatínek a vlastně i jeho zaměstnavatelka, kněžna z Aspangu, která byla bezdětná a která tu maminku nahrazovala. Dokonce Bedříšce poskytla klášterní vzdělání.

A proč se tedy tvůj dědeček rozhodl přesunout na Valašsko?

No, přestože pocházel vlastně z Hané, vždycky ho přitahovaly Beskydy, je tu spousta lesů, to ho fascinovalo, chtěl si pořídit menší statek, chovat zvířata, hospodářské plodiny, věnovat se lesům a tak. V roce 1926 se tak tehdy už s manželkou, s babičkou Bedříškou, přestěhovali do Karlovic, kde dědeček získal místo u bratří Reichů ve Forestě jako lesmistr a současně s tím mu byl pronajat domek v údolí v Karlovicích, někde ve středu, kousek od nádraží.

Mohla bys mi povědět, jak to na Oslovém vypadalo do roku 1949?

No jak jsem říkala, dědečkovi se podařilo v roce 1929 koupit od Malinů tu usedlost na Oslovém. On potom později od nich přikoupil ještě další, v roce 1933 a taky 1936, zbytek pozemků. Na tu usedlost, na Oslové, se i s babičkou a mojí maminkou nastěhovali v roce 1932. S nimi se nastěhovala i jejich vlastně se dá říct služebná, i když ji za služebnou teda nikdy nepovažovali, Pepa Groznik i se svou dcerou Martinou Groznik. Pepa totiž byla svobodná matka ze Slovinska, kde se s ní dědeček při cestách po Evropě seznámil a pak ji přijal jako spíš by se řeklo, kruci jak se to řekne... hospodyně. Nabídl jí možnost, že by s něma vzhledem k tomu, že byla svobodná matka, mohla pokračovat po Evropě a pak až nakonec do těch Karlovic.

Ta usedlost Malinů byla malá, jen domeček a chlív a dědeček si představoval, že usedlost bude moderní, vybavená modernějšími stroji, ustájení dobytka že už bude odpovídat modernějšímu způsobu hospodaření... No a proto si nechal udělat projekt, začal budovat, rozšířil dům, postavil nové hospodářské budovy, novou velkou stodolu, chlévy, silážní jámy, sklepy - na brambory a na řepu, dole v zahradě vybudoval studny a vodárnu, voda se nejdřív vozila bečkami do vodojemu, ale později se už čerpala vodojemem, jak to přeci funguje až dodnes. Při tom rozšiřování používal už moderní metody, spolupracoval se zemědělskými odborníky, navíc jako jedni z prvních měli na statku soukromý telefon, vlastnil i osobní automobil, Tatra... Ne všechny plány ale stačil před válkou realizovat, no a po válce v tom už nemohl pokračovat tak, jak si představoval. V tuhle dobu jsem ještě nežila, ale vím, že to dědeček dělal všechno proto, aby, ještě netuše že bude mít nějakou vnučku, jeho potomci nemuseli všechno budovat, proto se všechno snažil mít nejmodernější, dobře vybavené. Na těch cestách po Evropě toho hodně viděl a právě tam se inspiroval, že by něco podobného chtěl mít i on. Na těch pozemcích, které získal, to byla většinou orná půda, pěstoval řepu, obilí a choval krávy a prasata a taky vlastnil dva páry koní, takže k tomu byl i kočár a byly k tomu i saně na zimu.

Promiň, že ti do toho zasahuju, ale jak tohle všechno vnímali lidé z okolí? Dědeček byl víceméně cizí, babička pro ně byla Němka a navíc byli schopni koupit usedlost a investovat do takové modernizace?

No, v dědečkovi jich hodně vidělo kulaka, který těžko říct kde peníze získal, ale asi těžko legální cestou. Ale dědeček si na koupi toho statku musel především vydělat svou prací na cestě po Evropě – nejdřív s manželkou, mojí babičkou, žili ve Slovinsku, kde on pracoval jako zeměměřič ve Šmartnu pri Litiji, pak v Oplotnici jako lesmistr, pak žili v Olomouci, Brně a Bratislavě, kde pracoval u Českomoravské dřevařské společnosti. Takže z těchto různých zaměstnání peníze investoval do koupi usedlosti a na modernizaci si musel vzít ještě i hypotéku. Dědeček měl hodně polností, musel tak zaměstnávat poměrně dost sezónních pracovníků a pochopitelně ne všichni byli spokojeni s tím, jak s některými jednal, což se týkalo těch, kteří dokonce i, jak se dokázalo, kradli obilí. Někteří z Karlovanů ho asi neměli moc rádi, ale zase bylo hodně jiných, to opravdu vím, kteří vzpomínali - třeba od Liptáka maminka, vzpomínala na dědečka. Ta mi říkala, že když byla nemocná, normálně nebyly nemocenské, ale on jí to vždycky platil, protože věděl, že je ta rodina chudá a v zimě, když bylo moc sněhu, tak jí platil a nemusela chodit pracovat, vždycky když jsme se viděly ho vzpomínala, už ale nežije. No, tak ten názor na to byl různý. No a dědeček byl navíc velice aktivní v podnikání. Mimo to, že měl tady ten statek, tak si otevřel kancelář geometra na Vsetíně a taky se stal šéfem zemědělského odboru na Vsetíně, to byla v té době vysoká funkce. No a zároveň i v té době, během války, se podílel na financování útěků studentů do zahraničí – přes Slovensko, Maďarsko a Jugoslávii. I tady ta funkce za války, to lidi brali jako spolupráci s Němci, naopak to využíval k pomoci těm lidem k útěku, kdyby se na to přišlo, tak by to s ním špatně dopadlo.

Dobře, díky. A jak to dopadlo s tou hospodyní a její dcerou, co se nimi stalo?

Vztah dědy i babičky, a dokonce i mé maminky byl k Pepě vždycky srdečný a brali ju vlastně jako členku rodiny. Ta dcera, Martina, byla jen o 4 roky starší, než maminka, tak moje maminka vlastně neměla sestru, ta její jí v půl roce zemřela na záškrť, takže Martinu měla jako sestru a vyrůstaly spolu a vlastně spolu strávily celé dětství. Pepa, když začal statek fungovat, zastávala funkci hospodyně – musela vymýšlet jídelníček všech těch zaměstnanců, starat se o dceru a vlastně i o moji maminku. Protože moje babička, Bedřiška Zapletalová, se domácnosti moc nevěnovala, otevřela si obchod se dřevem a věnovala se podnikání. Moje maminka tak byla víc vychovávána hospodyní než Bedřiškou. Pepa běhala a starala se a babička ležela v papírech, no a když Pepa umřela, maminka to těžce

nesla. Ještě k té Pepě, když přišla rudá armáda a osvobozovala Karlovice, tak někdo z místních jim řekl, že někdo na Oslovém bydlí statkář, jinak by je samozřejmě nenapadlo lézt tady do toho kopce. Aj se vědělo kdo, ale to jsem už zapoměla, tak je poslali sem, že je tu bohatá rodina. Došli, začali na chodbě prej střílet do stropu, dědečka že zastřelí a Pepa si před něho stoupla se mnou v náručí, oni přestali, začali hrabat a našli zlato. Babička naštěstí dost zlata ukryla do bedny pod dřevem, to se zachránilo, ale zbytek odnesli a ještě sebrali tatínkovi dole auto a vlastně i pár koní. Pan Diatka je vezl na těch koních až do Ústí, místo nich mu dali nějaké staré herky a ty nedošly ani do Karlovic, museli je po cestě zastřelit. Jo a to jsem chtěla říct, Pepa nějakou dobu na to zemřela na srdeční selhání a to nikdy předtím neměla problémy, až od toho incidentu. Zůstala tu jen Martina, ta její dcera, ta se vdala za místního šafáře Cyrila Diatku a vlastně i s ním tu pořád sloužila a narodily se jim tři děti.

No a teď zpět k tomu konci války. To jsem se narodila já, Anně a Oldřichu Potockému, toho si Anna vzala za manžela v roce 1935. Narodila jsem se přímo tady na tom statku, tatínek byl veterinární lékař, který chvíli pracoval u dědečka právě jako veterinář a bydlela jsem tu s rodiči do roku 1949, kdy tatínek dostal místo veterináře v Moravském Krumlově, tam jsme se přestěhovali. Tady mezitím dědeček s babičkou ale zůstali a pokračovali v tom hospodaření, ale dědeček už v té době se u něj zjistila cukrovka.

Hospodařili tu a v roce 1948, kdy zvítězila komunistická strana a došlo ke znárodnění, tak dědečkovi poradil jeho známý, právník, aby veškerý majetek přepsal na mě, tehdy tříletou, protože tím pádem jsem nebyla plnoletá a tím majetkem se nedalo disponovat, komunisté si ho tak nemohli vyvlastnit, nic. Dědeček byl taky obviněný, že dostal od Němců vyznamenání, německou orlici za spolupráci, což nebyla pravda – dědeček nosil myslivecký znak, orlici nebo nějakého ptáka, už nevím, co to bylo, kterou si místní spletli, taky proto, že babička byla Rakušanka, která mluvila s přízvukem a pohlíželo se na ni jako že patří k Němcům, přitom ta rodina celou válku pomáhala partyzánům, dědeček dával maso pro partyzány, tatínek dostal partyzánskou legitimizaci, tu maminka v 68 odevzdávala, že by mohla mít vyšší důchod. Dědeček byl odsouzen po válce, nevzpomínám si přesně na rok, ale bylo to mezi 1948 – 1949, pro zločin sabotáže podle paragrafu 36 odstavce 1 zákona č.231/48Sb. Údajně zatajoval 3 až 7 Ha orné půdy a

dalších devět Ha měl hlášeno jako les, ačkoliv se jednalo o louky a pastviny, čímž zkrátil podle nich veřejné zásobování o vejce, vepřové a hovězí maso a obiloviny v množství dávek na jedno zásobovací období pro několik set osob. V roce 1990 byl ale rehabilitován a trest byl zrušen. Byl tehdy teda uvězněn v Uherském Hradišti, ale z vězení ho museli poslat domů, po 100 dnech, protože byl diabetik a ten jeho stav se tam hrozně zhoršil. I když jsme mysleli, že jak se vrátí z vězení, bude se zlepšovat, tak bohužel k tomu nedošlo a dědeček v roce 1952 zemřel. To, že po válce tu komunisté zvítězili, i to na dědečka působilo psychicky velice špatně, protože se tomu hospodářství najednou nedařilo, soukromé podnikání najednou začalo být protikomunistické, kdo majetek vlastnil byl kulak. Třeba ty výše dodávek, co se stanovovaly pro statky, co všechno musí odevzdávat byly tak vysoké, že ty statky to prostě nebyly schopné zvládnout vůbec, že jim pak vůbec nic nezbylo. Tady ty poválečné roky tak zanechaly na tom jeho zdraví samé negativní dopady, že se z toho už nevzpamatoval – šel třeba do lesa a museli ho tam hledat. Celý život byl takový, že se ke všemu musel dostat prací a najednou to všechno přišlo vniveč.

Babička tu tím pádem mezi 1948 až 1950, než to tu převzalo družstvo, nejdřív byla s nemocným dědečkem, ale pak tu zůstala sama s tou rodinou Diatků, ti tady byli s ní, pomáhali jí hospodařit. S babičkou tu byli teda Diatkovi, Pepa zemřela 1949, až do 1950 to tady normálně pokračovalo, babička to víceméně vedla. Byli tady ještě i ti stálí pracovníci. To bylo do 50. roku, pak už ale to vypadalo, že budou chtít babičku vystěhovat a tatínek udělal takovou věc, protože oni byli schopní ji odsud normálně vyšoupnout, že se stal členem JZD s tím, že jako člen toho družstva jim to předává ke společnému užívání – je tam totiž zapsaný i byt v rámci toho domu, který je pro členy družstva a který je tak vlastně i pro tu maminku, dceru hospodyně a tak, takže tím pádem oni tady mohli zůstat. Tatínek to tomu družstvu předal do společného užívání a oni tak pro to družstvo pracovali. Babičce sice nezůstal celý dům, ale aspoň ten byt. To družstvo to užívalo do roku 1953 a tatínkovi se podařilo, že to pronajal celý, ten statek, Krajské inseminační správě. Chtěl mít na statku nějaké lidi odjinud, co se opravdu zabývali chovem, než aby byl ponechán těm družstevníkům, komunistům bez zkušeností a vůbec bez zájmu tady něco podnikat pro dobro toho statku. Všechno se tu zničilo, stroje se poztrácely, ale ta Inseminační správa, ti se věnovali chovu plemenných býků, tak se tu prodávaly aukce těch býků, odebíraly se tu semena, to nás jako děcka zajímalo takové kraviny, ale vedli to alespoň lidé se zájmem, ne

ti místní, kterým to bylo jedno. Ti tu pak teda byli do roku 1963 a pak tu zase družstvo začalo chovat jalovice. Starali se o to tu dál pan Diatka i paní Diatková. V těch hospodářských budovách mohli sami mít jednu krávu a pět ovcí jako členové družstva, ale moje maminka a babička tu nemohly mít nic, protože ty nebyly členky družstva a nemohly to využívat.

V těch šedesátých letech tu družstvo užívalo všechny ty pozemky, byly to travní porosty, mám teda dojem, že tu pěstovali brambory, ale jen v malém, jinak to bylo prostě využíváno jako travní porosty, pro ty jalovice. Ve té veliké stodole bylo letní ustájení, ale vzhledem k tomu, že nebyla udržovaná, se pak v roce 1991 zhroutila. Nestarali se o ni, nechali tam ten hnůj, jak to tam narůstalo a ty obrovské trámy prostě shnily. Vybudovali si tady vodovod z těch studní nahoru do vodárny pro dobytek. A pak ještě ten chlív byl celý dřevěný, ale jednu stěnu udělali z tvárnic. No a pak chtěli po mojem tatínkovi, že oni to tady teda zrekonstruovali a on aby jim to zaplatil. Ten samozřejmě řekl, že co si tu vymysleli, ať si zaplatí, že on nic dělat nebude a nezaplatil. Od toho roku 1975 tu družstvo už asi ani nic nechovalo, akorát posekli louky a posekli si to seno, ale nehospodařili tu, budovy nechali tak, jak to bylo v takovém stavu. Tam se propadala střecha, tam teklo, to jim bylo jedno.

A jak jsi vnímala tu změnu, když jsi sem jezdila na prázdniny – to, že ten statek najednou nepatří vám?

I když se rodiče přede mnou a námi ostatními mladými a děčkama snažili tu politickou situaci tajit, protože věděli, že kdybysme o tom začali někde mluvit, mohlo by jim to uškodit. Věděli jsme, že je to něco, co je špatně. Že dědeček s babičkou přišli o něco, co tak těžce budovali a právě už v těch letech ve mě narůstala ne nechuť a nechci říct nenávisť...proti těm komunistům, protože jsme viděli, že tu nemůžeme o ničem rozhodovat, protože to je pod vlivem družstva a jim tu zbylo jen trošičku a hrozně nás to mrzelo. Ale pochopitelně jako děti, které neměly vlastně žádné starosti, jsme si užívali toho života tady, než abychom se trápili. Mělo to ale vlastně vliv i na tu finanční situaci rodiny, to, že babička dostala tak malý důchod, jsme věděli, že si nemůžeme vlastně nic koupit. Zmrzlina, na tu se šetřilo až bude pouť, ale tehdy se tím ček vlastně ani tak netrápil, že nemá ty peníze. Je fakt, že jak to ček dostal zpět, tak to vše vynahradilo. Naštěstí jsme

nebyli tak staří, jak někdo, kdo to dostal na stáří, my jsme mohli budovat, aniž bychom byli něčím, kromě peněz, omezení. Ale nikdo nám nic nepřikazoval, už jen to, že jsme najednou nemuseli dávat pozor na to, co říkáme, to bylo strašně nepříjemné, před děckama.

I přes to, že ses ve 4 letech odstěhovala na Jižní Moravu, nebydlela jsi na Valašsku a váš statek oficiálně vlastně nebyl ve vašich rukou, jak sis udržela vztah k tomuto místu a co tě vedlo k návratu a boji za jeho navrácení?

No, přestože jsem žila na jižní Moravě, tady na statku pořád žila moje babička s rodinou Diatkových, ke kterým jsem měla také blízký vztah. Veškeré prázdniny jsem trávila v Karlovicích a vlastně celý rok jsem se na ty prázdniny strašně těšila. Protože my jako děti jsme se všech těch sezonních prací účastnily, pro mě bylo tak atraktivní vidět, jak se mlátí obilí, jak se sváží do stodoly na to mlácení na žebříňácích tažených koňmi, jak jsme na těch žebříňácích jezdili, když se denně vozila jetelina do chlíva a prostě vůbec život mezi těmi zvířaty. Všude tu byla zvířata, která k tomu hospodářství patří, holubi tady byli, prostě vše, pro nás to byla atrakce. Vnímala jsem to pořád tak, že je to náš majetek, že i v tom malém je třeba se o to starat, byť jsme se už nemohli starat o pozemky a užívalo to tu družstvo. Vnímali jsme to i tak, že jsme prostě i tu jednu krávu a pět ovcí museli pást, krávu jsme měli na řetázku, to jsme nesnášeli. Když měla být bouřka, museli jsme ji na tom řetázku tahat dom. Jednou byla bouřka co přicházela od Vsetína, zepředu šel Staňa, já s Mařenkou za krávou a ona nechtěla a nechtěla. Ale aspoň jsme zase měli pokoj a nemuseli jsme sbírat rybíz, to bylo horší. Zajímalo mě to dojení, úplně vidím paní Diatkovou, jak tam sedí, mačká ty 4 struky, my děcka jsme zlomyslně stály a paní Diatková dojila, dojila, začala usínat, hlava jí padala na krávu, ta ji vždycky, když to ucítila, pleskla ocasem a zase znovu. Když se mlátilo, to byla taky nádhera, ty klasy, obilí. Nebo co jsme se naběhali po té stodole, to bylo tak 10 metrů vysoko, vy kdybyste tam běhali a spadli, tak víme, že už nikdy nebudete chodit, nás tam ale nikdo nehlídal. A všechno to trvalo mnohem dýl, než dneska. Nebo když paní Diatková tady tloukla to mléko... A vidíš to, dědeček, manžel, ten vyrůstal v Brně, byť prázdniny trávil taky na venkově po těch všech tetách, ale ten měl k tomu opravdu vztah, navíc vzhledem k tomu, že byl tak zručný, o to líp se mu hospodařilo, všechno si dokázal sám udělat. Všechno se tu muselo opravovat, do nekonečna, byly to těžce vynaložené peníze, ale už tím můžeš vidět,

že ten vztah k tomu byl fakt silný, místo, abychom si užívali někde ve městě, se tu člověk nezastavil. A to tu pořád byli nějakí lidé, pro ty se muselo vařit, už na tom se projevilo, že ten vztah musel být nějaký. Nebyl by problém prodat statek.

Když jste se sem vrátili, co jste tedy mohli dělat a jaké byly vaše plány?

Já jsem se tu vrátila v roce 1986 a natrvalo jsme se tu nastěhovali v 89. A první, co bylo, jsme s mým mužem chtěli opravit chlév, protože střecha byla pokrytá eternity a ty byly v takovém stavu, že to protékalo, tím pádem byly nahoře na seníku podlahy shnilé, tím pádem se tam nedalo uskladňovat seno, já jsem se naučila chodit jen po těch zdravých prknech, to bylo ale hrozné, dědeček se tam propadl. Tak jsme zašli na družstvo a podali jsme žádost o opravu těch hospodářských budov tak, aby se daly používat, protože vzhledem k té době, jakou byly neudržovány, byly v otřesném stavu. Družstvo nám na tohle napsalo, že ne, že s tím nesouhlasí. Tak jsme nic nedělali a vlastně jsme udělali dobře, protože v rámci restituce nám museli oni všechno tohle zaplatit, to znehodnocení těch budov.

Původně jsme teda chtěli ty hospodářské budovy, včetně toho domu, které byly v hrozném stavu, začít opravovat, ale protože s opravou hospodářských budov družstvo nesouhlasilo, tak jsme je opravovat nemohli, tím pádem jsme nemohli chovat dobytek, protože tu všude zatékalo, bylo mokro, seno se nedalo uskladnit. My jsme takovou část opravili, jediné, co jsme mohli obdělávat, byla zahrada a sad, protože zbytek mělo družstvo, seklo se tu a dělalo se seno. Můj muž chodil do práce do Vsetína, já jsem byla doma na invalidním důchodě a tak to trvalo do roku 1989. V roce 1990, kdy došlo ke změnám vlastnických práv, jsem se teda s družstvem pořád nemohla domluvit o navrácení majetku. Proto jsem 30. 8. 1991 požádala na základě zákona o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku z 21. 5. 1991 o vrácení veškerých pozemků. Družstvo mi pozemky předalo, ale jenom do užívání a to 6. 2. 1992, na základě dohody. Ostatní majetek jsem už ale nedostala a družstvo mi na dotaz o vrácení majetku tehdy napsalo, že mám předložit registraci soukromého zemědělce a na základě toho, že mi vrátí veškerou půdu a vnesený živý inventář, o mrtvém vůbec nebyla řeč, což byly stroje a do družstva vneseny byly a taky podle nich peněžní vyrovnání není možné. Asi se snažili mě odradit od dalšího vymáhání, ale na základě transformačního zákona bylo JZD povinno vypracovat

transformační projekt a na jeho základě se vyhotovily podílové listy pro oprávněné osoby. Podílový list jsem obdržela, ale neodpovídal vloženému majetku a tak jsem nakonec přistoupila k soudnímu vypořádání. Soud nejprve doporučil pokus o smír, ale vzhledem k tomu, že družstvo tohle nedodrželo, došlo k soudu. Soud určil soudního znalce, ten ohodnotil ten movitý majetek do družstva vložený, k tomu se přidala částka za pozemky, živý a mrtvý inventář a zásoby a stroje podle náhradové vyhlášky. To mi vyhovovalo, ale bohužel tím spor neskončil, družstvo totiž tvrdilo, že nemá z čeho ty peníze vyplatit. Soud vydal na majetek družstva předběžné opatření a trvalo dvanáct let, než se podařilo majetek v předběžném opatření družstva prodat a z toho vyplatit peníze, které mi patřily. Jednalo se o velice dlouhou dobu a tak muselo družstvo k těm penězům, co mi dlužilo, zaplatit i úroky z prodlení.

V čem myslíš, že tě tady ten režim ovlivnil nejvíc?

Podívej se, mě ten režim ovlivnil už v tom, že po gymnáziu jsem se nedostala na tu veterinu. Ještě když já jsem se tam nedostala, tak můj tatínek, který se po válce stal členem KSČ, byl z KSČ v 50. letech vyloučen, byl odborník veterininy, ale z Veterinární nemocnice v Kroměříži ho vyhodili ke konci padesátých let – chtěl tam jít někdo jiný, takže tatínek šel dělat na jatka. Nejdřív dědeček, kterého zavřeli za nic - byl pracovitý, celý život pracovat a tím, že se mu začalo dařit, nebylo to na dlouho protože přišla válka a pak přišli komunisti. To, že jsme přišli o ten majetek, jsem tak ze začátku nepoznala, narodila jsem se 1945, ale ovlivnilo mě to v tom, že ti rodiče a prarodiče, najednou z té životní úrovně, kterou měli... Babička dostala 300 korun důchodu a nikoho nezajímalo, jak s tím vyjde, dědeček se z toho všeho nakonec pomátl. Já jsem se nedostala na školu, ale i kdybych se tam dostala, tak by mě to netěšilo. Ani do Varů jsem se nedostala na cestovní ruch, z tama mi přišlo něco jako že mě nemůžou přizvat ani k přijímačkám, protože bych nezaručovala, že ze mě pro socialistickou společnost vyroste správný socialistický člověk. Podle adresy si mě našla novinářka, její dcera se tam taky nedostala a my dvě jsme dostaly tenhle dopis. Tohle všechno – dědeček kulak a tatínek vyloučený z KSČ v 50. letech způsobilo, že jsem takhle dopadla. Tohle nás ale, spolu s manželem neodradilo – i kdybychom netušili, že se všechno vrátí zpět a ten režim padne, budeme žít tam, kde jsem se narodila, kde máme přátele, kamarády a známé, naši synové to tu měli rádi, i přes to všechno, že bychom tu

neměli to pohodlí, co bychom měli ve městě, nic nás neodradilo od toho tu být, nepřemýšleli jsme, že to prodáme. Začátky ale byly hodně těžké, seno jsme sváželi na fréze, aby nelítalo, to vymyslel dědeček jak dělat, všechno jsme museli improvizovat, stroje, co jsme dostali, jsme museli opravovat, naštěstí to byl koníček dědečka a díky tomu jsme mohli začít. Na to, co to přineslo za zisk, to je zlomek toho, co jsme museli vynaložit.

Proč myslíš, že ses rozhodla majetky snažit se získat zpět a zvolit tak tu složitější cestu?

Je to ovlivněné i tím, že jsem byla jedináček – nemusela jsem se s nikým dohadovat, ptát se, hned nám bylo jasné, že v 90. roce, kdy se práva budou upravovat, nenapadlo nás, že bysme to někomu pronajímali. Od roku asi 91 nebo 92 na Vsetíně probíhaly pro restituenty tzv. schůze vlastníků, na ty dojížděli lidi z okolí, kteří měli podobné problémy jako my, bylo nás kolem 40, když jsme začínali a vlastně tohle všechno vedl z Vysočiny doc. Ing. Polách, který právě se snažil těm restituentům právně pomoci, pomáhal jim sestavovat různé žádosti, jak se obracet na soudy, jak psát žaloby proti těm družstvům a tak. Je pravda, že hodně těch majitelů usedlostí se vypořádání vůbec nedočkalo, protože dost družstev se přetransformovalo do jiných společností a tím pádem ty pohledávky pak nebylo na kom vymáhat, hodně lidí, co tam jezdilo a ten čas tomu věnovalo, kvůli těm změnám o majetek přišli. Někteří taky zemřeli, zajímalo se o to taky dost lidí a někteří odpadli kvůli poplatkům. Zezačátku to bylo zdarma, pak se to ale zpoplatnilo, tak pro dost lidí se to stalo nedostupným, protože se báli výsledku a toho, jestli to vůbec má smysl. Ten docent Polách je pořád podporoval v tom, aby se soudili a pokračovali. Vlastně na základě té restituční tečky teď, co vím z okolí, existuje hodně lidí, kteří se toho svého majetku vůbec nedočká. Já když jsem se soudila, tak to bylo složité, nebyla jsem toho znalá, chtěli po mě často třeba pojistné smlouvy staveb, jestli vůbec existovaly no a díky babičce, která schovávala fakt všechno, od rezavých plechovek po vojenské knoflíky, zápisky o koupené mouce na krabicích od nudlí, no díky tomu se všechno schovalo a ty doklady jsme díky tomu našli a mohli je tak dodat.

A co plánuješ nebo plánujete s majetkem udělat dál, jakou máš pro statek, který je v rodině už takovou dobu, vizi?

No, vzhledem k tomu, že nejstarší syn bydlel odjakživa i s rodinou s náma a rodina pokračuje v hospodaření, přenechá se jemu s tím, že ho bude dál zvelebovat.

A jak ještě vypadala ta původní družstva, která se právě v JZD po 49' proměnila?

V Karlovicích bylo hlavně to mlékárenské družstvo, asi jako nejdůležitější. Patřilo pod celkové sdružení, Pastvinářské družstvo a svázelo se do něj mléko z okolí, každé údolí mělo svoje povozy, které ho svázely do té mlékárny. Třeba ze Soláně a z Jezerného ho svázal pan Podešva dlouho. A dědeček byl taky členem toho pastvinářského družstva. Ti členové sdružení, co měli dobytek a měli hodně pastvy, byl zvyk, že dobytek hnali na Javorníky a tam se pásli, ale jenom ti členové. Dědeček je tam nehonil, protože neměl toho velkého dobytka tolik, měl spíš prasata, takže nemusel.

Rozhovor č. 2: Rosalie Orságová

Jak jste se k zemědělství dostali?

Rodiče měli majetek, zemědělství a tam nás vyrůstalo.. nakonec nás bylo 10 dětí, chlapci zemřeli, ve dvačtyřicátém roku, dva v jednom týdnu, na záškrt, dva zemřeli malí, takže nás zůstalo šest děvčat. Sestra se vdala a my jsme vyrůstali a pomáhali rodičům.

Odkud ti rodiče na ten statek přišli?

Rodiče přišli na statek 1928. A maminka byla z hospodářství taky, z Čubova, takže uměla dobře hospodařit a chovali dobytek, koně, hovězího tak do desíti kusů, dva koně a ovce. Někdy víc, někdy míň. A staříček, ten zůstal na chalupě, kde kdysi chodili enem na léto, on tam ale zůstal nastálo, proto jsme vyrůstali na kopci, protože druhá dřevěná chalupa byla pod kopcem, ale tam byla teta se strýcem, ta vyhořela a oni postavili jenom takovou malou chaloupku a pak v pětačtyřicátém odešli do pohraničí a vyrůstaly tam další dvě sestry, otcovy.

Oni teda žili dole, ve Vranči a nahoru na tu dřevěnou chalupu (Bařina) se vyháněl jen dobytek?

Oni žili ve Vranči, ale když ta chalupa vyhořela, tak už byli odkázaní už jenom na tu chalupu nahoře a takže jsme chodili z kopce pět kilometrů do školy a hospodařilo se tam a vlastně na tom se musela rodina uživit. Byly tam i lesy, 30 hektarů lesu a 10 hektarů zemědělské půdy, takže na tem jsme se musili uživit.

A měla jste k tomu nějaký vztah, k té půdě?

No vztah k té půdě byl... A musel být, protože to nás živilo, musili jsme pomáhat rodičům, pást, dělat na poli, to bylo plno samozřejmostí. No nikdo ti neřek „já nepůjdu, já nemožu“ nebo něco podobného, takže tak to bylo.

A i ostatní děti ve škole pocházely ze statků, nebo měli třeba rodiče řemeslníky nebo jak to bylo? Čím se živili?

Většinou bylo hospodářství.

A bylo to vaše hospodářství jedno z menších, nebo těch větších?

Spíš z těch velikých, protože těch koní až tolik nebylo, to bylo ale velké hospodářství. Dá se říct, že v té Vranči v tom horním konci největší, protože toho nebylo nikde tolik. Tam byly i hory, pole, ale bylo to na kopci.

A jak jste to vnímali v té škole, kdo měl výhodu - ten kdo měl větší statek, nebo ten kdo měl menší?

No, my jsme spíš záviděli tým kdo měl míň, protože jsme museli hodně pracovat. Tej práce bylo hodně a tým, že nám bratři zemřeli, tak zůstalo šest děvčat, sestra sa ve čtyřicátém osmém vdala, takže rodiče na to zůstali. A zase taťka obdělával iným koňmi na poli a oni nám zase chodili pomáhat v létě na pole do řepy, do zemáků a v hoře zase nejací chlapi.

Do školy jste teda chodila do nějakých padesátých let?

No, do padesátého pátého.

A to už byl majetek v JZD?

Ne, nebyl. To ještě pořád... to začalo až v padesátých letech, 1953. Do školy jsem chodila do toho padesátého pátého a v padesátém devátém jsem už pracovala, protože tych peněz bylo tak málo, že jsme skutečně se sestrou... jenom za máslo, když sa prodala kráva, tak se musil kupit' prášek a iné, na potřebu mouka, chleba maminka pekla...Ani v padesátém devátém jsme ještě nebyli v JZD.

Jak to bylo potom s odvody JZD?

No, kdo měl víc, odváděl víc. To dycky – kráva, tele, prase – odevzdávka masa byly čtyři metráky hovězího a myslím čtyři metráky vepřového, takže čtyři prasata se zavezly na kontingent a až to páté sa zabilo. Proto musela být prasnice a z toho jsme žili. To nás živilo. Kráva sa musela každým rokem prodat', takže z toho zemědělství se opravdu žilo, no, bylo to náročné a záviděli jsme tým kdo mý míň, protože neměli tolik práce, neměli tolik odevzdávek. Když jsme chodili do školy, tak jsme museli třeba pět kilo másla nést', plus tašku do školy a to se odevzdávalo třeba dvacet kilo másla za měsíc. To jsme museli od těch čtyř krav nadělat a odevzdat'. No, toho másla jsme moc neužili, neco bylo, ale zase tolik ne. Nebylo to lehké, takže na tu představu, co se muselo odevzdat', co se muselo dát, to bylo dost hodně.

A v tom padesátém devátém, proč jste Vy šla do práce, když bylo tolik práce doma?

Protože opravdu těch peněz nebylo. A přihlásili jsme sa 1. 4. 1959 do Rožnova, odcházelo nás 8 děvčat z Vranče, já jsem měla nejdál na autobus, ale musela jsem vstávat v půl 4, ale zase nějaké ty peníze byly, no, bylo toho víc, jinak to nebylo k utáhnutí. Protože sestra zůstala napořád, ta se vdala až v sedmdesátém pátém a až pak byli rodiče donuceni k tomu, že podepsali JZD. Jinak nás přesvědčovali hodně dlouho k tomu, než taťka souhlasil, ale jak zůstali maminka s taťkou sami, tak ich to donutilo. Dokonce museli dát jednoho koně pryč, tak zůstal enem jeden, tak se snížilo hospodářství...

A když ty děti odešly, ty dodávky zůstaly stejné?

No určitě. To zůstalo stejné, to se pořád muselo odevzdávat a pak se vozilo mléko. To bylo snažší, koněm se vozilo mléko do Vranče a tam to zvaželi, každý den mimo neděle, se vozilo mléko, někdy padesát litrů v létě, nekdy každý druhý den, ale muselo být dobré, takže to se kontrolovalo no a ta odevzdávka byla pořád.

A vzpomínal staříček se stařenkou (Rosálie rodiče) na to jak to bylo před válkou?

Tak před válkou, pro ně to bylo vlastně...a za války, též byla, ale nebyla tak velká odevzdávka, jak byla potom. Potem jak začal komunismus byla povinná odevzdávka a jak začalo JZD tak chtěli donutit ty zemědělce, větší dodávku. Že třeba nedovolili zabít prase, to se nakonec načerno třeba zabilo a tímto způsobem se to nějak řešilo. Až potom rodiče až ta sestra sa vdala a nebyla ta pracovní síla tak jich to opravdu donutilo, že si nechali enem jednu krávu a sestra potom se vdala, Lidka, na chvíli byli doma tak tu jednu krávu měli několik let.

A před tou válkou, vzpomínali na to?

Před tou válkou, tak tam si pomáhali a tam bydleli v malé chaloupce Hofeři, kteří tam měli kozu a pásli si ji, neco si uchovali, ty slepice, spíš mléko brali od našich a pomáhali a tím vlastně jim pomohli a zachránili. To bylo aj ve válce, ale pak ve čtyřicátém pátém roku, když začali lidé odcházet do pohraničí, tak oni odešli taky, tam si zabrali majetek, odešel aj strýc, taťkův bratr s rodinou a teta Pavlicová taky s rodinou, odešli do pohraničí. Naším přibýlo tak to, co měli ti Hofeři, museli to zase oni obdělávat, tím se zvýšil ještě

kontingent, každým rokem krávu odevzdat, ze 4 telata, vepřové též aspoň 4 metráky, než nám z milosti nechali zabit' jedno, asi to nejmenší, no.

A vnímali jste nějak tu proměnu vztahu rodičů k půdě, nebo myslíte, že to měli pořád stejně?

Já si myslím, že to měli pořád. To už ti bylo takové jejich zaměstnání a jejich živobytí, jaká taká koruna z toho přece byla, kdyby to neměli, tak bez peněz by nemohli do obchodu a nemohli by existovat.

Měli to tedy pořád nějakým způsobem rádi?

Já si myslím, že aj jo, protože oni nepoznali nějaké jiné zaměstnání, tam nebyla jiná možnost. Když po válce to začali znárodnovat' a ta zbrojovka začla, tam už ne každého přijali a tam už byl i ten nátlak těch dodávek a toho komunismu. Protože to bylo nucené a postihy, když nebylo odevzdané. Potom naši podepsali JZD, protože byli k tomu donuceni. No a ty já ti nevím, kdy to přesně bylo, jak taťka přišel dom a řekl „tak už sem to podepsal“. A mamka na to řekla „chvála Bohu!“ a ho to hrozně rozčílilo, protože to byl jeho majetek a najednou ta mamka viděla, že už nemusí tolik odevzdávek, tolik povinností, tolik dřiny a bylo to vždycky napřed odevzdávka, pak my. Tak oni potom zabili to jedno prase a ta jedna kráva a to jedno tele se vlastně vychovalo a prodalo každé dva roky nebo za rok, podle toho, jaká byla možnost. A už potom rodiče byli starší a dostali důchod, 220 korun každý to bylo v tej době, no, moc ne, ale tak, nedá se nic dělat.

Vy dcery, chtěly jste tam zůstat, nebo jste se snažili odtamtud dostat? Počítali rodiče s tím, že by tam některá z vás zůstala?

Oni spoléhali na Marušku, ale ta potom...Takhle, já jsem se vdala v šedesátém pátém, Lidka v šedesátém šestém a Maruška odešla v šedesátém osmém, to už z takového trucu, že už se jí nechtělo tam zůstat'. No, moc rozumné to neměla, ale... A Jana až v šedesátém devátém, ta se učila na servírku, hodně byla mimo domov, ta už málo doma pomohla, nebo vůbec měla možnost. Jako servírka musila aj v neděli pracovat.

No a pak začali jako sousedé, na Bařině – první JZD bylo na Bařině – tam chovali 70 ovec a zrovna spolužák tam začal pást se starším kamarádem, to už bylo v padesátém osmém. Předtím tam byli dva staří bačové. Až potom postavili ve Stanovnici ovčín, tak zase zrušili

na Bařině stádo ovec a zahnali je do Stanovnice, už vypásaly jenom tam, protože na Bařině jim ty chlévy už vypověděly a to je donutilo stavět ve Stanovnici. Do té doby to bylo asi všechno Nový Hrozenkov, pak už Stanovnice.

A dal by se poznat rozdíl jak jste žili před a během období komunismu?

Dokud naši nepodepsali JZD byli nuceni opravdu to prase odevzdat, mléko, ale pak když už to podepsali, tak už zrušili dodávky, tak ta jedna kráva stačila na tu obživu – trochu mléka prodali, dostali 220 korun důchodu, celkem teda 440 korun a v té době to musilo stačit no a už nemohli nic.

Měli ještě nějaká pole?

Pole už tam začali jezeďáci vypásat a sečť. Takže už tam to pole nebylo. Zahradu měli, hektar tam zůstal, na brambory.

A předtím se tam pěstovalo co teda?

No všechno. Brambory, zemáky, len – ten jsme musili povinně nasétť, vyškubať, dať vymlátitť, to si pamatuju, jak se enem ty vršky dávaly do mlátičky, pak rozprostřít na luku, nechať vymočitť a odevzdať. Potem taťka, to byly také menší žebřiny, nebyla to fůra, ale do žebřináku to musil dať, aby to tam zavez, tolik toho bylo. Dál sa pěstovalo obilí, to sa naselo do řepniska, ale ne už tolik.

A jaké jste tam měli stroje?

Tam stroje taťka měl dobré a pěkné, protože měl lopaták, to byl sekací stroj a v létě, začátkem léta zesekl trávu a když začalo obilí, tak tam přidal taků velkú tabulu a čtyry hrabě na tem byly. Pak se z toho musel vázat snop, ale už to bylo na hromádkách, pěkně udělané, to tahali dva koně a bylo to pohodlné. Taky sekačku měl, mlátička byla, motor velký, sečkovica...

A zůstalo to tam vše? JZD si to nevzalo?

To tam všechno zůstalo. Oni to nepotřebovali, no.

A co pro vaši rodinu ty změny, spojené s vládou komunistické strany, podle Vás znamenaly?

No, znamenalo to asi to, že když jsme odcházeli z domy, nemuseli jsme si myslet, že ti naši rodiče ještě musá dávat také velké odevzdávky. Museli jsme chodit pomáhat, i ti naši manželé tam chodili na práci aby pomohli, ale ta jedna kráva nebya tak zatěžko, ale byla potřebná, protože to mléko a všechno. A jeden kůň byl, zoral na řepu a na zemáky a to už tam švagr byl, se sestrou, bydleli tam té malé chalupce.

Takže ti se tam vrátili?

No, oni na chvílku bývali na Vsetíně, ale vrátili se potem, dokonce Tomáš chodil do Vranče do školy, ale potem se zas odstěhovali na Vsetín, jak dostali byt. Přišli zpátky, protože neměli kde bývat. Jak dostali byt, tak už sa odstěhovali do bytu, taťka zemřel v roce 1980 a to už maminka potem zůstala sama. To už krávu pak asi za rok potem dali pryč a maminku vzali na Vsetín.

Jaký to tedy byl život – bylo to tedy za komunismu jednodušší? Po vstupu do JZD?

No, jedna teta emigrovala, druhá nemohla studovat... Dalo by se ale říct, že jednodušší... My už jsme vlastně, já už jsem vlastně byla vdaná, druhá sestra taky vdaná, Zdenka už měla tři děti, tak už nemohla ani pomáhat mamince, tak zůstali fakt sami, tu krávu ještě uživilí a toho koňe, ale taťka pak jak umřel, tak už ne a tam už ta jednoduchost byla cítit. Sestra všecky děcka ve škole na Vsetíně, Bařina tak na 1.září osiřela a chodilo se tam na Vánoce a na návštěvu. Maminku sice vozili, aby si tam pobyla, ale nebylo to jinak už na stálé bydlení.

A co ta teta, co emigrovala?

Ta se vrátila až v 80.letech, po převratě, jak přišla, tak jsme všichni brečeli, jak nám to bylo líto, že jsme ji tak dlouho neviděli, ona takřka ani nepsala a dokonce chodila na vojenskou školu a nastoupila k armádě.

A co říkala ona na to, jak to na Bařině vypadá?

Tož co mohla říkat, nic nemohla změnit, nemohla ani pomoci, na to ale ani nebyla nijak, ale když přišla, tak sa aj uměla chytit práce. Tak jak to je, když vidí, že rodiče pracují a všichni kolem, tak si nesesla a káva, to neexistovalo, nějaké posezení u kávy.

A ten majetek tedy dostal kdo?

Majetek potom jak se začalo rozdělovat, tak to bylo vlastně... Ta záveť, to už bylo v tom osmdesátém roce, kdy zemřel, maminka viděla, že aj pro Lidku, když měla pět dětí a byt na Vsetíně, Maruška byla v Brně, tam měla tři děti, Jana byla v Karlovicích, takže chodila do práce a já jsem taky měla to, tak maminka si přála, aby ta chalupa, co potřebuje tolik práce, opravy, že tam už začalo zatékat' a chtěla, abysme se na to dali mi, protože taťkovi, mojemu manželovi, věřila, že to dá dohromady a že to opraví. Lidka měla druhou chalupu, co tam ti Hofeři bývali, tak si to opravili, zvětšili, zvýšili to – tam byla enem kuchyň a malý chlíveček, oni to zvýšili, že měli eště další světlici, takže ona když měla chalupu a také nějaké pole aj lesy – o ty lesy jsme se rozdělily, aj Jana dostala les. Tak maminka si přála, abysme se o to podělily a pomáhaly si. Ale Blaža, protože byla ve světě, peněz nebylo, že bysme ji nějak vyplatili, tak přijela jenom jednou za čas a nevyžadovala nic. Zdenka ta už měla taky děcka, ty už odešly z domova, tak měla sama doma hospodářství, sice menší, ale měla toho dost.

A v 80.letech o tom tak vaše maminka mluvila? I přes to, že to bylo ve vlastnictví JZD?

Ano, ona o tem tak mluvila, třeba bylo, aby se to rozdělilo. Tam už byla možnost to vyzvednou si, ale ještě později, ne v osmdesátém, ale to bylo domluvené. Že třeba Lidka by si vzala tu jednu krávu, vzala by si tam to trní...

Takže JZD jim to vrátilo už před převratem?

Ano, tam to JZD už o to nestálo, protože to je práce, starostí, daně a to všechno. A je to na kopci, takže to už bylo na přítěž spíš. Byli ochotní to vrátit a tak se to v tej době aj rozdělilo, nikdo to nechtěl celé, ale každý chtěl něco. Pak se rozdělily aj ty hory, kdo co bude mít' a k tomu aj to pole. Teta Lidka měla chalupu, tu menší a tu stranu trní, až k tetě Martě, to nevím, jak velká je to rozloha, jamku, Maruška měla les, až k Jurčeně a Jana chtěla taky, ta měla Kasanku a kus lesa a nám to potom zůstalo kolem chalupy, od Lidky až ke Kubíčkovému a po cestu jak se jde na pole na Kyčerku, po cestu jsme měli my a nad cestů měla teta Lidka, tam měli tu krávu a Jana když byla v Karlovicích tak co by s tým dělali, tak měla ty pole a ty lesy. A Maruška měla ten les, takže nebyla ošizená, Jana měla pole aj les.

A vy jste po tom 89.udělali s těmi loukami a lesy, co jste dostali, co?

To se pronajalo a seklo, kdo o to měl zájem, kdo potřeboval seno se to domluvilo a oni si to vzali. Aj my jsme tam cosi sekli, třeba na tej Kyčerce, když jsme něco potřebovali a byl o to zájem, že si to zesekli a vzali. Takže už se tam neselo, Lidka si pěstovala zemáky, ale my jen to seno. Tím to bylo obdělané.

A takto to je až dodnes?

Ano, tak je to až dodneška.

A co bude dál?

Co bude dál nevím, protože my teď už nemůžeme, tak Jarmilka nám to zeseče, to jsme moc rádi, protože o je vždycky v pořádku, Lidka si to pronajímá a domluví, kdo jí to zeseče. Ta už má jenom ovce v Lušovej, takže stěhování na Bařinu nemá cenu, vezmou si trošku sena a je na domluvě, kdo si to zeseče. Jana to též pronajímá. Tak se obdělává Bařina. Kdo potřebuje dřevo, tak si ve svojem každý nabere, tam se taky musí udržovat pořádek, je kůrovec, musí si to každý hlídat, žádný výnos, ale dřevo je zapotřebí a nebo sa prodá.

Rozhovor č. 3: Josef a Helena Vašutovi

Jak jste se k zemědělství dostali?

J: Tak tadyk je to rodové. Je to generačně dané.

H: Načež Jožka, ten to v dětství nechtěl vůbec dělat, musím podotknout.

J: To jsem proklínal, když jsem přišel ze školy, pást. Ale potom tím, jak jsem začal jezdit do Itálie, přičuchnul jsem tam k tomu soukromému podnikání. Ne, že bych tam já soukromě podnikal, ale byl jsem tam s lidmi, kteří ano, v kamenictví nebo zahradnictví a člověk viděl, že to není taková práce jako ve fabrice nebo v tom ČSAD. Je to takové volnější. No a když nám ty pozemky vrátili, postupně jsme to rozjížděli.

H: A já jsem zemědělství nikdy nechtěla. Vyrůstala jsem v paneláku, jsem ze sklářské rodiny a ten vztah ke zvířatům jsem nikdy neměla, spíše jsem byla taková manuálně zručná, tak jsem se vždycky viděla že skončím někde a budu makat. No a tím, že jsem sem začala chodit, tak mě to oslovilo, ta příroda, to, že člověk není někde v továrně a tak jsem k tomu tak přilnula.

J: No ale teď už zase přemýšláme, jak to ukončíme.

H: No, ne jako ukončit, ale zmenšit, holky už nám vypadávají, finance, vysoké školy, už začnou pracovat, tak si říkáme proč – taky roky už, něco začíná bolet, ale ne, že bychom to zrušili, pokud nám zdraví dá, jen časem zmenšit.

O rušení statku tedy neuvažujete, chcete si to tady udržet?

J: Ty, potom víš co, až budou děcka samostatné, tak necháme si akorát svoje pozemky, nájmy zrušíme. Tak budeme mít krávu nebo ovce, to by nám pasovalo. Dřív jsme hodně mívali drůbež, ale od každého něco, v malém, to není tak jednoduché.

Dobře, a jak dlouho už ten statek vaše rodina vlastní? Jak daleko vaše kořeny na Valašsku sahají?

J: Tak, to bych mohl zjistit přesně ty generace, ale je to od roku 1710, už čtyři roky před založením Karlovic tady na tom místě byli Vašutovi. 1710 tady přišel Václav Vašut z prostřední Bečvy a měl 30 roků, takže on byl 1680 narozený.

H: No moje kořeny, můj prapraděda pochází z Rakouska, ze sklářské rodiny, tady šli vlastně za prací.

A od koho jste získali vztah k zemědělství?

J: No já jsem měl odpor, ne vztah. Kvůli tomu, že jsem tady musel pomáhat, že. Ostatní kluci přišli, abych s něma někam šel a já jsem musel tadyk trávu vozit. K tomu zlomu došlo asi někdy v té době, kdy jsem jezdil do té Itálie, jezdil jsem přes to Rakousko, viděl jsem ty statky, jak to tam vzkvétalo, jak tam jezdily traktory. Byly to plus mínus takové statky jak tady, v kopečkách a když jsem to viděl, tak jsem si říkal, to kdybych měl taky. Potom jsem viděl lisy, to kdybych takový lis taky někdy měl. No a už to je tady všechno a teď už bych asi chtěl nový traktor.

H: No a u mě, ten zlom, jako člověk když byl v tom paneláku, nebylo domácích produktů a tys byl závislý na těch obchodech. Tak jak každý ve městě. Mně přišlo úžasné, že tady si člověk vše sám vychová, vypěstuje, jo, taková ta soběstačnost.

J: Vždyť jsi říkala, že jsi tu šla kvůli mě!

H: Ne, celkově jako, ten životní styl jiný, nikdy bych neřekla, že když půjdu někde na vesnici, že mě to tady tak nadchne, opravdu se mi protivil ten život v paneláku. Tady jsi v přírodě, volnost, je to krásné. A šla jsem tu za láskou, pak přišlo všechno samo! Ten vztah ke zvířatům přišel pak nějak přirozeně, aj bych řekla, že jsem dokonce až tvrděák, že si ledacos i zabiju, si říkám, že když to chovám, tak na co bych to chovala, abych se na to dívala? Tak to udělám, to je takový životní běh, tak to je.

A co si pamatujete z doby před rokem 1989, jak tohle hospodářství vypadalo?

J: Hospodářství bylo přizpůsobeno JZD, za komunistů, chlévy byly předělané na záhumenek jenom, tam bylo místo pro dvě tři krávy, dřív byly chlévy, které tu bývaly před čtyřicátým osmým, tu mívali koně, bylo víc dobytka a všeho no a tím, jak to přešlo do družstva, tak to všechno zredukovali, takže některé chlévy se zbouraly a zredukovalo se to na místo pro jednu dvě krávy, době to bylo přizpůsobené velikostně. Obhospodařoval se jenom záhumenek, což bylo asi hektar a půl, který zůstal nám a nebyl ve družství.

A jak období vlády komunismu vnímali rodiče tady na statku?

J: No, děda se živil zemědělstvím s tím, že na Valašsku by ho to moc neuživilo úplně to zemědělství, ty rodiny, tak ještě jezdil s koněma, formanku dělal, vozil koňma. Kolik měli dobytka nevím, na fotkách to je pět, šest, sedm krav, nějaké ovce, takže přizpůsobeno velikosti statku v té době. Jinak třeba s fotografií je vidět, že se tady selo, oralo, pěstovalo se veškeré obilí, řepa, brambory, prostě aby to bylo pro soběstačnost toho statku.

A v kterých letech museli tví rodiče vstoupit do JZD?

J: Nejak v padesátých letech, padesátý druhý nebo padesátý třetí. Vím, že tady chodil nějaký, to vzpomínal otec, který tady agitoval a přesvědčoval, ať vstoupí do družstva, oni teda moc nechtěli, ale nakonec ta doba je k tomu přinutila. Podepsali, k nelibosti babičky, která pořád popichovala mamku, ať jdou do družstva a vezmou si to zpátky, no, ale, tak asi co by dělali. Technika nebyla, to, co bylo do té doby byly všechno koňské stroje, to vzali ti jézéd'áci, tak by to stejně neměli čím to obdělávat, ty pozemky. Tak nebyl důvod z tama vystupovat, šli by proti proudu.

A jak to bylo po převratu?

J: Tak JZD začalo mít čím dál větší problémy, se soběstačností, někteří tady lidi z Karlovic chtěli pozemky vrátit, z některých těch majitelů, tím pádem jim ubylo, těm jézéd'ákům a ve finále se rozpadli. No a měli tam být nějaké náhrady za stroje nebo odpracované roky, když tam ti naši rodiče dělali, oba dva, tak pak mělo být nějaké vyrovnání. Částečně něco málo vrátili v penězích, ale celá ta částka nikdy nebyla vyrovnaná.

A snažili jste se nějak toho úplného vyrovnání domoct?

J: Ty víš co, tam bylo nějakých 70 000 tam zůstalo a vím, že třeba zrovna vy jste se s něma soudili a byly to daleko vyšší částky a nebyli schopní uspokojit ani tady ty lidi, tak takových těch malých tam bylo strašně moc, takže nešlo se do toho. Nehledě na to, že otec z toho dvakrát nadšený nebyl, z toho vrácení toho majetku, protože samozřejmě nebylo to čím obdělávat, technika žádná nebyla, jézéd'áci prd vrátili, takže když nám to vrátili, otec by radši byl, kdyby to bylo v tom družstvě, kdyby to družstvo fungovalo. Tak byli donuceni koupit nějakou techniku pro ten začátek, výfuk na seno, nějaká ta sekačka s obracečkou...V tu dobu nějaké úvěry, to bylo takové strašidlo, v tu dobu do toho nikdo nechtěl jít, už vůbec ne otec, tak jsme prodali kousek pole a za to se nakoupily ty stroje,

pro začátek. Já pak třeba na ten první traktor jsem si vydělal už v Itálii a díky tomu hospodaření jsme pak vydělávali na další.

Po 89. teda myslíš, že pro rodiče by to byla víceméně úleva, že by to zůstalo v JZD a nemuseli se o to už starat?

J: No určitě. Protože otec, vůči mě byl starší, protože měl už přes čtyřicet roků, když já jsem se narodil, takže on v tu dobu už nastupoval do důchodu, takže tím, že dělal celý život manuálně v družstvě a na pile, nadělaný byl, takže neměl o to zájem, když už mu šel důchod, aby dál pracoval. Já v tu dobu jsem neměl k tomu ještě ten vztah.

H: Navíc ještě k tomu tě od toho všichni odrazovali v to dobu. Taťka onemocněl, byl v nemocnici, přišly tam jeho sestry a všechny prostě Jožkovi řekly „vykašli se na to, nedělej to“. Místo aby ho podpořily, udržely ho tady, tak viděly, jak jsou všichni tady jako nadělaní, tak nás z toho tak nějak sráželi. To nás tenkrát aj mrzelo, člověk měl to zapálení, že něco začne, mě to jako mrzelo. Že nás nepodpořili.

J: Tak, třeba to ukončíme my, zatím nikdo nevyvstává, kdo by tady zůstal.

H: Jako třeba mě to osobně velice překvapilo, protože ty, co tady vyrůstali, to mi přišlo hrozně... Ty kořeny tady jsou a teď vám najednou řeknou prostě „nedělejte to“. Mně to bylo líto už, i když jsem tu byla pár roků, tak jsem říkala, že to zkusíme a uvidíme, jestli nás to uživí, že.

J: A to nebylo jen o tom se na to vykašlat, ale i se z tady odstěhovat. Strýc, který žil u Znojma a odešel tam s jeho i otcovou sestrou, oba a byli tam od mládí a spokojení – protože samozřejmě na Jižní Moravě se jinak rodí. Stal se z něho vinař, z toho bratra otcového a už otcovi říkal, ať to tady prodá a odstěhuje se tam. A to párkrát řekl i mně. A my jak jezdíme na tu Jižní Moravu, tak jsem si to už kolikrát těž říkal. Tady nasadíme, co nezežere plíseň to zežerou srnci, kamení...

H: Tam je to jednodušší, ale zase, každý kraj má něco, oni zase vidí jinde lepší, to je běžné.

A proč jste se tedy nakonec rozhodli to tady udržet i přesto, že vás od toho odrazovali?

J: No, protože jako začali jsme to dělat a víceméně v tom devadesátém třetím do toho devadesátého pátého to měl otec na sebe napsané, vlastně bylo to takové skoro z donucení, když nám ty pozemky vrátili, tak aby to nenechával ladem, což otcovi by bylo proti srsti, ty pozemky nechat zarostené, i přes to, že někteří to tak dělali, než si to někdo pronajal, takže... No a tam ty dva roky to byly na otce, já jsem mu s tím tak pomohl něco a jezdil jsem do té Itálie a tam jsem zjistil, že to je takový lepší život než být pod někým zaměstnaný. Mohl jsem třeba dělat i autoelektrikára v tu dobu, aj tak mě volali na spravování, ale nějak mi ta moje profese mě nechytla. Zase jsem za to hodně vděčný, protože díky tomu si hodně opravím, doma na strojích...

H: A někdy i sousedům a kamarádům, že...

J: Třeba takový Josef Adam, ten tady chodí velice často! Naposledy včera volal... Tak ta moje profese je mi prospěšná, ale nějak mě to netáhlo, je to hodně jednotvárné být v té dílně, je to něco jako být v té fabrice.

H: To je taková ta svoboda. Ale já teda, vzhledem k tomu, že víš, že jsme věřící, tak to musím pojat tak, že to duchovno mě s tou přírodou spojuje, jo. Že je tam ta svoboda, ty kořeny, to není člověku jedno to jen tak zahodit. Tohle vše spadá do toho duchovna, ta víra myslím, že nás hodně drží v práci. Hodně i těch zemědělců si myslím, že to tak mají, protože to je dřina, tolik roků. My to děláme od mládí, celá chalupa se opravovala, mě to teda hodně drží, víra.

J: Tak peníze, co se vydělají, se pořád točí.

H: Ano, o penězích to u nás vůbec není, to už jsme dávno...

J: Ty peníze se prostě přelévají, co se vydělá, zase se do toho natlačí.

H: A to jsme rádi, že to tak cítí i děcka, i když k tomu zemědělství vztah nemají až tak veliký, ale zase si myslím, že když budou v životě kdekoliv, tak ta zkušenost ze zemědělství, práce, jsem ráda, že tady tím načuchli a že si poradí.

A věříte, že tady doba ovlivnila vztah k majetkům u vašich rodičů?

J: Jako čím to je, že jsme u toho zůstali, to nevím, taky bysme mohli udělat to, že bychom prodali pozemky na stavební parcely...Ti lidi v tu dobu nezeměděličili, ti mladí to neviděli,

že, pozemky měli v družstvě, pak jim to vrátili a oni viděli v těch pozemkách jenom tu možnost toho rychlého prodeje a zbohatnutí. Rozprodali pozemky na stavební parcele, kde to šlo, lesy... Ale to se mi zdá takové krátkozraké.

H: To znáte i vy, jak vám třeba lidi závidí, kolik máte lesů, ale kolik je kolem toho práce, to nikdo nevidí, nejradši mám, jak vám někdo začne přepočítávat, kolik máte peněz tak. Ale to si myslím, že režim neovlivní, byli takoví lidi a budou a jsou.

J: Ale ta doba lidi určitě ovlivnila. Proč nás ne, nevím.

Ale tvého otce asi ano, že?

J: Toho asi... Nevím teda, jestli by to zrovna chtěl rozprodávat, jako tam se prodal kousek toho pole, protože nechtěl úvěr, protože v té době 100 000... Nebylo to proto, že by chtěl prodávat pozemky. Koupil stroje ale, aby se to obdělávalo, pokračovat nechtěl samozřejmě, protože byl v důchodě, ale...

H: Ale taky mu to nebylo jedno. Nechtěl pozemky, co by zůstaly ladem, neposečené, zarostené, jo, a tak se to vrátilo okolo. Dneska všichni řeší jen svou zahrádku, ale co je za plotkem, to už nikdo neřeší. Tady ti staří chlapi měli rádi to udělat. Vždycky říkal „to bych nechtěl, aby to tady zarostlo nějakým chabaštím“. Já jsem třeba strašně ráda, jak teď člověk chodí mezi rodiny, že někoho ovlivňujeme my, to, jak žijeme – ty mladší páry. Hodně lidí to láká taky a to mě těší.

J: Dřív to v Karlovicích byly jednotlivé usedlosti, které měly kolem sebe pozemky, tam bylo to hospodářství. Ještě ti majitelé využívali pro stavbu ty horší místa a pěkné pozemky a roviny si nechávali na pole, teď když se podíváš po Karlovicích, tak všechno je zastavěné, roviny, absolutně žádný vztah k tomu ti lidi nemají.

H: A prodávají to ti místní.

J: Nemají ti lidi ten vztah, určitě to ovlivnilo. V tom Rakousku, ty usedlosti jsou takhle pořád, ale třeba v té Itálii, tam to zemědělství hodně upadlo a tam ani ti komunisti nebyli. Tam už většinou jsou velké firmy, sice jsou to soukromníci třeba, ale už o několika stech hektarů. Švagr tam taky hospodařil a takoví tam úplně končí. A je to zase asi dané tou finanční stránkou v té Itálii. Nejsi s to být na takové usedlosti být soběstačný.

H: No ale proč si myslíš, že většina takhle krachuje i u nás? Oni chodí do práce, vydělají si, nemusí tolik pracovat, taky to je hodně i o penězích.

J: No a asi taky i tady. Kdybysme měli zůstat jenom na těch svých hektarech a neměli nájem, tak by nás to taky neuživilo.

A vy jste oba pracovali už od začátku tady, nebo jste si drželi ještě nějakou z prací?

J: Nene, rovnou tady. Tak v tom začátku, když jsme začínali, tak bylo sedm osm kusů hovězího, mamka ještě byla pohybově zdatná, tak byla schopná jít vydojit a já jsem tak mohl jezdit do té Itálie, na měsíc nebo dva, tak jsem si vydělával. Hela byla na mateřské, tam jsem si přivydělal, tak se zase něco koupilo, ale asi kdyby skončily dotace a neměli jsme nájem, tak by nás naše usedlost neuživila.

J: K té době, já si myslím, že to je ta finanční stránka. Že k tomu majetku lidi nemají vztah, k té usedlosti a cítí jen peníze, potom, co se jim to vrátilo. My to tak nemáme, ale nevím proč to je, že jsme to ještě neprodali a neodstěhovali se na Jižní Moravu.

H: Protože jsme takoví, normální, ne?

J: No, normální teď všechno prodali. Protože jsme blbí.

H: No, tak. V jejich očích asi jo, ale přijde mi, že je to tak správně nastavené.

H: Spíš teda ještě někdy vzpomínáme, jak těm zemědělcům muselo být, když k tomu byli ještě více upnutí a najednou jim to zebali. Ze začátku jsme nad tím vůbec nepřemýšleli, po revoluci to byla spíš ta doba rozkvětu v tom zemědělství, ale teď, když jsme tu už něco zbudovali, už vidíme, máme lesy, co jsme zasadili, malinkou horu, vidíme ty plody. A teď si řekneš, že přijde ta doba a opravdu nikdy nevíš, a prostě se toho máme vzdát. A několikrát jsme si říkali, jestli bysme to dokázali.

J: Nehledě na to, že těm majitelům před čtyřicátým osmým nikdo nic nedal. My teď třeba dostáváme dotace, na stroje dostaneš dotace a pak si řekneš, že ne že by ses nepřičinil, ale byla prostě ta možnost těch dotací. Ale v tu dobu jim nikdo nic nedal, všechno měli vydřené a najednou někdo přijde, většinou to byli bezzemci, kteří vlastně chtěli si něco dokázat, ty ti to zeberou. Kdyby toto nastalo, když si představím, jak by mi tady měl někdo, kdo nikdy nic nedělal a byl nějakým úředníčkem a k práci nečuchl a teďka by mi

řekl „pod' to dát do družstva“... V té době k tomu neměli žádný vztah a byli blbí. Některým se teď pozemky prodaly na stavební parcely, po známosti, protože netušili, že by se jim to někdo mohlo vrátit. Si říkali, že mají aspoň pětistovku za to, že prodají, jinak by neměli už nikdy nic. Takže to jim člověk nemůže mít za zlé, že to prodali. A stejně tak je teď tolik lidí, co si ty pozemky nechali, a nestarají se o ně.

J: Otázka je, co by můj děda s babičkou, kdyby ještě žili... V té době, co to vlastně naši přebírali katastrálně, tak už to jejich nebylo, už to bylo družstva. V osmdesátém devátém prarodiče už byli mrtví.

Rozhovor č. 4: Ludvík Stoklasa

Mohl byste mi na začátek shrnout Váš život?

To je už stará písnička. Tak já jsem se narodil tady v Karlovicích, v Podřátém, v Lopušánkách. Tam je taková ráztoka, vpravo, tam jak je tam ten pen..., ne jak je tam ta myslivna jestli nevíte jak to tam bývalo. Tak sú Lopušánky, Noclehy a Kubáně sú takové roznožka tak to je ta ráztoka.. Tak v Lopušánkách. Moje maminka tam sloužila a tam mě porodila. Pak jsem, no otec se ke mně nehlásil, byla slobodná a tady byl bratr její maminky s manželkú. A oni děti neměli. Tak babička, jako maminka, mňa jim dala a oni si mňa přivlastnili. Ale ona žila taky tady s nima. Ale byla na službě. Točila v hospodě nebo aj tam u toho strýca, kde sem sa narodil, byla roky. Tak oni mňa vychovávali.

Takže jste tady vyrůstal se strejdou a maminka sloužila?

No, tak v hospodě hodně dělávala. No a narodil sem sa 26. března 1921. Takže mám teď 97, tři měsíce, to je čtvť roka a devět dní. Mám. Každý deň počítám. Už jako, už mám přežitok. Už jsem měl dávno, jak sa říká po valašsky, už kdesi tam byť v d'úře. Nebo v nebi, já nevím. Kam půjdu.

A chodil jste do školy tady v Karlovicích?

Do Podřátého, 5 let, tady v Podřátém, je tady včilěj to předělané na bývák, 5 let, 5 rokú. První byly dvě – první, druhá, pak byla třetí a nevím či ze čtvrtěj nebo z pátěj jsem pak šel na měšťanku. Z páté, no jo tři, to bylo třicet dva rok, sem šel do měšťanky. Třicet pět sem vyšel. Ze třetí třídy měšťanky.

A měl Váš strejda ještě potom další děti?

To byl strejda, křestný otec, poručník, všecko v jedné osobě. Neměl, právě že oni žádné neměli, tak si mňa jako přivlastnili. Tu jsem vyrůstal a dělal všechno a oni mňa měli na starost' a tož potom on zemřel v padesátém šestém a ta manželka, ta babička až v sedmdesátém zemřela. A su v tom tady, tož jsem to podědil. Tady jsou takové díry, takové kotáry, toť ty pola sú až k lesu, dva ty pásy, ale lesa kus. Enomže ten les je tady ze susedem společný. Je společný a tož to není dobrý no ale tož...

A jak to, že to máte společné?

No tak, společná práce sa dělávala v lesi, když přišlo nějaké kácení nebo něco, nebo vysazování stromků, tak každý, takže vždy šel jeden pracovat nebo dva, nebo krávy jsme pásli, se tam pásalo v lesích tam na pastvinách byly takové pastviny. To nebyly samé lesy, to byly pastviny, většinů. A tak oni si pásli a my sme si pásli, ale v hromadě, zmíchané. Krávy si zvykly, a byl tady takový příhon, tů ráztoků nahoru, kde sa honívaly, oplocené to bylo, že. A přišly tady k chalupě, tak jejich krávy šly dom a naše taky dom. Tady zase dolů, byly naučené. No tak, tak sa žilo. Ve výloze nic nebylo, ani za první republiky, bylo, byla kriza v třicátém roku též veliká, nebylo práce, tady bylo ešče u tých, u tých dvou byl ešče bráces jeho, dědy Jože, jako poručník, bráces Pavel, svobodný jo? Tady s něma a se mnů. A tož neměl práce. Bylo to složité, těžký život byl. No a oni, bratr a ještě druhý bratr, jeden už byl ženatý tady nahoře, oni chodili na Slovensko tesať. Tam Slováci neuměli tesať dřevo a naši Moravčiči tam chodili a tesali, buď hrable dlúhé, ze stromu, a nebo tesali pražce pod vlak co sa jelo. A to jezdili až, až v Podkarpatské Rusi byli. Kolikrát? Tam tesali, tam bylo listnaté dřevo, jako surovcové, a z tých dub, buk, to všecko šlo na ty pražce, co potřebovala ta dráha. Ta to chcela, vykupovala, to tam hlavně dělali. No a jeden ještě bratr byl, tož toho jsem ani neznal, on odjel v šestnáctém roku do Ameriky, tady.

A vy jste tu tedy vyrůstal a strávil tu celý život?

S: Celý život jsem tady byl, nikde jsem nebyl po nějakéj takéj. Právě na vojně jsem byl. Jo, nikdy jsem nebyl na žádném zájezdě. Ve družstvě jsem byl, ale nejezdil jsem. Za to, co mně udělali, jsem je neměl rád, celé družstvo.

A od koho jste získal Váš vztah k půdě – byl to Váš strejda nebo maminka, kteří ho ve Vás vypěstovali?

Tož, všecko jsme dělali ručně, krávy jsme měli, hnůj jsme tahali až nahoru pod les, na saních, dvě páry krav, každý byl v jedných, naložil se hnůj a vez to nahoru. Tam sa vysypal, dolů a zas. Za půl dne se to udělalo čtyrykrát, hore a dole. Na kopně, na jaro by to na vozíku asi nešlo dobře, tak na tých saňoch jsem to vozil. To byla makačka, sněhu moc a nekdy zase málo. Byla to ale práce jako práce, byla nutná udělat, tak jsem to udělal. U chlěva byla velikánská hromada hnoja, tak jsem to udělal.

Měli jste tu i hodně zvířat?

No, měli jsme 4 kusy velké, které musely tahat, třeba tři krávy, jedna jalůvka, ovce jsme mívali dvě tři a prasata, jedno prasa, dokud nebyla totalita a Němci enem jedno, potom jsme museli chovat dvě, abysme jedno odevzdali. Odvody byly aj po válce. Přes válku oni hrozili, ale nikoho tady... Ale každý sa snažil to dat', víte, vajíčka dávaly sa, mléko sa dávalo, obilí sa dávalo, vepřové, hovězí jako dobytek a ještě cosi, co sa ještě dávalo. Len sa sel a dával sa, sádlo, když jste měli zabíjačku a ještě sa to prase zabilo a muselo udělat sa krupón. Stahovala sa kůža a kůža sa odevzdávala a to bylo dosti důležité. Kdyžs to nedala, nebo byla nějaká malunká, tak bylo zle, to ťa pokutovali. Jednú, tady ředitel podřatskej školy, nejaký Kratochvíl, ten kontingent sa vždycky předpisoval na rok a on to měl z obce, ten předpis, a do školy si zavolal a ukazoval, co kemu mají dávat', to bylo eště před padesátýma létama, nekdy ve válku. A tak on mu řekl, ten sused, Jakeš sa jmenoval, když mu Jakeš řekl, kolik musí odevzdávat', kolik má předepsaného toho hovězího a vepřového, tak on sa ohradil a on říká „pane řídící, když toho masa vepřového je strašně moc, já to neodevzdám, já to nesplním“ a on mu řek, to nebylo fér od něho, on mu řek „pane Jakšu, musíte tym vepřom fúkat do zadku, ono to půjde“. A to byl chlap, který neuměl ani číst ani psat', ten Jakeš, a on mu odpověděl: „pane řídící, přídite mně to ukázat“. To byl chlap, zásadový, jak nás v padesátém osmém už do družstva navlékali. V padesátém šestém jsme měli svatbu, ani jsme neměli zaplacené všecko a už nás do družstva zebralei.

Jak to u vás vypadalo po válce, před tím, než jste museli vstoupit do družstva?

Těž nic moc to nebylo. Práca enem, starostí, ty kontingenty, to nás žralo. Museli jste na to pořád myslet' a pořád, aby sa to zvládlo. Aj len sa dával, sádlo, vajíčka. Když vám cosi rozežralo kury tak jste neměli nic a potem bylo z toho potahování. Krávy vždycky též nedojá, není mléka, nesplníte úlohu a to jste měli určité kvantum mléka dávat'. To bylo furt stejné, furt muselo sa plnit'. A málo za to bylo, práca moc, námahy a cena byla slabá.

Jak probíhal váš vstup do družstva?

Družstvo, to byli tady ti agitátoři, slibovali hore dole. Najprv s dobrú, potem aj se zlú a nás kdysi též... Tady jsme nechtěli podepsat, dva susedi hen a jeden tady z dolu a bylo nás na obci pozvaných asi deset nebo dvanáct tych, co nechtěli vstoupit. Tam přišli jacísi chlapi ze zbrojovky a naši představení, předseda, tajemník tam byl, bylo jich na nás a po jednom

si nás volali a zpracovávali. Kdo podepsal, dobré, já jsem ale nepodepsal a ten sused, co jsem o něm to říkal, ti tak byli zlí. Jeden ten zbrojovák byl tak zlý, už mě chtěl aj bit', vyskakoval jak gumový panák, že jsem to nepodepsal. To byli takoví fanatičtí komunisti, kteří to chtěli sa Rusům zavděčit', že tady je všecko v družstvě. My jsme to nepodepsali, tak jsme šli dom a za čtrnáct dní už nám přišly výměry. Našu půdu nám zebrali a dali nám buď na Soláni nebo na Beskydě. A jed'te tam tři hodiny s kravami. Tady toť kotáry si zabrali, že tu budou pásť a tam nám dali eště horší kotáry a tři hodiny cesty s kravami byste tam jela a to by nebylo vůbec možné. Tak chvílu jsme to tak přežívali a potom jsme podepsali, nebylo východisko.

A co vás přimělo tak dlouho podepsání odolávat?

Tož stál jsem si za tím, ale potom už jsem byl vyhnaný do úzkých, sám to bych tu nemoh dělat'. Oni už byli vzteklí na nás, že ostatní podepsali a my ještě ne, tady měli takú d'uru, to chtěli zcelit'. Tož jsem věděl, že to nemám dobré.

Co se stalo poté, co jste podepsali?

Tož to bylo tak, to jste mohla měť edem jednu krávu, záhumenek, jeden hektar a jednu krávu a kolem chalupy, ostatní si tam pásli. Aj brambory eště orali, aj len tam byl, oves tam byl, ale to nejak moc nevychodilo, ta zemědělská výroba, na tu sú v Hané, na úrodu, tak tu potom jalůvky pásli, hejna jalůvek. Najprv jsem dělal nádeníka, takové všecy ty horší práce, pak si vzpomněli, že máme moc lesůch, tak udělali takú partu dřevařůch a byli jsme až tře. To byly naše lesy, ale oni z nich těžili. A nic my jsme za to nedostávali. A to nebylo ani pět motorovek, bratranec a potom hen nejaký Podešva, my tři jsme dělali a v trojce, když jste dělali, tak nekdy to nevychodilo na prachy moc. Tak potom už ten odešel, Stoklasa, ten bratranec, šel strúhat šindele a my jsme byli enem dva. Já a on a eště sme dělali furt s tú pilů, jsme sa tahali o kus plechu, ale ony už byly také ty nové pily, americké a to řezalo výborně, tak jsme na tem eště dost dobře byli. Jsme neměli jednotky, bylo to od kubíka, bylo to málo, ale dostalas vždycky za měsíc prachy. Potem už, dvaadvacet roků jsem dělal v tem lesi, v tem družstevním, jsem znal v Podťatě všecy ty lesy, u kdo měl lesy, u každé chalupy byl vždycky les. Kdo byl v družstvě, měl aj les obyčejně. Tam sa těžilo nekdy aj dvakrát a třikrát, zanedbané to bylo a když jste tam přišli do toho lesa, začli jste tam dělat' a ten majitel bývalý na vás přišel a „kurňa co děláš, proč

to děláš“. A já jsem za to moh? Mě tam poslal hajný, tady máš výměru a uděláš tady tolik kubíků, protože on mně naznačil, které stromy máme zhodit. No, a nebo nějaká prosekávka byla, to sa ty vadné stromky ven. Už jsem byl stabilně v tem lesi. Enem v létě, to jsem sedm roků měl žačku, motorovou sekačku, rakušanku a tam kde už nezesekly traktory a nezesekli koně, tož tam poslali mňa. Ty největší svahy a s tú motorovou žačkú jsem to sekal. Potem už mně to nechcelo cosi sekat, bylo to opotřebované, tak mně to sebrali a už jsem potem nesekal. Už jsem enem v lesi byl. Ale jak bylo seno, tož jsem musel chodit nakládat a skládat seno. To byla vždycky přestávka, že jsem nemusil byt v lesi, ale musil jsem zas seno dělat. Křižanský byl parťákem, přišel a vždycky „Ludvo, pod' nám pomoct“. Tož tak jsme to tlúkli všelijak, to bylo málo peněz, velice málo. Třeba ty jednotky, to jéžiš to nestálo za to. Ti koňáci, vozili ty fúry, už aj traktory, ale kde nemohly traktory, tam furt ti koně jezdili, zvažali.

Přemýšlel jste někdy nad tím, jaké by to bylo, kdyby komunisté nepřišli?

To bylo v nedohlednu. To bylo jedno už, nebyla jiná vyhlídka, Rusi tady byli vaření pečení, tvrdý režim.

Jak jste vnímal že to, co dlouhou dobu patřilo vaší rodině, má najednou někdo cizí?

To bylo takové zlé, měl jste to a nebyl jste temu pánem. Jak ten les, tož vám tam těžili a nic vám za to nedali, tam jste měl za tu práci jen. A druzí taky. Hen aj buky, dřeva sa nastínalo, zvezlo, celé vykrápali velké plochy. Dřevo už bylo zralé, tož měli důvod, že sa to musí obnovit, už nějaký podrost tam byl, že to musí ven. Vytřískali buky a nasadili tam smrky, hodně jsme sadili. Jak na jaro bylo třeba vysazovat, bylo málo ženských, tak aj nás vzali – ty těžaře. A jsme sadili smrčky hodně, to byla dobrá práce, kde sa to dobře dělalo, kde nebyo kameňá. Kde bylo kamení a museli jste hlínu ke stromku hledat a dať ju tam tu hlínu, aby rost, tak to bylo zlé, ale jak bylo dobré, tak na tom aj vydělal, protože to bylo od kusa, kolik jsi zasadil kusů. Pořád jsem byl ale evidovaný v lesi.

A co vaše paní, ta dělala v té době co?

No, tak, měli jsme dvě děcka, byla ještě doma, ale pracovat pracovala, též chodila. Aj v kravíně byla, potem doma tlúkli boty, ona byla v tej partě taky. Oni přivezli takové všelijaké dřeváky, udělané a ty vrchy nebyly na tem, tak si jich tam přitlúkali. A to byly

různé vzory, takovými hřebíky malovanými. Družstvo to vedlo jako prácu, aby ty ženské měly prácu, vždycky to ve středu dovezli aj odvezdli, nové dovezli a udělané vzali. Eště tu mašinu kdesi máme, to byla taková potvora, ten bot se tam zevřel, umělá hmota a ten hřebík sa musel dobře uderit', aby tam vlez. A přibít ten vrch. Babička sa natrápila, po prstech si klepla aj někdy.

Jak to vypadalo po roce 1989, vrátil se vám váš majetek?

No tak to sa nám vrátilo, ty kotáry už jim nefungovaly, všecko už to bylo ohráté aj s tymi dobytky aj s jalůvkami. Já nevím proč sa to družstvo rozsypalo, tož nám to vrátili. Bylo to eště před rokem 1989, najprv ještě komunisti byli pak chvilu, to rozdělování potem bylo. Nekteří sa navalili potem dobře v tem družstvě, pobrali traktory a žačky a auto, krávy, dobytek, všecko rozprodali. A já jsem takú prácu měl těžků a já jsem nedostal nic. Já jsem tam nešel sa domáhat' a dodnes tam máme balu peněz a ty v životě už nebudu vidět'.

A proč jste se rozhodl se toho nedomáhat'?

Tož jsem nebyl taký dotěrný. Kdo měl ostré loktě, ty si zebrali krávu aj traktor aj auto, ale kdepak. Teho bylo tolik a pobrali to ti, co neměli nic, enem v družstvě dělali, traktory zebrali. Kdo jakú škodu utrpěl, dotírali, brali, ale já jsem taký nebyl. Pár korun jsme dostali, cosi málo a ještě je to tam dodnes, ani nebudu říkat' kolik, dost'. To by nešlo ani se teho už domáhat' – jak, kde, z čeho. Však družstvo má hen ještě nějaké byty, já nevím, kdo z teho bere ty peníze, to sa nedovíte nic. Budov tam majú, ty ubytovny, nevím, proč to a jak to je, nekdo v tem bývá. Jak vás ometú, už je konec. Nebyla to sranda. Já jsem už kdysi chtěl s tým seknut', s tú dřevařinú, přišel jsem k temu pohůnkovi v Miloňově a říkám mu „já to nechcu dělat', chci jinú prácu, v lese už dělám dlúho“, aj víc chlapů tam bylo. Tož mně říká, že to dělám dobře, a že jestli bych mohl vydržet' těch pět roků do důchodu, tak dělaj to a budeš mět druhú třídu, to budeš mět' větší důchod. Tož zas mňau řečnili a zasej jsem to eště dělал a dodržel jsem to do dňa. A ten důchod mám o tisícovku větší. Já tofurt říkám, kdyby byli všeci, nebo aspoň polovička takých důchodců, jako jsem já, už by dávno stát byl v bankrotě. Beru důchod přes třicet roků!

A kdy se vám nejlíp žilo, když pomínete ted' důchodový věk?

Tož, už nemusím henkaj někde.. Ráno už jsem musel do práce, včil jsem volnej. Furt křičá, že se máme zle, ale není to pravda. To sa ně nelíbí, důchode nejsou tak malé a na dědině když jste, pořád něco máte, aj když nepěstujete. My si ještě brambory děláme, ovoce máme, slípky, nekdo králíky, já si chovám včely.

Takže poté, co se Vám některý majetek vrátil, jste se k zemědělství navrátil?

Jo, pořád, už jsem to nezaměnil. Neutek jsem do města. Nemám zájem, já když jedu do města, honem ztama utekám, abych tam nemusel byt.

Komunistůch tu bylo málo. Kdo neco měl, to nebyli, takoví ti chalupáři to byli – měl chalupku a možná jednu krávu, kozy, dělal u lesů, státní zaměstnanec, takoví byli kdysi v družstvě.

A chtěl byste, aby v tom, co jste dělal, někdo pokračoval?

Tady? Kdo! Syn hen šel do školy, prospěch měl dobrý, sa tam nemohl dostat. Jsem jel do Rožnova, tam byl jeden papaláš, soudruh veliký, tož za tým jsem šel a musil jsem sa podvolit'. Tož ten to potem pohnul, pak ho přijali, musel jsem ho poprosit', aby ho vzali... Tož ledacos jsme překusli. Když si enem vzpomenete, co v Česku udělali, jak lidi marnili, zavírali pro nic za nic, to není jednání pěkné. Sametová revoluce, ta na houby, zakopat to. Každého velitele na vrbu, ostatním zebrať majetek, všecko, co bylo nakradené a makat'. Žádné také, ted' sú zas už u vesla, ve vládě, to je nějaké jednání? To mňa šťve. Co ti nadělali, kolik lidí ztrápili, kolik lidí zabili, kolik rodin rozbili, všechen majetek zničili. Každý byl kulakem u nich, kdo měl něco, dobytek mu zebrať, pole mu zebrať, jeho zavřeli a roba sa musela vystěhovat aj s děcky, dali ju kdesi daleko. Horší než za války, to byl špatný systém. A jak jsi otevřel hubu, už bylo zle.

A když to porovnáte se životem před komunismem?

Tož první republika, já jsem měl, kolik, 19, 17, tak už to začlo, ve čtyřicátém, už byla válka. Zezačátku ještě lidé měli aj nějaké zásoby, ale pak už to bylo zlé.

Víte kolik generací vaší rodiny už žije ve Velkých Karlovicích?

Nejak 1840 přišli. Byl to chudý rod, nic neměli, tady byla tota chalupa, asi Stoklasa si musel vzít dceru Podešvovů nebo jeho syn nejaků dceru a oni mu dali tady toto, aby sa

tady postavili. Postavili stodolu, chlív, chalupu. 1870 už tady bývali. Dožíváme, přijde smrt a udělá škrt, v mojich letech už to může přijít každý den. Nekdo má nějakou dlůhu nemoc a ví, co čekat, ale já chvála Bohu nemám. Já ještě pořád dělám, tož též mňa bolí všecko, ale chodím, enem děkuju za to, že pořád chodím, to mňa drží, jak začnete sedět nebo ležet, už nevstanete, stáhnů se vám žíly a šlachy a konec. Já ještě aj sekat trávu bych moh, řezat' řezu dřevo. Tady v Podt'atém, mojeho ročníku enem tady v tej díře, nás bylo 14. To nejsem enem já, ještě před třemi roky tady byl bratranec, už aj ten ale zašel. Všecko ti staří, se kterými jsem žil, už je pochované.

A jaký vztah k majetku tady rodiny v Podt'atém obecně měly? Byli hrdí na to, že ho zdědili a chtěli to opatrovat?

Tož víš že jo, každý sa teho držel, nechtěl to pustit', nekeří pili a prokarbanili, pak mu vzali majetek do dražby a bylo to. Nebo ta hospoda tady, obrovská rodina a měli hospodu aj obchod s tym. Tam jste vešla do chodby bylo vpravo hospoda a vlevo obchod. A všeci prodávali, ale taky nedávali do kapes. Chlapi už dorostení, každý potřeboval peníze, utráceli, tenpekař, co tu vozil chleba, ten jim pořád dával aj jak mu neplatili, vozil jim múku, chleba a pečivo a peněz neměl. Pak jich dal do prodaja a koupil to, ten dluh si odrazil, potom doplatil a oni sa odstěhovali na Slovensko. To byla velká rodina, asi pět chlapůch a dvě holky, velká.

A byly tu i rodiny, kterým se ten majetek nevrátil?

Tam, kde byly ty dobré půdy, tam komunisti nastavili ledajakých chajd a hal všelijakých já nevím na co, půda sa neztratí, ale nevrátili. Aj hen tady, jak je kravín, ty pola jak je pila, to všecko měli oni, ta půda sa nevrátila, ted' sú tam stavby. Taká půda na rovině, to je vzácnost, tady máme Alpy. U nás pak už enem pásli, seno sa ještě dělalo. Pak to ještě aj trochu vyplácali, z tých lesů sa kácalo, na pilu, ta vyráběla hranoly a prkna a z teho byly peníze. A byly to vaše lesy. No úředníků bylo v kanceláři jak meteale a každý bral jednotky, to byly výplaty hned. Ta doba, ted' už sa to nedá přirovnat. Kdo neco měl, do obchodu nechodil, obilí měl, umlel, uvařil, upek, brambory si nasázel.. Ale ti, co měli enem chalupu a neměl práce, co, jak bylo, kdepak, byla aj žebračenka, dostávali nejakých deset korun na den. To bylo v tých třicátých letech. Pak Hitler začal carbosit, začali stavět ty pevnosti v pohraničí a všeci chlapi byli tam. Žádné medy to nebyly. Já jsem do školy chodit jak zlel

sněh až do zámru bosky, tři roky do měšťanky a ne enem já, všeci. Potem enem nejaké papuče ze sukna, když mrzlo a bylo sucho dobré, jak to ale namoklo, už to ozýbalo. A bylo to hodinu a čtvrt pěšky do školy.

A jak to v Karlovicích vypadalo po revoluci?

Tož každý byl rád, každý byl z toho potěšený. Aj byly všelijaké muziky, tancovačky, proslovy.

Rozhovor č. 5: František Borůvka

Mohl byste mi na úvod říct něco málo o Vás?

Narodil jsem sa v Šumperku 1959, moja matka je rodačka tady z chalupy, v 18, jak přišli komunisti měla dost dřiny, utekla do Šumperka a poprvé v životě měla peníze – pracovala v Hedvě, poprvé tam dostala výplatu. Tady jich bylo 10, všichni museli makat, ona utekla po znárodnění. Základka v Jindřichově na Moravě a v Branné, vyučil jsem sa automechanikem, ale přes lesy – rodiče dělali u lesů, vyučil jsem sa a oženil se v 17, mám tři dcery, na vojně jsem byl, u pracovního vojska a bydlel jsem v Šumperku dost dlouho.

Kdy jste se natrvalo vrátil do Karlovic?

Já jsem se tady vrátil, kdy to bylo, dva tisíce... Dva tisíce dva a pět měsíců.

Jak daleko do minulosti sahají vaše kořeny na Valašsku?

Kořeny jako sahají, protože to tady miluju, jezdili jsme tu od malička, stařenku jsme měli rády, moje mama se tady narodila, moje mama to tady nesnášela, tak ona tady ani nechcela jezdit, když jsem to začal spravovat, ani tu nechcela jet. Z naší rodiny tady žilo generací... tož stařenka se přišelila tady do tej chalupy, babička moja, moja mama se narodila tady aj všici, v tej chalupě nahoře. A stařenka, ta tu též žila celou dobu, ale bydlela pak aj u nás v Šumperku, vozili jsme ju sem jak bylo kopno, zpět do Karlovic – chtěla být tady, kde se narodila, ale nemohla zůstat sama, nestačila by na hospodaření.

Jaký máte vztah k zemědělství a k půdě?

Vztah k zemědělství mám špatný, protože jsme od malička museli makat, nesnášel jsem to, já jsem byl dost malej, ale brášci všeci jsme chodili, hen dole do Miloňova, stařenka měla jednu krávu, musela komunistom odevzdat mléko, musela odevzdat vajíčka, spočítali jí, kolik má slépek. Tady sa muselo mléko snést do Miloňova, potom přijeli, odvezli si ho a stařenka musela psat, kolik odevzdala no a důchod měla 170 korun. Stařenka měla tři krávy, ovce, slepice, co já vim, co všecko, když tam žila, měla všecko, stařík umřel v šedesátém sedmém a zůstala sama, my jsme tu jezdili furt. Naši nás tady vyvezli na dva měsíce, museli jsme tu být dva měsíce, rozumíš tomu? No, takže tak.

Jak se vám tady v té době žilo?

Moje mamě špatně, proto utekla, jo, no a stařenka, ta co ona mohla, no, vychovala tady deset děcek, jako a co ona mohla dělat, když jí to všecko vzali, nechali jí enem ty záhumenky, jo, lesy jí vzali...

Byla stařenka nakonec v JZD?

Jo to dybych věděl... Ona musela až... jako oni tady šli nejpozdějc, do teho JZD, oni jí zebrale tu vrchní louku a ona tam jako nechtěla, jo. Však ona nedělala u JZD, ona chodila na brigádu k lesmistrům. Měli svoje a ještě si chodili přivydělávat, že mu tady dělali, jo. To vím zase od mamy, no. Já ani nevím, jestli ona šla do JZD, ona nikdy u JZD nedělala, musela odevzdávat, mléko pětadvacet litrů sa dávalo, ranní a večerní, ráno sa to nosilo do Miloňova, vláčalo sa to ke kravínům, cedulka se jménem tam bylo, to sa odvezlo a oni to potom zapisovali v tej mlékárně do takových knih velkých a tos nesměla jako smetanu z teho oddělávat, nic, jo. Nesměla, to muselo být jako mléko, jo, jasné, že stařenka si doma někdy natlúkla, máslo a toto. Oni na to měli sběráky a jak nebyla smetana, tak jsi za to nedostal nic. Tož já jsem byl kluk, ježišmarja, já jsem přišel z vojny a stařenka umřela. Já jsem potom měl už patnáct a já jsem sem nechtěl jezdit jo, protože víš co, za prvé to bylo opuštěné, tady lidi pořád říkali „taková chalupa, tady to pustne“ jo, stařenka byla u nás! Z lesa sis nemohla nic vzít, za komunistů, jo, tak proto je to postavený z tvárníc, jo, jak se to postavilo. Tata to začal, potom jsme se rozhodli, že to opravíme, tak jsme to opravili.

A jak to u vás vypadalo po převratu?

Já jsem chalupu dostal, moje mama mi to dala darem, když jsem já měl 33 roků. Který rok to byl, devadesát... Devadesát dva. Mně naši napsali majetek. Stařenka to přepsala za komunistů mojí mamě, jo, a já jsem to dostal jako, moje mama mně to darovala, jo.

A v tom JZD tedy myslíte, že stařenka nebyla?

Já si myslím, no, stařenka nikdy nedělala v JZD, co já jsem od malička... Já jsem narozený padesát devět, třeba šedesát čtyry, to už si pamatuju, jo. Určitě nebyla v JZD, kde by ona dělala. Však já tu pamatuju jalůvky. Určitě ne. Odevzdávky měla a z toho měla důchod 170 korun, důchod! Urážka člověka. Přežívala, protože měla furt tu kravku, dokud eště mohla. Potem už nemohla.

Jak tu babičku a maminku režim ovlivnil?

No mamu, ju ovlivnil dobře jako, že odešla z dřiny, moju mamu dobře. Moja mama jako hrozně nerada vzpomíná na mládí – tu dřinu jako, jo, deset děcek v chalupě, jo, jako když byli menší, všeci musili makat, jo, do školy chodili jenom v zimě! A ona to nesnášela, bosky chodili, ona to tady úplně nenáviděla. Ona vlastně, ji komunisti, JÍ, jako mojí mamě – přitom já jsem antikomunista jako sviňa – ona díky tomu vypadla z chalupy a měla svoje peníze, dostala výplatu, neměla k tomu nikdy vztah, víš co. Stejně, když jich bylo deset, stejně by to dostal nejstarší a oni by museli všeci pryč z toho, tak to bylo. Stařenku moc, ty ona chodila do kostela, ona si šla třikrát hodit otčenáš, jako víš co... Oni to tak, umíš si představit, když ti oni vezou něco? Umíš? Jako já si to umim představit, musíš být našťvaná a nic nenadělaš, nenadělaš nic jako. Teď něco opravíte, teď ti tu někdo přijde a vyhodí tě, tvoju babičku tadyk nechají dožít v tej cimře jedné jo, přijde nějaký komunista a bude rozhodovat o tem, co vy jste vybudovali. Vezme si váš traktor, jo, no, a vy budete někde do fabriky šroubit kolečka, jo. A tak vidím, jak se cítili, jo. Hrozně.

Co to období znamenalo pro Vás?

Jak jsem tu jezdil, tak jezdili tu i další, tak jsme byli na prázdninách... Chodili jsme též hlídat temu, co tady byl, jsme kúřili, on nám dal cigarety, jo, já jsem potem tady nechtěl jezdit už. Já jsem říkal, že bych tu nikdy v životě nebydlel. Nikdy bych tu nebydlel. Si představ, kdyby tu ty komunisti zůstali, bych neměl nic! Kdo by co měl! Co by dělali všeci, no, nic, bys tady akorát přežívala, bys musela chodit do práce, čtyry kilometry enem dolů, jo, jak by se ti to líbilo? No, mně ne! Proto jsem říkal, že bych tu nešel bydlet. Potom jsem litoval, že jak poznáš lidi, bydlel jsem v Budišově a jak tam byli všichni přivandrovalci, to bylo Německé, že, vlastně všeci tam dostali majetky zadarmo... Mně to tam nepřirostlo nikdy k srdci a potem jsem litoval, že jsem nešel... Že jsme i s děckama nešli dřív sem na tu chalupu. Jenomže holky už studovaly, že, tak co.

A proč jste se rozhodl se sem vrátit?

At' máme klid a že to tady milujem. Miluju přírodu a klid, na zemědělství já ale nejsem, já k tomu od malička... Jsme museli makat, víš, všude záhony, furts měla plet, chtělas jít hrát fotbal a né, ne, nejdřív to vypleješ. A to bylo jen, že bylo hovno v obchodech, jo, tak každý doma si pěstoval. Česnek, cibulu, mrkev, petržel, celer, všecko jenom záhony, každý si doma jenom pěstoval. A přitom komunisti jenom kradli, kde mohli. Všeci kradli.

A k zemědělství tedy máte špatný vztah?

Špatný mám. Mně by se třeba líbilo jako víš, že když jsem se tady nastěhoval, tak mně to tu sekli, furt každé chtěl víc peněz a já potom říkám „ježišmarja já dotace žádné nemám, já přece nebudu tady chovat padesát ovcí enem, abych měl nějaké dotace“. Jenže teď se to změnilo, že, dotace jsou. Ani nemusíš mít dobytek, louky, ale máš termíny a dostáváš peníze za to. A stejně málo. Když jsem dělal ve Francii, soukromníci, měli aj lesy, dostávali dotace na naftu! Jestli za jeden frank, jinak stála pět!

A k půdě, kterou vlastníte, máte jaký vztah?

Takový vztah, že ju neprodám, aj kdyby čert na žebrákovi rejtoval, protože nevím, co bude. Mám děcka, mám vnuky a něco jednou bude, mají si kde nasadit zemáky, přežijou. Kdyby měli jednu krávu, mají mléko, mají pole, mají louky a hotovo, přežijou. Nevíš, co přijde za dobu. Dycky se mají, kde schovat. Město? Ježišmarja v městě, kdyby něco bylo, půjdou první do města. Co tady barák! Ten ani nevidijou. Je to ani nezajímá tady, jeden člověk nebo dva. Tak tak. Zemědělec ze mě nikdy nebude. Přitom když jsem si udělal první živnost'ák, tak jsem ho udělal na drobného rolníka. To sis dělala dřív na obecním úřadě a byl to nejjednodušší živnostenský list. Tos mohla dělat v lese, jo, potom už to zrušili a musela sis udělat normálně živnost'ák.

Jinak ale kladný vztah mám vůbec k této přírodě. Jako kus světa jsem projel, dělal jsem v zahraničí, republiku mám projetou, dělal jsem v lese od vojny, tak dycky říkám, že Valašsko je nejpěknější a hotovo. Tady deš v tom Valašsku, vyjdeš na kopec a je tam barák. Ujdeš dva kilometry, je tam taky barák. Ty lidi tady žili a museli, no, takže...

Jak myslíte, že vás komunismus na ten vztah k majetku a půdě ovlivnil?

Mě neovlivnil...Ty, nikdy jsem nic neměl. Takže to... Ty to byla hrozná doba. Ty odevzdávky, ty byly cesta jak ty lidi donutit do toho družstva vstoupit. Nejdřív stařenka odevzdávala pět litrů mléka, pak báb, to je málo, dáme jí deset. Nezůstalo jim nic, no! Stařenka to měla někde napsané. My jsme takoví blbci, že jsme to vyhodili. Měla deník a tam dycky já nevím, 5 litrů mléka za 3 koruny, to bylo hrozné, mě štve, že jsem to neschoval. Jsem byl taky mladý, honem, vyklidit půdu, ne, však tam byly aj ty staré šaty jak měla, Valašské, zápisky...

Tož a teď to sú starosti. Manželka, ta by dělala všecko, ovce by si vzala... Ale mě to nebaví, jako, mě by bavilo, kdyby člověk měl ty peníze, jak ti magnáti. Ale furt dělat od nevidím do nevidím, to ne. Taky už mě rozčiluje všecko, ale to už je aj tím věkem, už jsem unavený, člověk jezdí po světě tolik roků, maká jak šroub, doma musí dělat... Nejradši bych si tak jen relaxoval, vysral se na všecko, takže tak, no. Tady jak si vzpomenu, když jsem byl ogar, jalovic tady bylo... S bráchou, s Milanem, sused kouřil partyzánky, nás viděl a říká: „ogari, chcete cigarety? Pote, potřebuju dvě hodiny krásy pohlídat!“. Však on šel do Jezerného do hospody, my tady, co s jalovicemi, sedm hodin večer a sused nikde, co my? Tady to lítalo, stařenka, když jsme šli dom, tak vzala polénko a řvala „ty ancikriste!“, pak sa hned pokřižovala, jak chodila do kostela. Bývali jsme tu furt, každé prázdniny. Nikdy jsme nic neměli, komunisti to prve vzali a teď budú machrovat tady, jo... Kdybych tady žil odmalička, budoval to, jo, byly jsme na to zvyklí.. Ale teď, ty hranice se posouvají furt. Vždyť to je jak u blbých. Vem si po revoluci, jak jsme museli chodit s něma, to yměřovat všechno, potem udělali letecké snímky a je to celé jinak.

Ještěs tam měla přidat si, že proto jsem kupil hospodu, když jsem se tady nastěhoval, ať máme kam chodit'. No, a stejně ti to lidi ještě závidijou, aj když to nemáš dodělané. Můj vztah k půdě je, že nikdy bych ju neprodal. Nikdy, já bych... Já jsem prodal akorát lest tam vzadu, kvůli té hospodě, ale polnost, ne. Já bych mohl tu hospodu dodělat, aj barák, že bych tam měl bazén, protože když začali, že louku ode mě koupí, to bylo nejprve na nejakých 100 000 korunách, dneska už mi nabízejú 470 000 a to já vždycky jenom se podívám a je.

Rozhovor č. 6: Dana Podešvová

Řekla byste mi nejdříve něco málo o Vás?

Narodila jsem sa roku 1950 ve Vsetíně sice, ale v Jablůnce žiju celý život, na pasekách. Chodila jsem do Jablůnky základku, pak jsem dělala zkúšky na uměleckú školu v Hradišti, ale tam jsem se nedostala, vzhledem k tymto polám a režimu, tak jsem dělala strojařinu na Vsetíně. A musela jsem si pořád dodělávat vzdělání nejaké. Práci jsem dělala vstupní kontrolu, dneska sa to jmenuje inspektor jakosti, to jsem dělala celý život, technický kontrolor a pak inspektor jakosti. To, co jsem nikdy nechtěla dělat – rovné čáry a rýsování – mě nakonec celé produktivní období živilo. Ne celé teda, potem jsem ostala doma opatrovat maminku. Ale vždycky jsem to tu měla ráda, ty zvířata, koně hlavně.

Jak daleko sahají na Valašsku vaše kořeny?

Tak co jsem dohledala tak je to nejakých 200 rokú možná, co tady ta usedlost funguje, to zas se tu maminka přivdala, byla tady taká stařenka devadesátiletá, tak ta taky tak povídala, to prostě sa tady tak žilo... Tak já jsem to zažila vlastně už... Kdy to bylo, začalo to v padesátých letech, tak jak jsem rostla, tak v sedmi, šesti o tom ještě nepřemýšláš, nevíš, to je až později.

Jak Váš statek vypadal v minulosti – předtím, než jste se narodila a i poté?

Určitě to nebyl nejaký obrovský statek, bylo to takových 10 hektarú dejme tomu polí a orné a 5-6 hektarú lesa, takže docela malé hospodářství. Můj dědeček totiž padnul ve válce, první světové a tatínek byl sirotek a ta rodina prostě... Ten majetek se takhle rozdrobil. Byl to větší majetek samozřejmě, dříve, ale tým, že sa rozdrobil na strýce a různě, nebyla zachována ta posloupnost a že by sa to nejak zvelebovalo, ten statek, tým, že tatínek osiřel, když mu byly asi 3 roky, takže... Nebylo to, jak by to mělo být. Rozdrobilo se to, strýci si neco... Tak možná chtěli taky jako, přežít, protože doba nebyla jednoduchá, tak sa to rozdělilo a tady zůstalo skutečně jen těch deset hektarú. Nebylo to bůhvíco, ten život nebyl lehký, tady na tom.

Kolik Vás doma bylo?

Tak já jsem měla 3 sourozence, bratr byl o jednadvacet rokú starší, druhý o 17 a sestra o 15, takže já jsem se skutečně narodila hodně pozdě, kdežto oni si pamatovali už tu válku a

to těžké období. Moji rodiče chtěli zvelebovat ten statek, padly ty peníze... Což je scénář, který potkal vlastně skoro každého, v tom všetkém ich to trochu zdrželo, v tom rozvoji, kdy by si mohli přikupit nějaké políčko, nebo to zas dát dohromady, to sa podařilo až mně trochu. To, co dřív bývalo naše, tak jsme to zpátky kupovali. Nekteré ty věci zestátnili, prostě to zebrali, k tomu nebyl třeba ani nějaký papír, tak to prostě šlo, přepíše se to na Národní výbor a tam neexistovaly žádné doklady, enem dodávkové listy. Naši museli dávat dodávky, oni se ty lidi snažili jakýmkoliv způsobem dostat, což nemělo žádný smysl, že, tady v tych horách, na tych kopcích. No, tak sa snažili ich všechny dostat, protože to byla idea, kterou chtěli naplnit. Jakýmkoliv způsobem. Napřed tatínkovi dali vyznamenání, za války, za všetko, i mamince a pak ho vyhazovali z toho obecního zastupitelstva. Zebrali flinty a prostě, že je osoba nezpůsobilá a takovýto scénář probíhal. Jako by to byla nějaká jejich kuchařka, podle které jeli. Ne, že zebrali jednomu. Zebrali jednoho, toho zavřeli a ty škaredé pola přidělili třeba nám či dalšímu susedy a z toho chtěli nesmyslné dodávky. Já dotedka vím, jak jsem našla na hůře takový list, kde bylo: „vypneme vám elektriku“, protože nesplnili nějakú tu dodváku, pak tam byla 30 000 pokuta, což v tej době byly velké peníze a za třetí vězení. Eletriku jsme neměli tu nám nemohli vypnuť, 30 000 naši taky neměli, kde by je tenkrát vzali, že. Tak šel tatínek. Ale nebyl tam dlúho, zase potrebovali, aby nekdo tady ty kotáry obdělával. No, takže tým to naše nedostali, do toho JZD. Ale oni šli ještě dál. Moja sestra vystudovala ekonomku a švagr je lesní inženýr, dostali lesy v Mutěnici. A protože moji rodiče nechtěli do toho JZD vtoupit, tak jim řekli, že z toho polesí půjde zeť pryč, dcera čekala dítě, takhle prostě dostávali ty lidi. Ne, že šli jenom po tych vlastníkoch, ale šli i po jeho dětech a po celé rodině. Týmto způsobem dostali lidi, kteří byli tvrdohlaví a lpěli na tych majetkoch. Byla to obživa, jinou neznali, otecměl jakúsi školu zemědělskú, takže mohl nekde jít dělat, na úřad nebo neco, ale byl s tým spjatý, takže zůstal. Můj bratr sa též nedostal na školu – máte doma pole – nic. Takže ten scénář byl přibližně stejný, jak kdybys četla kuchařku, měli pár metod na ty lidi... Mně se o tom moc špatně mluví, já jsem to zažila, jak mi řekli, že nemožu nikde, enem do zemědělství. Tam musela být rezerva a nikdo tam nechtěl, ty výdělky byly strašně malé, tak nikdo nechtěl. Funkce byly obsazené a potrebovali lidi na tvrdú prácu.

Vy jste tedy do zemědělství byla víceméně nucena?

Ty, nešla jsem. Moja maminka byla takový, říkala „tak to teda ne!“. Mi by to tak ani možná nevadilo, to byly ty jednotky, to bylo páru korun, aby ty jednotky splnila, chodili jsme jí všichni pomáhat. Ona skutečně kdeco vyjezdila, abych já se dostala aspoň na něco iného. No, ale já jsem sice napřed bylo hurá, ale moc mě to nebavilo, samozřejmě, já bych radši měla to malování. Ale když se dívám zpětně, asi to tak mělo být. Dneska už to nevidím s takú hořkostú, ale tenkrát to byla pro děcko velká křivda. Já jsem tu možnost studovat, co mě baví, neměla. Sestru pustili do tej školy, že, třeba, že nekdo doma je, kdo ještě může do toho zemědělství jít a to jsem byla já. Tak to pak kleklo na mě. Ale to jsem nebyla sama. Nejhorší je, že ty paseky, ty usedlosti doslova vylidnili a už sa najde málokdo, kdo by chcel to obnovit'. To byly krásné políčka, střídaly se na tom ty maky, řepa, brambory, pohanka, krásné obdělané políčka, terasovité, nádherné. Dneska je to zarostené, jak to JZD opustilo, dává sa to těžko do pořádku, protože lidi sa sice vracajú, ale spíš jen chataři, málo je starousedlíků. Není sa čemu divit', nemajú peníze na to kúpit si drahé stroje. Dřív museli kvůli živobytí do město, no a pak sa to tak prodávalo, ty usedlosti, ty chalupy. Ale já jsem po tem převratě nakonec se zemědělstvím začala, napřed v malém, teď už je to ve větším, ale ne každý tu možnost má. Já mám tu možnost, že jsem tu ostala, na té usedlosti.

A jak je to tedy s tím JZD, vaši rodiče nakonec nebyli nuceni tam vstoupit?

Byli, byli nuceni a právě ich donutili tady tímto, jak toho švagra s tú sestrou z toho polesí chtěli vyhodit', z té práce. To bylo nejak v padesátém sedmém, tak nejak. On byl po škole, ona, vzali sa, čekali rodinu a už sa těšili, že budú oba dva si budovat' to hnízdečko a dostali jich tady na toto. Že všechny vyhodí, i moje bratry. Bratr z toho dostal srdeční příhodu, no, takže všechny postupně dostávali, celán rodina musela, oni nejaký způsob našli. No, maminka to nepodepsala, otec podepsal maminku. On říkal, že už to dál prostě nejde, že to nemožú přežít.

No a tak jsme sa celé roky dívali tady na tu zahradu, my jsme ju osekli, osušili, aby to tu enem nezarostlo, ty sušáky tady stály, ale museli to všechno posbírat. Měli některé pozemky na té rovině, ty jim hrozně pasovaly do toho, ty další dali... Ostal tady tak jeden dva soukromí zemědělci. Ty pozemky, ty horší, ty dávali nekerým soukromým, tajak my jsme

to měli. Tady není Haná, tu to byl nesmysl, dělat náké ty JZD, nemělo smysl, ale byla ta idea – prostě to tak musí být, tak to tak bude. Já to radši zapomenu všechno.

Co vám v té době zůstalo, po padesátých letech?

Zůstala nám mlátička na obilí, která sa využívala pro účely JZD, čistička to samé, tak nám prakticky zůstaly také staré věci. Dům ale zůstal taky, o ten nestáli. Vím, že to brali. To by bylo další v pořadí, kdyby děda s tůu babičků nepodepsali, vystěhovat jich nekde do pohraničí.

Jak to u Váš vypadalo s odvody?

To ti neřeknu přesně, ale odvád'alo sa, pamatuju si, jak jsem hodně chodila sbírat vajíčka, oni teda za to nějakú korunu dali, ale tych peněz bylo skutečně málo. Potom se muselo začínat zas od znovu. Co sa vychovalo, to chtěli na dodávky. Ale prase ti neuroste za měsíc, hovězí též neuroste za rok. A tohle oni nerespektovali, tyhle přírodní zákony – že všechno nějakú dobu roste, že to obilí sa nerodí dvakrát za rok, to ich nezajímalo. Oni si vzpomněli, že tu dodávku by měli navýšit' a navýšili. To, že to určitú dobu roste, to nikoho nezajímalo. Ale tomu buď někdo nerozumněl, nebo to dělali záměrně... A řekla bych, že to byl záměr, přitlačit všeckýma možnýma způsobama na ty lidi, aby je jakýmkoliv způsobem dostali. Maminka toho neměla, to bylo těžké, musela dokonce na Slovensku máslo kupit', aby ho odevzdala a udělala to. Říkám, bylo to kruté, moc jsem se ani té maminky nechtěla ptát. Ten scénář byl podle mňa podle všeho stejný. Nemám na co v dobrém na ten režim vzpomínat.

A jak jste tu dobu vnímala a vnímáte?

Já jsem to vnímala jako křivdu, pořád, pořád, i když se s tým člověk jako smíří, tak to ve mně zůstalo... Nenazvala bych to nenávistůu, ale zůstala ta hořkost' a takové to, že to není správné a opravdu mne potěšil ten 89. rok, ale přišlo to pozdě. To JZD, ty velké statky, ty dostávaly tolik dotací, že měli daleko lepší podmínky, pořád sa jim přidávalo, ale ti soukromníci... A je to stále, tady je vžitý pořád ještě takový ten socialismus, cítím to, že to není ono, pořád se hledí na ty zemědělce dvojím metrem. Neco jiného je soukromý zemědělec a něco JZD, přispějeme tym větším, oni umějí víc křičet, že živijá národ, bez nich by to nešlo. A ono by to možná nešlo, ale kdyby ty podmínky měli i ti soukromníci,

tak dneska by tu Rakousko se snad mohlo chodit k nám dívat. Ty podmínky a možnosti pro lidi, kteří to chtěli vylepšit a měli to rádi, byli už staří, mladé vyhnali do měst. Ty podmínky pro začátek zemědělství byly a sú horší daleko jak pro větší zemědělce. Navíc nechceli vrátit pozemky.

To by mne zajímalo, jak to probíhalo u Vás od roku 1989?

No, tak u nás, tak to bylo - v první řadě nechtěli vydat v žádném případě nechtěli vydat pozemky. Jo, oni vydali něco, ty zahrady a ty terasovité, prostě ty, které nebyly v rovinách nebo ve velkých blocích. To bylo psaní, ten region, ta zpráva státní tady šla spíš na ruku tým družstvom státním, i když sa tvářili jako, že tomu přejú, tak to nebyla pravda. Říkali, že ty pozemky jsou nepřístupné, tak je nepotřebujeme. No, dostat pozemky... Tým pádem když nebyly pozemky, nemohly být dotace a vlastně sa nemohlo pořádně hospodařit, nemohl být dobytek, nám to trvalo... Navíc ty restituice, oni nechtěli ty podíly z transformace, ty výpočty, to bylo skoro soudně, aby sdělili nějaké ty listy, co vlastní to družstvo. Prostě ty začátky byly těžké.

Museli jste se svých majetků soudně domáhat?

Ano, taky, měla jsem to v Ostravě, ty soudy. Ale to víceméně byly jenom dopočítání nějakého podílu, protože ten zákon byl takový nejednoznačný, tak nám tam potom něco dopočítali, aby dali prostě seznam těch věcí. Protože oni nechceli říct co, že. Tak jsme dostali taký starý traktor, eště ho máme doteďka, ale co člověkovu zbývalo. Byli jsme rádi, že nám zbývá aspoň něco, že jsme něco dostali zpět. Peníze nám nedali, my jsme je nedostali, ale dostali jsme nějaké věci a nějaký dobytek. Člověk byl v té době rád, jak sa to těžko dostávalo, tak byl rád, že dostal něco. To bylo ale všetko. V tom druhém družstvě jsme nedostali nic – tady to totiž spadalo do dvou družstev. Měli jsme to na Bystřičce část a část Ratiboř. Tam prostě to převedli do likvidace a nebylo z toho nic. A byla taky další kuchařka, jak to družstvo převést do likvidace, pak si to různě rozdělili. Drobní zemědělci byli a jsou znevýhodňováni. Hospodaří, snažijá sa... My sa snažíme – to, co byl kdysi ten jeden majetek, jsem dali do kupy...

A jak se vám to povedlo? A co vás přimělo k tomu v zemědělství pokračovat?

Mě k tomu přivedlo hlavně to, jak jsem viděla dokola, jak to zebrali a kašlali na to. My tady kolem toho domu, je to kopec, ale je to ucelený areál, nějak 7 hektarů, to mě přimělo, že jsem to zpět chtěla a chtěla jsem, aby to trošku vypadalo. Chvilu to trvalo, ještě to trvat bude, už to nikdy nebude, jak to bývalo, políčka se proměnily spíš v ten pastevní areál. Ale říkám, vždycky jsem to měla ráda, tak... Třeba ten koník, i když jsem byla stará, aspoň páru roků jsem ho měla pro radost. Ale bylo to těžké po práci, nejdřív jsem si říkala, že si doma odpočinu, u tej fyzickej práce, to v práci byla taká náročná kancelářská, přijdu dom a bude to oddych u zvířat. Jenomže později to byla tam práca, na poli, se zvířaty a v noci to byla virtuální farma. Protože pořád přidávali jakýchsi nesmyslů, které potřebovali, ty dotace, tak vymýšlali – naposled to bylo to hnojení. Teď už to není tak fajn, jak to bylo – jak si dřív byl sedlák chudobný ale svobodný, teď už není svobodný, ale svázaný směrnicema. I když to bylo i dřív, ale nebylo toho tolik.

A chtěla byste, aby se ten statek v rodině udržel?

No to víš, že bych to chtěla, to bych moc chtěla. Zatím to tak je. Zatím to má dcera, mám z toho radost, hospodaříjí na 70 hektaroch a už to není jen na nás.

Věříte, že vás ta doba ovlivnila?

Tož, já jsem v tem vyrostla... Narodila jsem se do toho, zvířata jsem měla ráda od malička, byli to moji kamarádi. Koňa jsem si mohla dovolit až po převratě, předtým nám to všechno zebrali. No, a teď už su zas stará. Koníček je v nebi a já budu za chvílu s nim. Včil máme kolem padesáti krav, včera se nám jedno telátko narodilo. Je to tak plus mínus, tak různě.

A myslíte, že vaši rodiče měli i přes vlivy dané doby tu práci rádi?

No, můj otec potem dělal v tem družstvě, potem byl v důchodu, ale měl to rád. Musím říct, že měli, že k tomu ten vztah byl. I když můj otec byl takový trošku intelektuál, měl to taky rád. Jinak by to nemohli dělat, tak sa v tom oba narodili, aj maminka byla ze statku – v Przně. Otec to měl těžké, sirotek, maminka mu umřela brzo po tatínkovi, při porodu sestřičky, tak byl vychovávaný strýcem. Když sa vzali, měli to těžké – mamince bylo 17, takhle mladí začali z ničeho budovat. Protože když to nemá jednoho pána... Obdivuju ty předky, moc toho neměli, bylo to kruté. A přitom se k tomu i tak dali, neutekli, mohli být pryč. Asi to tak maminka měla ráda. Nebo měla ráda tatínka a vzdát se třeba.